„O zi în care nu rîdem e o zi pierdută."
Charlie Chaplin

POLIROM

Fabio Stassi

Ultimul dans al lui Charlot

BIBLIOTECA POLIROM

FABIO STASSI

ULTIMUL DANS AL LUI CHARLOT

Traducere din italiana: Cerasela Barbone

Polirom - 2013

FABIO STASSI s-a născut în 1962 la Roma, într-o familie cu origini siciliene. A debutat cu romanul *Fumisteria* (2006), distins cu Premiul Vittorini pentru debut. Următorul roman, *È finito il nostro carnevale* (2007), s-a bucurat de o atenţie deosebită din partea presei italiene datorită subiectului insolit (protagonistul este autorul celebrului furt al Cupei Jules Rimet, primul trofeu al campionatului mondial de fotbal). A mai publicat *La rivincita di Capablanca* (2008), despre viaţa campionului cubanez de şah José Raúl Capablanca, pentru care a primit Premiul Palmi şi Premiul Coni pentru Cea mai bună scriere cu subiect sportiv, şi volumul *Holden, Lolita, Živago e gli altri. Piccola enciclopedia dei personaggi letterari* (2010). În anul 2012 îi apare romanul *Ultimul dans al lui Charlot*, care face senzaţie în lumea editorială, drepturile de traducere fiind achiziţionate imediat în treisprezece ţări. A colaborat la diverse cotidiene şi reviste şi a scris texte pentru melodiile cîntăreţei şi compozitoarei italiene Pilar. Fabio Stassi şi-a scris majoritatea cărţilor în tren, în timpul navetei între Viterbo, unde locuieşte, şi Roma, unde lucrează.

Jascha Heifetz, celebrul violonist, se afla printre oaspeţi. Toţi îi cereau cu glas tare să dea un recital; Heifetz a luat vioara lui Chaplin şi a început să cînte, dar a rămas stană de piatră – şi odată cu el, toţi cei prezenţi – cînd şi-a dat seama că din corzi ieşeau numai dizarmonii fără noimă.

Chaplin a zîmbit, a luat vioara din mîinile lui Heifetz şi a interpretat un pasaj din Bach cu mîna stîngă. Toate corzile erau montate în sens invers.

„Înţelegeţi dumneavoastră“, a spus Chaplin, „eu sînt o persoană făcută pe dos, cu susul în jos. Cînd vă întorc spatele, pe ecran dumneavoastră vedeţi ceva expresiv ca o faţă. Eu sînt, în principal, un dos.“

New York Times Review and Magazine, 12 decembrie 1920

Şi apoi era întotdeauna cineva care învîrtea manivela…Aparatul sfîrîia, scotea chiar sunetul unui ou în tigaie, crucea malteză începea să se rotească, împreună cu palele obturatorului, şi pelicula avansa cu întreruperi, ca un ciclist pe curba unei piste: pedalînd lent, cu transpiraţia curgînd, cu ochiul atent şi, în sfîrşit, saltul suprem…O suliţă de lumină care străpungea întunericul.Ieşea dintr-o cutie şi se dilata, încet-încet, profilînd în sală două diagonale perfecte… şi deja era un spectacol, puteai sta acolo, să priveşti, fără să înţelegi: fum şi lumină, şi înăuntru praf, nimic altceva decît praf, minuscule particule suspendate care înotau prin aer, se ridicau şi se lăsau în jos, se urmăreau, se jucau imitînd universul… Însă, dacă mijeai ochii şi priveai atent înăuntrul acelui praf, după puţin timp vedeai bărbaţi cu mustăţi de morsă, bastonul unui poliţist, un cîine, un furtun pentru udat grădina, un Ford vechi, nişte torturi cu frişcă care zburau, un sifon, ieşirea muncitorilor dintr-o fabrică, sosirea unui tren şi siluete de femei splendide unduindu-se nonşalante: suliţa aceea de lumină dezvăluia şoldurile unei femei, dar era inutil să încerci să le atingi, n-ai fi reuşit în veci.Se întîmpla înainte ca lumina să se izbească de un obstacol şi totul să se recompună în imagini. Înainte ca mustăţile să se lipească pe feţele bărbaţilor şi femeile să se ridice în picioare, iar obiectele să-şi reia forma.Dura cît distanţa dintre proiector şi pînza mare, albă din fundal.Pentru mine, cinemaul reprezenta durata acelei călătorii.Primele dăţi nici măcar nu întorceam capul.Nu mă interesau filmele, mă interesa numai acel praf, în aer, mişcarea lui.Cînd voi spune povestea mea, îmi ziceam, voi porni de acolo. Din momentul în care manivela proiectorului începe să se învîrtească.Întreaga mea poveste se află în acel spaţiu dinaintea zidului.Credeţi sau nu, este povestea omului care a inventat cinemaul înaintea fraţilor Lumière sau a bioscopului lui Max Skladanowsky.O arlechinadă în alb şi negru pentru noaptea de Crăciun.O pantomimă romantică într-o lume de rumeguş, de rîsete şi de lacrimi.

Interior noapte. 24 decembrie 1971

Este noaptea de Crăciun a anului 1971. Un bărbat de optzeci şi doi de ani aprinde lumina într-o cameră. Cufundată în fotoliul de lîngă fereastră stă Moartea, înfăşurată într-o pelerină.

MOARTEA: Te aşteptam.

Bărbatul e îmbrăcat cu nişte pantaloni uzaţi şi boţiţi şi un sacou strîmt. În semn de salut, îşi ridică melonul pe care-l poartă pe cap.

BĂRBATUL: Şi eu. Cu şaizeci de ani în urmă o ghicitoare mi-a spus că vei veni astăzi.

MOARTEA: De-aia te-ai îmbrăcat la costum?

Bărbatul începe să se învîrtească prin cameră, cu un mers obosit, de pinguin. Loveşte piciorul unui scaun şi îi cere scuze. Îşi cere scuze şi faţă de covor şi de lampa de lîngă perete.

Bătrîna îl observă, serioasă.

Bărbatul se opreşte atunci, îşi scoate melonul.

BĂRBATUL: Voiam doar să te fac să rîzi.

MOARTEA: N-ai face nici un copil să rîdă. Termină cu circul ăsta ridicol şi hai să mergem.

Bărbatul simte cum îl cuprinde panica, la fel ca în ziua în care a debutat la New York… Se chinuie să facă feţe caraghioase, dar îi vine să plîngă.

BĂRBATUL: Fiul meu, Christopher, abia a făcut nouă ani şi are încă nevoie de mine. Mi-ar plăcea să-l văd crescînd încă puţin.

MOARTEA: Trebuia să te gîndeşti la asta cînd l-ai adus pe lume la vîrsta aia.

BĂRBATUL: Soţia mea a susţinut mereu că s-a căsătorit cu un bărbat tînăr.

MOARTEA: Soţia ta e o persoană amabilă…

BĂRBATUL: Nu e drept. Te-am chemat de multe ori, cînd eram mic, ca fiul meu, şi locuiam într-o mansardă, la Londra, şi mă pocneam cu capul de ceva de fiecare dată cînd mă aşezam pe pat, în vreme ce mama stătea la geam şi se uita afară…

MOARTEA: Nu-ţi sosise încă timpul.

BĂRBATUL: Plîngeam şi repetam adresa ca să vii să mă iei: Pownall Terrace, numărul 3, la ultimul etaj.

MOARTEA: Încetează, s-a făcut tîrziu.

BĂRBATUL: Aşteaptă, o să te fac să rîzi, e singurul lucru pe care ştiu să-l fac.

MOARTEA: N-a reuşit nimeni, niciodată.

BĂRBATUL: O să te fac să rîzi, sînt sigur de asta. Uite.

Bărbatul încearcă alte numere, pe care nu le mai făcuse de-o viaţă, dar în van.

MOARTEA: Chiar că ai devenit un bătrîn jalnic. Hai, schimbă-te, doar nu vrei să vii aşa.

Bărbatul e abătut, mustăţile false de sub nas se desprind şi cad pe jos, dar, cînd se apleacă să le ia, rămîne înţepenit de spate. Bărbatul stă acolo,

ţintuit în mijlocul covorului, incapabil să se îndrepte: învins, decrepit şi chinuit de durere.

MOARTEA: Ha, ha!

Bărbatul e confuz. I se pare că Moartea a rîs, însă durerea îi astupă urechile. Şi totuşi nu s-a înşelat. Moartea rîde, are lacrimi în ochi.

BĂRBATUL: Rîzi…

MOARTEA: Păi, dacă mă faci să rîd. Uite în ce hal ai ajuns.

BĂRBATUL (*încercînd inutil să se ridice*): Ai spus că nimeni n-a reuşit niciodată.

MOARTEA: Nu, ai dreptate, nimeni. Ha, ha!

BĂRBATUL: Îţi propun un pariu (*o spune suferind, din poziţia aceea incomodă*): vino în fiecare an, de Crăciun, şi, dacă te fac din nou să rîzi, mă laşi să trăiesc pînă la Crăciunul următor…

MOARTEA: Să nu crezi că va fi uşor, în seara asta m-am lăsat dusă de val.

BĂRBATUL: O să mă străduiesc.

MOARTEA: Nici n-ar trebui să stau la discuţii cu un actor.

BĂRBATUL: E un pariu cinstit.

MOARTEA: Bine, Vagabondule, mă-ntorc peste un an, ai meritat-o – e bine să rîzi, în fond.

BĂRBATUL: Atunci, ne vedem la Crăciunul următor.

Moartea dispare din fotoliu. Bărbatul se sprijină cu greu de birou, respirînd adînc, uşurat.

Rola unu

Corsier-sur-Vevey, 24 decembrie 1977

Dragă Christopher James,

Diseară voi sărbători al optzeci şi optulea meu Crăciun în familie, aşa cum le-am petrecut şi pe ultimele, şi povestea pe care mă pregătesc s-o scriu este cadoul pe care m-am decis să ţi-l fac. Faţă de tine am o datorie de care nu mă pot achita. Eşti ultimul meu copil, ai doar cincisprezece ani şi te-am conceput pe cînd eu aveam peste şaptezeci. Vei creşte fără mine. De aceea e momentul să mă grăbesc, înainte ca dispariţia mea să stîrnească interesul întregii planete. După cum mi-a spus o ghicitoare în cărţi din San Francisco, în 1910, ar fi trebuit să mor deja, în urmă cu şase Crăciunuri, de o bronhopneumonie, după ce toată viaţa am avut un noroc extraordinar.

De şase ani, Moartea mă vizitează de Crăciun. Se aşază în faţa mea şi mă aşteaptă. Eu atunci mă îmbrac în hainele de vagabond şi interpretez pentru ea una dintre vechile mele scenete. Dacă o fac să rîdă, îmi acordă încă un an de viaţă. E pactul nostru. Nu voi muri cîtă vreme continui să o distrez. Dar trebuie să recunosc că, de la un timp, mă simt fără vlagă. Nu i-aş fi smuls nici măcar un zîmbet dacă nu mă ajuta însăşi bătrîneţea asta a mea, care e vîrsta cea mai comică pe care o are omul.

Ultimii şase ani au fost deja o imensă binecuvîntare. Voiam să te văd cum creşti, cum capeţi forţă, cum înveţi muzica. Dar, în seara aceasta, Bătrîna va rămîne serioasă şi rece, cufundată în fotoliul meu, chiar şi în faţa unui gag perfect. Fiindcă perfecţiunea nu stîrneşte rîsul, Christopher. O să

îmbrac costumul lui Charlot pentru ultima dată. O simt în oase, iar oasele mele nu m-au minţit niciodată: sînt pe cale să ies din scenă. În fond, nu-mi pare rău că Bătrîna mă ia cu ea într-o zi ca asta, cînd se sărbătoreşte, în toată lumea, naşterea unui copil.

Vreau să petrec cu tine aceste ultime ore.

Sînt atît de multe lucruri pe care trebuie să ţi le spun.

M-am îmbrăcat la patru ace, ca altădată, mi-am dat cu fard negru la ochi şi am deschis din nou cutia cu mustăţi false: dacă nu le pun cum trebuie, s-a terminat.

Acum îţi scriu stînd la această măsuţă din lemn de merişor, într-un colţ al camerei mele. Sînt convins că pe mesele mici, nu pe cele voluminoase, ideile rămîn adunate şi nu trebuie să le urmăreşti de-a lungul zidului, ca pe şopîrle, e suficient să întinzi braţul şi să le prinzi de coadă.

Despre viaţa mea se ştie totul – sau aproape totul.

Cu cîţiva ani în urmă am publicat o autobiografie care s-a vîndut pretutindeni, s-au scris mii de pagini despre mine. Numele meu, doar pronunţîndu-l, stîrneşte admiraţie în orice colţ al planetei, din Birmania pînă în Ţara de Foc. Poate ar fi mai bine să spun numele personajului pe care l-am creat, într-o după-amiază ploioasă din 1914, în timp ce lucram la un scurtmetraj, alegînd nişte haine cu măsuri nepotrivite într-un vestiar de bărbaţi. Dar am povestit aceste anecdote în toate felurile, chiar dacă întotdeauna îmi amintesc cu surprindere de simplitatea misterioasă cu care a venit pe lume Charlot sau *The Tramp*, vagabondul, cum îi spun americanii.

N-am povestit niciodată nimănui, în schimb, cum a început într-adevăr cariera mea şi restul lucrurilor pe care mă pregătesc să le scriu acum, pentru că nici măcar mama ta, Oona mea, nu le-ar fi crezut. Nu voiam să irosesc cel mai de preţ secret al existenţei mele, un fel de promisiune infantilă căreia aş vrea să pot spune că i-am rămas, cumva, fidel şi care răscumpără toate greşelile, contradicţiile şi haosul amintirilor mele. Dar de-acum sînt destul de bătrîn ca să nu mă mai sinchisesc de reputaţie şi de alte temeri de

genul acesta. La vîrsta mea e uşor să te zăpăceşti. Cum faci, de altfel, să-ţi vină să crezi că le-ai strîns mîna unora ca Debussy sau Stravinsky, Rubinstein, Brecht, Gandhi, că ai jucat tenis, în pantaloni scurţi, cu Eisenstein şi cu Buñuel, că ai fost primit de regi, prinţi şi preşedinţi şi că Albert Einstein în persoană a izbucnit în lacrimi ca un copil la filmele tale? Memoria mea este o garderobă atît de neverosimilă, că nu mai ştiu dacă ce conţine am trăit în mod real sau am visat. Nu poate exista, pentru mine, un hotar clar între toate lucrurile care mi s-au întîmplat şi cele pe care le-am născocit neîncetat în minte. Şi dacă bătrîneţea mea se acoperă de ridicol, nu poate să-mi facă decît bine pentru că, în ciuda a ceea ce se crede, am fost un om teribil de serios şi obsedat de perfecţiune. Adepţii macartismului care au supravieţuit ruşinii Vietnamului sau cine ştie ce coleg invidios vor putea, în sfîrşit, să-mi înfiereze delirantele discursuri despre o societate mai dreaptă, mai liberă şi mai umană şi să le vadă ca pe o dovadă a infirmităţii mele mintale. De altfel, şi naziştii mă urau, chiar dacă n-am avut norocul să fiu evreu. Au interzis *Goana după aur*, mi-au făcut nişte caricaturi cu nasul coroiat şi m-au etichetat drept un măscărici iudeu, dezgustător şi enervant în egală măsură. Nu era prima persecuţie pe care o suportam, n-a fost nici ultima. În Pennsylvania sau în Carolina de Sud, organizaţiile Ku Klux Klan şi parohiile preoţilor evanghelici, zeci de buni creştini americani, care numai pe rolele de celuloid nu împrăştiau petrol, mi-au cenzurat şi mi-au interzis filmele încă de la început. Dar nici măcar oamenii cu svastici nu l-au putut împiedica pe vagabondul meu, care, pînă atunci, cu glasul lui aspru, cîntase doar un cîntec fără sens, să urce la cea mai importantă tribună a Europei în haine de bărbier; nimeni altcineva nu reuşise să-i fure microfonul lui Hitler… Coborît de pe scena aceea, n-am mai ştiut s-o regăsesc. S-a risipit ca un nor de praf în lagărul de la Auschwitz sau de la Buchenwald: tot ce a fost de spus s-a spus o singură dată.

Dar în seara aceasta eu sînt cel care-ţi povesteşte totul pe nerăsuflate şi n-aş vrea să fiu întrerupt tocmai cînd vine momentul cel mai frumos. Îţi cer

doar un mic efort de imaginaţie, fiindcă povestea mea vorbeşte despre lucruri foarte îndepărtate de pajiştile însorite ale Elveţiei care înconjoară casa noastră. Nu exista seninătatea nici unui lac sau munte atunci, în vremea în care eram cu adevărat un vagabond, fără nevoia de a interpreta.

E momentul să-ţi spun unde m-am născut: nu la Londra, cum e scris peste tot, chiar dacă nimeni n-a găsit niciodată un document oficial, ci într-o pădure neagră, lîngă Smethwick, în mijlocul Angliei şi al unei caravane cu artişti de stradă, care purta numele de Regina Ţigancă. La un an după ce Louis Aimé Augustin Le Prince filmase primul scurtmetraj din istoria cinemaului: o scenă lungă cît o eternitate de două secunde. Încă de la început, circul, viaţa mea şi a cinemaului s-au intersectat mai mult decît îşi poate lumea imagina.

Nici n-am venit bine pe lume, că părinţii mei s-au despărţit. Aşa mi-a fost dat.

Cum ştii, bunica ta, Hannah, era subretă la teatrul de varietăţi. Voia să i se spună Lillie şi se pricepea la mimat. Cu mîinile pe un geam părea că numără bătăile inimii altei persoane. Observa cu atenţie oamenii. Apoi îi imita: modul în care mergeau sau se salutau scoţîndu-şi pălăria, expresiile pe care le făceau. Dar, într-o zi, ceva în ea a început să se altereze, şi-a pierdut vocea, somnul şi pensia alimentară (zece şilingi pe săptămînă), lumina frumuseţii ei s-a întunecat şi, curînd, Hannah s-a făcut fărîme.

Şi bunicul tău era un artist. Era actor de varietăţi, cîntăreţ profesionist şi ştia să recite. După bunica ta, semăna cu Napoleon Bonaparte, dar, ca mulţi alţi artişti de teatru, nu făcea altceva decît să bea. Eu nu-l vedeam aproape niciodată, iar cînd se întîmpla, îmi făcea întotdeauna o impresie neplăcută. Alcoolul îi confiscase orice urmă de farmec şi îi distrusese cariera şi sîngele. Ultima dată cînd m-am întîlnit cu el a fost într-un pub de pe Kennington Road. A fost şi prima oară, în viaţa lui, cînd m-a îmbrăţişat.

Îl întîlneam mai des pe bunicul meu, care pingelea încălţăminte la Londra, în căsuţa lui de pe East Lane. De cîte ori n-am visat să mă fac

cizmar ca el. Era o meserie care mă fascina. Îmi plăcea mirosul de piele şi de adeziv şi toată munca aceea cu mîinile, răbdarea necesară. Îşi construise o tejghea, într-o parte a casei, şi stătea acolo tot timpul, chiar şi noaptea. Soţia lui nu mai locuia cu el: după ce cususe căpute ani în şir, plecase să-şi facă de cap cu nişte bărbaţi mai tineri. Oaia neagră a familiei. Am văzut-o rar, din păcate, dar îi datorez acelei hoinare, care vindea haine vechi pe stradă, conştiinţa că nu-mi curge nici măcar o picătură de sînge albastru în vene.

Din fericire, a fost întotdeauna cu mine Syd, fratele meu mai mare, fără al cărui ajutor n-aş fi reuşit să fac nimic. Syd ştia să-ţi ofere un sentiment de siguranţă: cînd lucrurile mergeau prost, îşi lua trompeta şi sufla în ea umflîndu-şi obrajii într-un mod atît de comic, că-mi alunga orice tristeţe. Şi mai ştia să se joace cu cuvintele şi să inventeze neîncetat încurcături de limbaj, cîntecele pentru copii şi jocuri de memorie pentru zilele goale.

Din cauza mijloacelor noastre de trai precare, am petrecut cîteva luni într-o instituţie de caritate pentru orfani, pe malul sudic al Tamisei, dar la vîrsta de cinci ani debutasem deja în teatru cîntînd melodia lui Jack Jones în locul mamei mele. Ea se blocase la jumătate şi nu ştia cum să continue. A fost primul semn al bolii ei. Au răsplătit-o cu de toate: fluierături, perne, monede aruncate. Ştiam pe de rost piesa şi m-am descurcat excelent, deşi acum ar fi chiar prea facil să spui că eram predestinat. Adevărul e că m-am încredinţat luminilor rampei doar ca să-mi salvez mama de umilire şi nebunie, iar în tot ce am făcut pe urmă a rămas promisiunea aceea furioasă, a unui copil ruşinat, de a deveni cel mai mare actor al lumii.

Apoi ne-am mutat la Manchester, am învăţat să dansez în saboţi şi, împreună cu alţi şapte băieţei, am intrat într-o trupă care se numea *Eight Lancashire Lads*[1]. Lumea venea să ne vadă dansînd şi se distra. Am fost angajaţi la teatrul London Hippodrome cu un număr de pantomimă inspirat din povestea Cenuşăresei.

De Crăciun, ca acum.

Au trecut optzeci de ani, Christopher, îţi dai seama?

Optzeci de ani bătuţi pe muchie.

Şi, totuşi, îmi aduc aminte mai bine de vremurile alea decît de ce am mîncat ieri.

Acolo am învăţat să fac tumbe, salturi mortale, să merg în mîini.

La Hippodrome era o arenă de circ pe care, la nevoie, o umpleau cu apă ca să facă scenografia şi baletul încă şi mai spectaculoase. Mi-au pus un costum cu coadă şi mi-au spus să dau tîrcoale picioarelor Cenuşăresei, cum ar fi făcut un motan.

Acolo, în spatele acelei arene, în timp ce-mi exersam rolul, am auzit într-o seară o conversaţie între Marceline, marele clovn alb, şi Zarmo, jonglerul. Nu ştiam încă nici să citesc, nici să scriu, dar de auzit auzeam bine, poţi fi sigur de asta. N-am uitat nici un cuvînt din dialogul acela.

I se spune invenţia secolului, ai văzut?

Zarmo îl asculta aruncînd în aer trei mingiuţe colorate.

E cinematograful, dragul meu Marceline.

Mda, cinematograful ne va trimite pe toţi acasă, ai să vezi. Cine se va mai duce la circ sau la teatru să vadă cum se mişcă un mim sau o paiaţă?

Priveşte lucrurile dintr-un alt unghi: nu există garanţii că cinematograful va avea succes, dar nu-i poţi nega farmecul.

Dacă ar fi după mine, pe francezii ăştia doi, despre care atîta se vorbeşte în toate ziarele, i-aş strînge de gît cu mîinile mele. Nici nu-şi dau seama ce drăcie au inventat.

Hai, opreşte-te! Cinemaul va deveni o artă, o să-ţi schimbi părerea.

E ceva fals, Zarmo, o minciună.

Şi tu te prefaci că eşti ceva ce nu eşti cînd urci pe scenă. Arăţi lucruri care nu există. Nu cumva în asta constă munca ta?

Eu sînt un mim, Zarmo, îmi asum riscul. În numerele noastre, cu toţii ne punem pielea în joc, pe viu. Trapeziştii, acrobaţii, dresorii îşi riscă viaţa.

Noi riscăm să eşuăm: să nu facem publicul să rîdă, să nu-l surprindem sau să nu-l distrăm. Putem să facem şi un infarct pe scenă, de frică, putem să uităm rolul. Însă emoţia noastră şi a celor care asistă la spectacol e aceeaşi. Respirăm cu toţii aceeaşi viaţă, în acelaşi moment.

Şi cinematograful o avea riscurile lui.

Nu e viaţă reală, trăită pe viu, Zarmo. E o acţiune imprimată pe un suport, o poţi reface de cîte ori vrei, pînă iese bine. E un truc.

Eşti un tip ciudat tu, nu te înţeleg. Oricum, nu pe francezii ăia trebuie să-i strîngi tu de gît…

Ce vrei să spui?

Nu ei au inventat cinemaul, cum se zice.

Şi cine l-o fi inventat?

Nu ştii? Ştie toată lumea pe-aici…

Eu nu.

Păi, se vede că eşti distrat…

În fine, spune-mi, cine a fost?

Arléquin.

Arléquin?

Da, chiar el.

Tipul ăla mai negru ca noaptea, care curăţă nisipul din cuşca elefanţilor şi ia taburetele din arenă?

Da.

Dar e un idiot, săracul.

Ţi-o aminteşti pe Eszter, călăreaţa unguroaică, era celebră acum cîţiva ani şi apoi a dispărut din scenă?

A trecut mult timp, dar cine nu şi-o aminteşte, era cea mai frumoasă femeie care s-a văzut vreodată în Marea Britanie, toţi ne-am îndrăgostit de ea.

S-a îndrăgostit şi Arléquin.

Arléquin a fost vreodată îndrăgostit?

Ce, crezi că e orb şi că n-are şi el o inimă?

Nimeni nu l-a văzut niciodată cu o femeie…

N-a avut niciodată o prietenă sau o soţie, ei şi? Crezi că toţi cei care n-au fost împreună cu o femeie nici nu s-au îndrăgostit în viaţa lor?

Şi ce legătură are asta cu invenţia cinemaului?

Are, pentru că Eszter a fost angajată pentru un turneu în America şi lui i-a fost teamă că înnebuneşte.

Dar tu de unde ştii asta?

Frida Nebuna – care pe-atunci lucra împreună cu noi, era femeia-ghiulea – îl auzea plîngînd în fiecare seară. Într-o noapte, ea şi Jo Jo Faţă de Cîine l-au întrebat care e motivul. Nu voi mai putea s-o văd, le-a spus Arléquin. La început Frida a crezut că vorbeşte despre femela elefant sau despre tigrul alb bengalez. Că şi animalele plecau în America. O vei vedea în amintire, Arlecchino, i-a spus Jo Jo. Amintirile-mi sînt negre ca mine, a răspuns Arléquin. Deseneaz-o atunci. Desenele sînt nemişcate, a repetat Arléquin. Cere-i o fotografie lui Mister Bretchley. Şi fotografiile sînt nemişcate. Atunci fă tu una care să se mişte. Nu există fotografii în mişcare. Inventează-le tu, a spus Jo Jo, făcîndu-i cu ochiul lui păros Fridei. Jo Jo e aşa, nu se înţelege niciodată dacă glumeşte sau nu, îşi bate tot timpul joc de orice, iar în seara aceea îşi bătea joc de Arléquin. Fridei îi părea deja rău că se află acolo. Modul în care vorbise Arléquin, vocea lui îmbibată de tristeţe o emoţionaseră. Ar fi vrut să-i atingă braţul, să-l consoleze, dar n-a făcut-o. A plecat cu un nod în gît, fără să înţeleagă de ce. Dar de atunci Arléquin a încetat să plîngă.

Unde vrei să ajungi, Zarmo…

Restul poveştii e simplu: Arléquin a învăţat să deseneze.

Înţeleg tot mai puţin.

A învăţat să facă desene care se mişcau, vreau să spun.

Cred că eşti nebun.

Nu sînt nebun, Marceline. Arléquin s-a închis într-o cuşcă, alături de animalele lui, mai întîi cu un creion, un cărbune şi nişte foi de hîrtie, apoi cu nişte plăci de cupru şi sticlă, săruri de argint, gelatine, celuloid şi dracu' mai ştie ce; construia şi demonta dispozitive ciudate mecanice. De parcă ar fi avut febră. Eu nu ştiu cum a făcut, dar umblă vorba că, înainte să ajungă la circ, călătorea prin Franţa ţinîndu-se după un fotograf ambulant. Vindeau portrete pe cîţiva bănuţi, rame, astrolabi şi lanterne magice pe la tîrguri. La nevoie, repictau vitraliile în biserici. Vorbe, dar le-am auzit din mai multe părţi. Se vede că s-a născut într-o cameră obscură, a fost comentariul lui Jo Jo cînd a aflat povestea. O fi primit prea multă lumină, hi hi hi… dar n-a rîs nimeni la prostia asta. Adevărul e că doar tigrii şi elefanţii ştiau la ce folosesc experimentele lui. Lui Hans, piticul, Arléquin i-a spus că se antrena să nu uite. Cu o seară înainte de plecarea lui Eszter, era pregătit. S-a ascuns printre spectatori, în curbura arenei, cu o cutie de lemn între picioare, şi a aşteptat momentul în care ea a intrat în scenă…

Şi…

Cu cutia lui cu manivelă i-a făcut o fotografie, dragul meu Marceline, dar o fotografie care nu era o fotografie, poza aceea pe care i-a făcut-o era vie.

Vrei să mă faci să cred că prostul ăla de Arléquin…

Da, Marceline, a reuşit să capteze totul, pînă şi pulsaţia sîngelui pe sub pielea ei.

Imposibil.

Dacă ai fi văzut cu ochii tăi, ţi-ar fi fugit şi ţie pămîntul de sub picioare, crede-mă, şi ţi s-ar fi întors stomacul pe dos, pentru că acolo, înăuntru, fiecare lucru era răsturnat şi se mişca, arena, caii, luminile, iar în acest vîrtej numai Eszter rămînea în echilibru… Mister Bretchley, impresarul nostru, n-a aflat niciodată, altfel ar fi transformat-o în principala atracţie a circului său: Intraţi, domnilor, veniţi să-l vedeţi pe HOŢUL DE TIMP, singurul om care poate să vă fure sufletul şi să vi-l arate!

Şi de ce nu i-a spus nimeni?

Cine ar fi crezut în invenţia extraordinară a unui îngrijitor de la circ, a unuia care curăţă nisipul din cuştile animalelor? O fotografie care se mişcă! Păi, nici tu nu crezi, care eşti de-al nostru. Arléquin nu ştia nici să citească, nici să scrie.

Dar putea să arate cuiva cutia lui magică…

Ne-a arătat-o nouă, care eram familia lui, dar nu-l interesa să o facă publică sau să se umple de bani, o făcuse numai pentru Eszter, ca să continue să o vadă dansînd şi după ce pleca.

Mi-ar plăcea şi mie, dacă ar fi posibil: şi dup-aia s-a mai întors vreodată la Londra?

Nu, după accident nu s-a mai întors. Cariera ei s-a terminat acolo.

Mda, foarte trist.

Ce înseamnă destinul: cea mai bună balerină a Europei, care cade de pe cal în clipa în care ajunge în America.

N-a mai existat alta ca ea.

Mă crezi, atunci?

Există vreo dovadă?

Am auzit că atunci cînd o parte a trupei a plecat într-un nou turneu, Arléquin i-a încredinţat lui Hans invenţia sa. E cadoul pe care nu i l-am oferit în ziua despărţirii, i-a spus. Du-te în America şi dă-i-l, îi aparţine. Dar nimeni n-a mai aflat nimic despre povestea asta. Nici despre Hans, nici despre cutie, nici despre Eszter.

Ciudată chestie.

Da, este.

Încă ceva, Zarmo, de ce îi spun aşa?

Numele i l-a dat, în glumă, un italian care a lucrat cu mulţi ani în urmă în circul nostru. Hei, Arlecchino, l-a strigat odată, ia vino-ncoace. Tuturor li s-a părut un lucru amuzant. Pentru că Arlecchino e personajul costumat în culorile curcubeului şi nu poate exista un curcubeu negru.

Iată, dragă Christopher, ce am auzit în ziua aceea. Cuvînt cu cuvînt. Zarmo te-ar fi lăsat cu gura căscată cu jongleriile lui: era în stare să ţină în echilibru pe bărbie un tac de biliard şi să arunce două mingiuţe deasupra. Era atît de bun, că aveai tot timpul impresia că tacul stă să-i cadă; mi-au trebuit ani de zile să învăţ să greşesc, spunea el. Marceline, în schimb, era un mim formidabil, de care cinematograful, mult timp mai tîrziu, s-a descotorosit. M-a învăţat tot ce poţi face cu un baston de bambus şi, de asemenea, cît poate fi de expresiv un chip fără să-ţi mişti capul şi fără să faci grimase. În *Cenuşăreasa*, trebuia să-l fac să cadă de pe un scaun şi, în timpul repetiţiilor, am pus atîta energie, încît a fost cît pe ce să-i rup un picior. S-a ridicat de jos, şi-a scuturat încet praful de pe genunchi, dar în loc să mă dojenească, a izbucnit în rîs. Continuînd să rîdă, şi-a luat de pe jos undiţa şi s-a urcat înapoi pe taburet. Mi-l amintesc aşa, în centrul arenei, încercînd să le momească cu diamante pe fetele din cor, dispărute în nisipul inundat. Purta un frac cu o coadă lungă, papion deasupra vestei albe ca obrajii săi şi o pălărie pe care o mîngîia cu mare grijă. Pe scenă nu spunea un cuvînt, şi totuşi avea cea mai frumoasă şi amabilă voce pe care am auzit-o vreodată. Într-o seară, s-a aşezat lîngă mine şi mi-a povestit că numele lui adevărat era Isidro Marcelino Orbes Casanova. L-am întrebat cum a devenit clovn. Pe cînd aveam şapte ani, am adormit în cuşca unui leu, mi-a spus, mijindu-şi ochii, iar cînd m-am trezit eram prea departe de Zaragoza şi de familia mea ca să mă mai întorc. Aşa că am făcut şapte tumbe în faţa directorului Circului Barcelonés ca să mă angajeze.

Ştiu, Christopher, că pentru tine sînt poveşti de demult şi fără valoare, dar de Crăciunul acela Marceline era idolul Londrei, şi ar fi fost şi al New Yorkului. O stea care, pentru o vreme, a strălucit la fel ca a lui Harry Houdini, iluzionistul. Însă, chiar dacă era în stare să sară şi peste opt oameni întinşi unul lîngă altul şi să simuleze orice sentiment fără să facă nici cea mai mică mişcare, Marceline a rămas întotdeauna un acrobat timid

şi dezorientat de viaţă. Ultima oară cînd l-am văzut, la sfîrşitul carierei, acceptase să fie una dintre multele paiaţe care alergau pe cele trei arene ale circului Ringling Brothers, după ce un accident, amploarea pe care a luat-o cinemaul şi falimentul a două restaurante îl ruinaseră. Am intrat în cabină. Se demachia cu încetineală. Mi s-a părut că semăna cu un animal bătrîn care nu mai era în stare să ridice nici măcar o labă, cufundat într-o letargie melancolică. N-a aşteptat să-l viziteze Moartea: s-a împuşcat într-un hotel mizerabil pentru artişti din New York, Hotelul Mansfield, de pe 50th Street.

Dar atunci habar n-aveam despre ce vorbeau cei doi şi totuşi povestea lui Arléquin mă impresionase, chiar dacă eram doar un copil de opt ani.

Era ora secretă a repetiţiilor. Trapezele se legănau, măciucile şi cercurile jonglerilor săltau în aer şi grimasele clovnilor umpleau arena, pe bicicletele lor nichelate şi strîmbe. Prin faţa nasului mi-a trecut o girafă înaltă de cinci metri, cu gîtul subţire, limba albastră şi două corniţe pe cap.

Pe Arléquin îl văzusem, din cînd în cînd, dar era dintre cei care nu fac niciodată prea mult zgomot şi atît de negru, încît, dacă ar fi traversat tabăra noaptea, în pielea goală, după ce termina de curăţat arena, nu şi-ar fi dat nimeni seama.

Mi-a ieşit înainte o femeie îmbrăcată într-un costum în dungi, care o făcea grasă cît un butoi. Îţi venea s-o împingi dintr-o parte în cealaltă ca să vezi dacă un mamifer de asemenea dimensiuni poate să se răstoarne. Era vorba de Frida, femeia-ghiulea. Interpreta rolul uneia din surorile vitrege ale Cenuşăresei şi cine ştie cît de mare trebuia să fie gura de foc care o arunca în văzduh.

Ce cauţi, Pisoiaş? mi-a spus, agitîndu-şi o mînă prin faţa ochilor mei.

Arătătorul ei era mai mare decît o vrabie şi pe unghie avea închegat nişte mastic violet. Însă ce m-a surprins a fost vocea ei. Atît de subţire, că, dacă aş fi fost orb, m-aş fi gîndit imediat la una dintre fetele alea gingaşe şi fără apetit, care se plimbă singure-singurele şi au părul lung, ochii mari, afundaţi în orbite şi o umbră de tristeţe în picioarele uscăţive.

Nimic, am mieunat, făceam şi eu doi paşi. Frida a început să rîdă.

M-am îndreptat spre zona cu animale. M-am împiedicat de două ori în acelaşi cablu de fier, am trecut pe lîngă un ventriloc fără să-i răspund şi am dat peste un urs dansator pe care stăpînul îl ţinea de labă.

Mă scuzaţi, domnule, ştiţi unde-l pot găsi pe negrul Arléquin? l-am întrebat pe un bărbat într-un costum în dungi, jiletcă, mănuşi şi baston, gata de dans.

Măi ţîncule, ai vocea mai frîntă decît coastele mele, ce-i cu tine?

I-am remarcat ciocul din bărbie, gri şi ascuţit, cu aripi lînoase de păr pe margini; sub stofa pantalonilor aveai impresia că nu sînt decît două stinghii de lemn. Aşa, îmbrăcat, era omul cel mai slab pe care-l văzusem vreodată. Mi-a întins călduros mîna şi eu i-am strîns-o, simţindu-i toate oasele degetelor cum trosnesc în mod alarmant. Bărbatul a început să rîdă.

Nu-ţi fie teamă: e o glumă pe care le-o fac tuturor. Aici eu sînt scheletul uman. Mă numesc Jack. În Anglia, toate scheletele poartă numele Jack. Şi tu? Mă rog, nu prea pot să-ţi spun Înălţimea Ta.

Rîsul lui mi-a sunat distonant şi nepotrivit.

Dacă îl cauţi pe Arléquin, e acolo. Încîntat de cunoştinţă.

Dar înainte să mă îndepărtez, din una dintre rulote a sărit o vedenie purtînd o manta lungă, largă şi roşie, cu o centură strînsă în talie. O proliferare ameninţătoare de peri îi cobora din ochi şi în jurul nasului, acoperindu-i obrajii, urechile şi nările şi invadîndu-i maxilarele şi fruntea. Nu avea nimic uman în afara pupilelor şi buzelor. Şi a mîinilor albe, fără păr.

La ce te uiţi, stîrpitură?

Ca prin miracol, omul acela cu faţă de animal vorbea limba mea.

Ar trebui să-l vezi cu cravată, mi-a spus scheletul uman îndepărtîndu-se în zigzag, cu pas nesigur. Jo Jo e cel mai chipeş Făt-Fumos care a existat vreodată.

I-am observat dispărînd pe amîndoi sub o scară.

O plesnitură de bici m-a avertizat că ajunsesem în sfîrşit la cuştile animalelor. Fără motiv, inima a început să-mi salte în gît ca o pasăre care dă din aripi. Mister Bretchley, impresarul spectacolului CINDERELLA AT THE CIRCUS[2] – aşa era scris pe afişele care împînzeau Londra –, m-a cercetat din cap pînă-n picioare.

Hmm, urîtă treabă, a spus mestecînd încet fiecare silabă, ca să mai păstreze gustul tabacului. La prima vedere aş zice că eşti o jumătate de măsură. Nu pot să te includ în numărul cu pigmei bărboşi pentru că eşti prea înalt, dar nici în cel al magicianului Ruben. Îmi pare rău, băieţaş, dar va trebui să te mulţumeşti cu rolul de motan încă destulă vreme.

Mister Bretchley nu era unul care să se-ntindă la vorbă. Acestea fiind zise, a început iar să fumeze.

Arléquin golea o căldare. Abia dacă s-a întors puţin cu faţa. Cădea o lumină ciudată şi peste chip i-a trecut umbra unui trapez pe care vîntul îl mişcase deasupra lui. Avea amîndouă mîinile murdare de pămînt. Trapezul s-a balansat înapoi, iar pe buzele lui Arléquin a apărut un zîmbet cînd m-a văzut. S-a aşezat pe marginea arenei, în faţa unui şir de scaune goale.

Aşa mi-l amintesc, curăţîndu-şi pămîntul umed de pe degete. Nu ştiu cum să-ţi explic, dar am fost sigur, cum putea să fie numai un copil de opt ani, că la un moment dat, demult, şi mîinile lui ştiuseră să jongleze şi să înşele ochii publicului cu cercuri, măciuci şi torţe, dar că încă de pe-atunci îngrijeau deja, fără remediu, melancolia unui om.

Curăţînd cuştile animalelor, Christopher, înveţi o groază de lucruri. De exemplu, pentru baliga de elefant e nevoie de saci de cînepă măcar de un metru lăţime, iar cu cele de cămilă se pot construi case. Mîinile lui Arléquin – aceleaşi mîini, primele care inventaseră cinematograful – ştiau că în stratul de humus nu se poate separa nimic: turbă de bălegar, praf de cenuşă, ud de uscat. Totul e aceeaşi semănătură, acelaşi pumn de nisip. Şi tăcerea, care e plină de cuvinte, şi timpul, alcătuit din amintiri ca o rădăcină.

Dar discursurile mele îţi sună probabil inutile şi plictisitoare ca o veche pianină dezacordată şi, dacă voi continua în ritmul ăsta, cu siguranţă va veni Moartea să mă ia. Şi totuşi, pentru mine, amintirile, înainte de orice altceva, au avut întotdeauna de-a face cu mîinile.

Ascultă povestea asta. Odată, domnul Bretchley povestea că angajase, în numele fraţilor Bastiani, un pitic fără braţe. Accident de război. Sau malarie. Sau poate se născuse aşa. Îi spuneau Golia. Şi părea o glumă, dar Golia avea în dinţi o forţă supraomenească. Dacă îi legai un frîu, ca la cai, Golia putea să tragă zece metri o rulotă cu girafele, maimuţele şi paiaţele deasupra. Numărul producea întotdeauna efect. Necazul a fost că într-o zi Golia s-a pierdut. Circul se găsea prin părţile oraşului Sankt Petersburg, în delta unui rîu. Golia a spus că voia să vadă cum arăta un ţinut plin de zăpadă, a ieşit şi nu s-a mai întors. Bretchley s-a supărat pe braconieri. Pe lupii din tundră. Pe teroriştii anarhişti. Adevărul era mult mai simplu. Golia nu fusese în stare să-şi găsească drumul înapoi în tabără pentru că uita cu uşurinţă orice lucru. Nu-şi amintea nici cauza mutilării lui. Şi nu din cauza sforţărilor maxilarelor, care îi făceau tîmplele să explodeze de sînge, ci pentru că nu-i rămăsese nici o mînă ca să-şi păstreze trecutul şi să nu se afunde în zăpadă.

Trei ani mai tîrziu, tatăl meu a avut parte de îngropăciunea săracilor, în cimitirul din Tooting, mama a fost internată definitiv într-un sanatoriu pentru bolnavi mintali şi eu am început să alerg.

Aşa a început, pentru mine, noul secol.

Kilometri şi kilometri de alergat.

Fratele meu, Syd, se înrolase în marină, iar eu voiam să devin cel mai mare alergător englez: Charlie, maratonistul. M-am antrenat luni de zile, mi-am împins rezistenţa fizică pînă la limita suportabilului, am cîştigat un premiu de douăzeci şi cinci de lire sterline la Nottingham pentru o cursă de

douăzeci de mile şi, cîţiva ani mai tîrziu, o tuse urîtă m-a împiedicat să particip la Jocurile Olimpice de la Londra.

În perioada aceea vindeam bucheţele de micşunele în jurul puburilor de pe Kennington Road şi am fost, o vreme, băiatul de prăvălie al unui bărbier andaluz, care avea un mic salon pe Chester Street. Povestea că, odată, îl bărbierise pe Robert Luis Stevenson. Cînd nu intra nimeni, lua o chitară din debara şi începea să cînte flamenco. Era pasiunea lui. O muzică alcătuită dintr-un sunet maiestuos, îmi explica el, dintr-un sunet profund şi dintr-unul minor, ca toate pe lumea asta, iar lui îi provoca *duende*, un fel de indispoziţie care-ţi înfierbîntă sîngele. Nu era limpede ce voia să spună, dar mi se părea că-l înţeleg, ca şi cum am fi avut şi noi un muzician spaniol în caravana de ţigani în care mă născusem. Sarcina mea era să înmoi cu săpun feţele oamenilor. Nu ţi-ar veni să crezi cît sînt de diferite între ele: aspre, colţuroase, grase… Îmi venea pur şi simplu să le imit în oglindă în timp ce le masam obrajii, era ceva mai puternic decît mine. Cine-şi aştepta rîndul mă spiona din spate şi, în scurt timp, mă trezeam că izbucneşte tot salonul în rîs. După cîteva zile, clienţii mai supărăcioşi au cerut să fiu dat afară.

O altă slujbă pe care am avut-o, de majordom, am reuşit s-o pierd pentru că, în timpul liber, mi-am făcut un corn lung de suflat dintr-un jgheab. M-am apărat susţinînd că am iubit muzica dintotdeauna, dar m-au concediat oricum. Astfel, am început să confecţionez jucării şi *slot-machines*[3], pe care le vindeam la tîrguri, în contul a doi scoţieni, pînă cînd agenţia teatrală Blackmore mi-a încredinţat rolul unui vînzător de ziare ambulant într-o comedie cu titlu profetic, *De la zdrenţe la stele*, pe care l-am interpretat cu mult realism. Imediat după aceea, mi l-au dat pe cel al poştaşului Billy din *Sherlock Holmes*.

La un *matinée* în faţa a două mii de persoane, am ajuns cu întîrziere, deoarece, cu banii din prima leafă, mă dusesem să-mi cumpăr un aparat de fotografiat şi nu ştia nimeni cum să dea de mine. Cînd am intrat în cabină, cel care trebuia să mă înlocuiască era deja pregătit. Am simţit o durere atît

de puternică, încît mi s-au spart capilarele nasului. Aveam, mai mult sau mai puţin, vîrsta ta. O actriţă cu părul roşu m-a împins atunci în vestiarul femeilor şi toate artistele acelea pe jumătate goale, şi mai mari decît mine, mi-au tamponat sîngele, m-au dezbrăcat şi m-au îmbrăcat în grabă, cu atîta veselie şi energie, încît au reuşit să mă trimită pe scenă în clipa în care îmi venea rîndul. Poate datorită acelei salvări neaşteptate, nuditatea feminină mi-a provocat întotdeauna un entuziasm şi o senzaţie euforică de nestăpînit.

La întoarcerea fratelui meu din marină, m-au acceptat în sfîrşit în acel mare circ numit *Fun Factory*, compania lui Fred Karno, pentru trei lire sterline pe săptămînă. Cînd m-am întîlnit cu Karno, n-am reuşit să rostesc nici măcar un cuvînt. A crezut că sînt prea timid şi prea trist şi încruntat pentru teatru şi, dacă n-ar fi fost Syd, care deja lucra pentru el, nu mi-ar fi dat niciodată vreo şansă. Puteam să lucrez ca mim, nu ca actor. L-am făcut să se răzgîndească cu vreo două probe. Am inventat o groază de limbi imaginare, cu accente imposibile, astfel că şi-a schimbat pentru totdeauna părerea în legătură cu vocea mea. După cîteva săptămîni, mă consulta la fiecare număr şi, curînd, am ajuns să-i sugerez cîteva idei bune pentru scenariile lui. În compania lui Karno, un singur actor era mai bun ca mine, chiar dacă trebuia să mai capete experienţă: un băiat slăbuţ, cu un aer de încurcă-lume, părul ţepi şi ochii veşnic pe punctul de a plînge. Pe-atunci folosea încă numele lui: Arthur Stanley Jefferson, dar toţi aveau să-l cunoască sub numele de Stan Laurel.

În America am ajuns, pentru prima oară, împreună. Într-un turneu. În 1909. Dar lucrurile n-au mers cum am povestit eu, cu nava care înaintează de-a lungul coastei Canadei, trece de insula Terranova, urmează cursul fluviului Saint-Laurent şi se apropie de chei în oraşul Québec, într-o zi ceţoasă şi foarte ploioasă.

Nu, dragul meu Christopher, călătoria aceea am păstrat-o mereu numai pentru mine. Era adevărat doar că, la Londra, tocmai mă îndrăgostisem. De o fetiţă de cincisprezece ani. Avea părul de culoarea vinului, talia mai

îngustă decît gîtul unei amfore şi mi s-a părut cea mai bună dansatoare pe care am întîlnit-o. În realitate, era vorba de o figurantă din rîndul al treilea, dar mi se întîmplase s-o văd în timp ce se schimba, în culise. Era cît pe ce să alunec, iar colegele ei au rîs de mine: ea m-a fixat cu ochii ei căprui, amuzată, eu i-am privit buzele şi picioarele şi m-am prezentat. Charlie Chaplin, am spus stînjenit. Hetty Kelly, a spus ea. Două săptămîni n-am mai fost în stare să mi-o smulg din cap, parcă era o plantă agăţătoare.

O să vezi cum e prima dată: ţi se taie răsuflarea, noaptea te răsuceşti în pat fără să poţi dormi şi începi să faci o groază de lucruri stupide. Eu am încercat să-mi scurtez chinul şi, la prima întîlnire, i-am cerut să se căsătorească cu mine. N-am fost niciodată timid cu femeile. Am crescut în promiscuitatea teatrelor, în mijlocul a sute de trupuri de actriţe şi cîntăreţe care se dezbrăcau laolaltă între un număr şi altul, după cum ţi-am povestit, şi nu m-au încercat niciodată pudorile. Însă buzele şi zîmbetul lui Hetty mă făcuseră să roşesc. Am dus-o la cină, la Trocadero, aproape de Piccadilly Circus, dar n-a fost o seară grozavă. Povestea noastră a durat un sărut şi unsprezece zile. Fred Karno probabil şi-a dat seama de starea mea, pentru că, după o săptămînă, m-a expediat mai întîi la Paris, la Folies Bergère, apoi pe un vapor care se numea *Kangaroo*, în direcţia New York, împreună cu faţa aia suptă şi tristă a lui Stan. Ştiu că vă fierb minţile, ne-a spus dîndu-ne biletele, dar e timp berechet să abandonaţi teatrul mai tîrziu: călătoria asta o să vă facă bine. Promiteam cel mai mult din trupa lui şi voia de la noi să înţelegem, odată pentru totdeauna, ce însemna *vaudeville*-ul şi *music hall*-ul pe scenele franţuzeşti şi americane. Ar fi pariat pe pălăria lui că vom ajunge nişte actori foarte buni, dacă nu ne pierdeam pe drum.

În locul lui Karno, eu n-aş fi mizat o liră sterlină pe numele meu. La Paris m-am îmbolnăvit de tăcere. Mă oglindeam în vitrinele din Montmartre şi găseam că sînt pirpiriu şi nesemnificativ, ca un coş pentru hîrtii. Eram convins că n-aş fi putut traversa nici un ocean fără fata aia. Astfel, în noaptea dinaintea plecării în Statele Unite, am încercat să fug. Dar Karno se

gîndise la tot: îl pusese pe un pitic, care se numea Mosca şi care nu m-a părăsit o clipă, să mă supravegheze. Practic, Hetty nu mi-a dat niciodată un răspuns la cererea în căsătorie, dar mi-a trimis vorbă că nu o luase cu adevărat în serios. Şi totuşi nu era gluma unui actoraş neobrăzat şi sărăntoc, Christopher. Realitatea e că în dragoste am rămas întotdeauna un începător şi doar mama ta m-a vindecat un pic de nesocotinţa de care dădeam dovadă. Apoi, America era un cuvînt care suna în urechile mele ca mierea şi ca veninul: la New York fusese şi tatăl meu în turneu, la scurtă vreme după ce mă născusem, dar călătoria aceea sfîrşise prin a fi cauza distrugerii căsniciei sale şi începutul declinului.

Din momentul în care am urcat pe vaporul acela nu m-am oprit din plîns. Plîngeam fără lacrimi şi, încă de la începutul drumului, am suferit de greaţă şi de crampe. După două zile aveam aspectul unui cadavru. Am făcut întreaga călătorie în cală, pe o saltea de paie. Mosca dormea la picioarele mele. Nu eram instalaţi prea comod, dar cel puţin acolo jos nu vedeam marea.

Cînd am ajuns în golful New York-ului, mi-am ţinut ochii cît de strîns am putut, ca să nu las să intre nici un dram de lumină. Aveam douăzeci de ani, iar America peste patru sute, vîntul stropea cu apă sărată chipurile pasagerilor de pe *Kangaroo*, înghesuiţi pe punte să zărească de la balustrade pămîntul cel nou, şi viaţa mea se pregătea să se schimbe pentru totdeauna. Pentru a sărbători sosirea, dăduseră drumul afară şi călătorilor clandestini şi familiilor de emigranţi. În toată nebunia aia, m-am trezit că mă ia în cîrcă un marinar şi mă scoate la aer liber, dar apoi mă lasă jos pe partea greşită. Cu spatele întors spre coastă.

Astfel, în timp ce tot vaporul se uita la New York, eu încă priveam oceanul.

E ultimul lucru pe care mi-l amintesc din prima parte a vieţii mele: o întindere de apă care-mi inundă ochii şi mă împiedică să respir. Acolo, pe

un vapor pe jumătate ruginit, în faţa funiei albastre a orizontului, am luat decizia şi am rostit jurămîntul.

În calendare, luna noiembrie a anului 1909 număra doar două zile de viaţă.

America, nu te voi onora nici cu o privire.

A fost nevoie de mai mult de trei săptămîni ca să ajung la gura de vărsare a rîului Hudson, chinuit de greţuri în sala cazanelor, timp urît şi chiar cîteva ore de împotmolire în mijlocul Atlanticului. Trei săptămîni de greaţă şi de convulsii în care călătorii de pe vasul *Kangaroo* nu făcuseră altceva decît să vomite peste bord. Cu atîta efort încît îi apuca sughiţul, ca şi cum ar fi vrut să elimine o groază de pietricele, ascunse în spatele tîmplelor, sub unghiile de la picioare sau în interiorul plămînilor. După aceea rămîneau singuri, cu stomacul gol şi limba verde, în timp ce oceanul le tîra cu el viaţa de pînă atunci. Şi-o vedeau plutind pe apă, palizi, cu pleoapele date peste cap şi ochii bulbucaţi mai rău ca un peşte, o dîră de flori albe care se ducea la fund sau plutea în derivă şi se descompunea lent. Bătrînii şi femeile sufereau şi mai mult. Puţin cîte puţin, marea le usca pielea şi le secătuia cuvintele, fără să le lase nici măcar un nume pentru ultima fărîmă de durere, care rezista în ei fără să poată fi scuipată. Copiii, în schimb, se obişnuiau numaidecît. Se simţeau rău cîteva zile, dar inventau repede un joc nou, incitaţi de călătoria pe apă şi de înfăţişarea neobişnuită pe care o luase prezentul pentru ei.

Toţi în afară de mine. Eu ţineam cu dinţii de fiecare lucru. Eram îndoit de crampe, dar nu voiam să uit nimic, nu voiam să uit picioarele lui Hetty Kelly pe culoarul unui teatru – n-aş fi reuşit niciodată – şi nu voiam să uit cine eram şi locul de unde veneam, clinica unde era ţinută mama mea şi cuvintele pe care le auzisem rostite de Zarmo şi Marceline cu ani în urmă. Luptam cu mine însumi. Mestecam cu furie tot ce văzusem pînă atunci din lume şi îl împingeam înapoi.

Cînd se oprea în mijlocul Atlanticului, cu motoarele stinse şi absenţa vîntului, *Kangaroo* părea o pasăre aşezată pe apă, iar eu mă simţeam fericit. Acele pauze îmi reînsufleţeau speranţa că se putea învîrti roata şi suspenda destinul. Dar, în cele din urmă, turbinele reporneau cu încăpăţînarea lor de fier, producînd o viteză care nu depăşea niciodată media de două sute de mile pe zi. Alergam atunci să mă ascund în magaziile cu mărfuri înainte ca panica iraţională să mi se propage din nou prin tot corpul şi să-mi provoace starea aceea febrilă.

Kangaroo distribuia mărfuri şi primea disperaţi. Condiţiile de călătorie şi durata ei nu semănau, evident, cu o croazieră dar, la preţul ăla, le conveneau tuturor.

Băieţi, ne spusese medicul care ne examina în fiecare săptămînă, aveţi grijă să vă ţineţi ochii larg deschişi, că altfel nici nu intraţi în America. Şi apoi ne explicase că, de cîteva luni, la New York inauguraseră noi posturi de primire pentru imigranţi. Poartă deja mai multe nume: Insula Lacrimilor, Colonia Penală, Vama… sînt nişte arsenale din piatră gri, uneori ocupă cvartale întregi. Imediat cum debarcaţi, primul lucru pe care îl vor controla la voi va fi vederea: cine a contractat boala ochilor pe vapor, va fi trimis înapoi. Cuvîntul ştiinţific este trahom.

În acele traversări, nici măcar holera nu crea aceeaşi spaimă.

Se descotorosesc şi de glumele naturii, adăugase doctorul, de surdomuţi şi de cei fără creier. Le marchează spinarea cu un X de cretă şi îi îmbarcă pe acelaşi vapor cu care au venit, împreună cu femeile însărcinate.

Dar eu, Mosca şi Stan n-am trecut niciodată pe la acele posturi. Nici un vaporaş n-a venit să ne ia, spre deosebire de alţi nenorociţi, care s-au aruncat în mare şi care au fost pescuiţi de pe lîngă statuia Libertăţii. Mosca era convins că nu vor lăsa să intre nici un pitic ca el, în ciuda tuturor permiselor noastre şi a scrisorilor de intenţie. Şi la fel Stan, pentru că, uitîndu-se la el, nimeni nu şi-ar fi imaginat cît era de inteligent. Însă dacă l-aţi fi auzit vorbind… spunea cu uşurinţă replici una după alta, într-un ritm

ameţitor, şi dacă te opreai să-l asculţi numai puţin, te făcea să-ţi revină răul de mare. Şi de data aceea a născocit un plan; eu m-am încăpăţînat să-l urmez pe al meu. În acea zi de 2 noiembrie, mi-am ţinut în continuare ochii strîns închişi ca să mă trimită înapoi. Cu preţul de a cădea în apă sau de a mă izbi de toate muchiile navei şi a mă umple de vînătăi.

Visam ca toţi tinerii şi copiii care călătoreau să-mi urmeze exemplul, să înceapă să se mişte bîjbîind împreună cu mine şi să-l constrîngă pe căpitan să înalţe un steag de pericol, ca şi cum vaporul ar avea o epidemie purulentă la bord şi n-ar putea să coboare ancora în nici un port, dimpotrivă, trebuia să se îndepărteze cît mai repede, să părăsească aceste ape, să restituie încărcătura sa de mici orbi la casele lor, fără să le mai otrăvească sîngele, nici ochii, şi fără să-i împingă să-şi ia viitorul din altă parte, pentru că aşa funcţionează lumea. Am traversat pe întuneric o pădure de picioare şi am coborît, una cîte una, treptele scăriţelor de pe punte.

Uneori, Christopher, visez că sînt din nou acolo orbecăind pe coridoarele interioare ale unui vapor şi buzele mele repetă jurămîntul, ca să prind curaj, în faţa unor scări murdare şi negre folosite pentru a duce jos numai sticlele goale şi gunoiul. O femeie mă apucă de braţ şi mă tîrăşte cu ea. Îmi sprijină mîinile de o balustradă şi-mi spune să mă ţin bine. Nimeni nu mai e atent la noi. Apoi *Kangaroo* emite strigătul unui elefant şi nebunia acelei umanităţi dezrădăcinate, care abia aşteaptă să-şi joace biletul la loteria vieţii, se ridică nervos de prin calele ambarcaţiunii, făcînd să tremure balustradele şi plăcile de metal ale punţii, tîrîndu-mă cu sine.

Vîntul Lumii Noi m-a lovit în faţă în exact acelaşi moment în care un alt obiect m-a lovit în cap.

Fusese Mosca, cu unul dintre pantofii lui cu întărituri. Aşa îi ordonase Stan. M-au cărat împreună într-o săliţă laterală şi m-au răsturnat în coada unui pian, unde s-au ascuns şi ei. În timp ce vaporul era legat la un dig din New York sau de pe cine ştie ce insulă a lacrimilor, eu mi-am petrecut timpul compunînd în minte un cîntecel pentru copii, ca o marionetă în burta

unei balene. Am început să înşir lucrurile de culoare neagră pe care le cunoşteam. Piatra unui vulcan pe care mi-o dăruise fratele meu. Rochia bunicii mele. Petele de gudron de pe tălpi care ieşeau numai cu piatră ponce. O dîră de furnici pe granitul din bucătărie. Haina preoţească. Un gîndac care mi se urcase pe coapsă, la Londra, sub o masă. Bărcile de pe Tamisa. Pantalonii bătrînilor la Covent Garden. Nişte mure într-un gard viu…

Înainte să înceapă operaţiunile de descărcare, o terminasem.

Neagră ca o piatră de obsidian,
neagră ca smoala,
neagră ca un nor de ploaie,
neagră ca o minge de biliard,
neagră ca steagul piraţilor şi haina unui preot,
neagră ca fumul, noroiul, cărbunele,
neagră ca cerneala,
neagră ca un pantof…

Aceasta a fost prima culoare pe care a avut-o America pentru mine.

Datorită stratagemei unui actor slab cît un fir de cupru şi cizmuliţei unui pitic, în acel pian am fost debarcat pe ţărm, în ţara Libertăţii, împreună cu un transport de instrumente destinată unui mic teatru. Nimeni nu ne-a cerut documentele, nimeni nu ne-a însemnat spinarea. Intrarea mea şi a lui Stan pe Noul Continent a fost, cu adevărat, una muzicală.

Vrei să ştii cum mi s-a înfăţişat New Yorkul prima oară cînd l-am văzut, Christopher? Ne-au descărcat în spatele unui teatru şi ne-au lăsat acolo. Noaptea, mirosul familiar al scîndurilor de lemn şi al culiselor ne-a împins afară, ca şoarecii care amuşină aerul din casă. Pentru mine a fost întotdeauna irezistibil, ceva ce duci cu tine din copilărie. Îmi amintesc o rază subţire de lumină care cădea dinspre lucarnă, luminînd vag sala, toate scaunele acelea goale. Am făcut cîţiva paşi în centrul scenei şi am uitat de

tot. De Hetty, de Londra, de jurămîntul meu. Mă simţeam pătruns de o nouă solitudine, plină de promisiuni. Mda, de atîtea ori te naşti într-o viaţă, de atît de multe, că trebuie să înveţi să te creşti singur, ca să nu încetezi niciodată să te naşti. Conştiinţa că sînt altcineva, şi că sînt în altă parte, m-a umplut de fericire. Ochii i-aş fi ţinut larg deschişi, desigur, aş fi încercat să văd tot, pînă şi dosul lucrurilor. Aş fi umplut de lume fiecare teatru în care mi s-ar fi întîmplat să joc. Aş fi cucerit oraşul acela. Într-o parte, aruncaseră o vioară, într-o cutie veche neagră şi distrusă. Probabil se deteriorase în timpul transportului. Stătea acolo, ghemuită ca un cîine care a fost bătut cu un băţ. Am luat-o cu mine şi am ieşit pe stradă.

Afară ne-a întîmpinat o temperatură blîndă. Deşi era noiembrie, părea vară. Luminile din New York, oamenii care mergeau repede, unii semeţi, alţii solitari, aroganţa zgîrie-norilor, strălucirea firmelor, bătrînii care-şi priveau picioarele aşezaţi pe bănci şi beţivii care căutau o uşă sau o scară de incendiu ca să doarmă, totul făcea parte din aceeaşi atmosferă de nebunie, un spectacol care intra pe scenă numai pentru mine şi-mi arăta viaţa aşa cum era, fără jumătăţi de măsură, în splendoarea şi infernul ei.

Aveam o înţelegere cu un individ, care deţinea un lanţ de teatre, să muncim pentru el timp de şase săptămîni, aşa că ne-am prezentat punctuali la întîlnire, cum stabilise Fred Karno. Dacă lucrurile mergeau bine, urma să străbatem Statele Unite de la o coastă la alta, trecînd prin *drug-store*-urile[4] din Midwest, crescătoriile de porci, pîcla întunecată din Chicago şi cel mai faimos bordel al său: Casa Tuturor Naţiunilor, unde prostituate din toate ţările ar fi putut să mă aleagă Rege al Refugiaţilor şi al Emigranţilor… Am fi jucat împreună cu alte companii de comici din Montana şi am fi coborît de-a lungul omoplaţilor osoşi ai Americii, pînă am fi fost în sfîrşit binecuvîntaţi de California, de livezile de portocali, de lumina ei puternică.

Dar lucrurile n-au mers bine, Christopher, lucrurile n-au mers bine deloc. Debutul nostru a fost un fiasco imens. Prima mea replică a fost întîmpinată cu o tăcere polară, m-a îngrozit. Publicul american era foarte

diferit de cel englez. N-am făcut pe nimeni să rîdă. Scheciurile sunau slab şi repetitiv. Mi-era teamă de public. Încercasem să-i avertizez pe impresari şi pe ceilalţi actori, în timpul repetiţiilor, dar toţi, în afară de Stan, se debarasaseră de mine ca de o piază-rea sărăcăcioasă şi arţăgoasă, care nu bea niciodată şi se gîndea numai cum să-şi strîngă la ciorap banii pe care-i primea. Reprezentaţia s-a terminat într-o atmosferă de indiferenţă generală, ceea ce e mai rău decît să fii fluierat. Am simţit aceeaşi panică pe care o văzusem în ochii mamei mele atunci cînd s-a întrerupt în timpul cîntecului lui Jack Jones. Mare parte din public a părăsit teatrul înainte de terminarea spectacolului, fără să se uite înapoi. Mi s-au spulberat toate aşteptările. Îmi trebuise o viaţă ca să-mi construiesc încrederea necesară pentru a urca pe scenă – a fost de-ajuns o singură seară ca s-o pierd. M-am gîndit că nu voi mai fi capabil să urc pe o scenă. Multă vreme cel puţin.

Închiriasem, împreună cu Stan, o cameră pe 43rd Street, la demisolul unei clădiri din gresie, lîngă o spălătorie care emana un damf de haine murdare şi de vapori. Pe ferestre intra tusea femeilor care munceau şi eu nu reuşeam să dorm. În camera aceea ne pregăteam zi şi noapte, eu şi Stan, ca atunci cînd jucam hochei în echipa lui Karno. Cîteva săptămîni am repetat obsesiv tot ce învăţase fiecare din noi pînă atunci. I-am arătat cum să cotească pe o stradă rămînînd într-un echilibru precar, pe un singur picior şi cu corpul înclinat într-o parte. Îl văzusem pe Will Murray, un actor de varietăţi, la Londra, făcînd această mişcare şi-mi plăcuse mult. Dar de cele mai multe ori mă aşezam şi îl observam. Ce e în capul tău, un barman care îţi agită cu iuţeală toate ideile astea? îl întrebam în locul acela de sub scară, care mirosea mereu a amidon, din spatele Times Square. Stan îşi sugea obrajii, apoi ridica o mînă şi, surprinzător, din vîrful degetului mare i se aprindea o flacără. N-am înţeles niciodată ce fel de magie era asta, altfel aş fi folosit-o şi eu, jur. Dar numărul acela era imposibil de reprodus, pentru că însuşi corpul lui Stan elibera mici descărcări electrice, ca o piatră de chihlimbar galben, şi uneori mi-era teamă că dă foc la casă numai mergînd.

Într-o seară, a intrat cu nişte ochi care făceau mai multă lumină decît două lămpi cu magneziu. Găteam un ou. Mi-a luat tigaia din mînă şi a aruncat oul în aer. M-am gîndit la un nou personaj, Charlie, a spus el. E un băiat sărac, cum ai fost tu, şi e complet lipsit de apărare, dar imediat cum adoarme îşi imaginează că învinge orice pericol şi că este invulnerabil. Oul a căzut înapoi în tigaie, sfărîmîndu-se. Îi voi spune Jimmy cel Fără de Frică, ce zici? A lăsat capul în jos şi, cînd l-a ridicat din nou, mi s-a părut un balerin care dansa pe vîrfuri de-a lungul unui hotar de cretă între realitate şi vis, cu o uşurinţă pe care n-o mai văzusem la nici un acrobat. De fapt, îmi arunca în faţă, cu eleganţă, un rol pe care i-l sustrăsesem la Londra, după o premieră. Era mîndru ca de un cadou: o singură dată îl înlocuisem eu. Era cel mai bun, Christopher, şi cel mai generos. Chiar dacă l-a interpretat în public într-o seară, cînd a sosit momentul, sufletul lui Jimmy al lui a ajuns direct în cel al lui Charlot. Însă cea mai genială invenţie a lui a fost să treacă drept prost în faţa lumii întregi, ca şi cum s-ar fi retras pentru totdeauna într-un ungher al adolescenţei sale. Îmi pare rău că n-am filmat nici măcar o scenă împreună cu el, mai ales cînd a părăsit mediul şi nu i-a mai dat nimeni de lucru. Dar Statele Unite ale Americii îmi interziseseră deja întoarcerea, bătrîneţea, pentru unii dintre noi, părea o insultă şi, apoi, Stan mă făcea să-mi fie ruşine pentru toate lucrurile pe care i le furasem.

A doua zi după îngrozitorul nostru debut, am luat o cămaşă, am pus-o în sacul meu, alături de o pereche de şosete găurite şi o periuţă de dinţi, şi am apucat vioara deteriorată. Lui Stan i-am lăsat un bilet şi i-am urat tot norocul pe care-l merita cineva cu sensibilitatea şi talentul său. Îl văzusem pe terenurile de hochei, loviturile pe care era capabil să le tragă, în ciuda oaselor firave. Şi cum zbura pe patinele lui ruginite: eram sigur că ar fi ştiut să născocească o fentă potrivită pentru orice pe lume. Lui Mosca i-am scris, în schimb, că nu-i voi face necazuri cu Fred Karno: m-aş fi întors la terminarea turneului sau după cîteva luni. Plecam singur să cunosc lumea şi să-mi caut propriul destin, dacă exista vreun destin, pe undeva. Ca să devin

actorul care voiam să fiu, trebuia să învăţ să rămîn în mintea oamenilor, să mă descurc singur, să privesc. Să fac să se nască fiecare mişcare din observarea vieţii. Nu există scurtături. Dacă voiam să fiu credibil, trebuia să redau în ficţiune ceea ce, în vreun fel, fusese adevărat pentru mine. Trucurile pe care le cunoşteam nu funcţionau de această parte a oceanului.

În ziua aceea am devenit Charlot, *The Tramp*, vagabondul cu melon şi baston din bambus – nu în magazia unui studio cinematografic, cu trei sau patru ani mai tîrziu. Turneul pe care l-am făcut atunci prin America, în hainele mele ponosite, n-a fost o tumbă de la un teatru la altul, cum am lăsat întotdeauna să se creadă, ci o lungă călătorie solitară printre oameni care-şi cîştigau existenţa meschin, din ce pica pe ici, pe colo sau nu-şi cîştigau existenţa din nimic, în miezul unei umanităţi stranii, îngrozite şi mizerabile. Viaţa pe care o trăiau ceilalţi actori, departe de tot, concentrîndu-se doar asupra profesiei lor, nu mă interesa. În cîteva luni am învăţat o groază de alte meserii, pe lîngă cele pe care le învăţasem deja la Londra, şi am cunoscut o sumedenie de situaţii şi de temperamente. Se poate spune că am făcut provizie de idei pentru tot restul carierei mele. Pielea mea a căpătat mai multe culori decît o sepie sau un cameleon. A fost perioada de ucenicie a celor douăzeci de ani ai mei şi a coincis perfect cu felul în care mi-am petrecut copilăria.

Înainte să-mi taie cinemaul calea, sau poate eu pe a lui, încă nu mi-e clar, m-am gîndit la un moment dat să cresc porci sau să produc cîrnaţi. Profitînd de statura mea, am muncit ca jocheu în cîteva hipodromuri din Texas şi New Mexico, am cules lalele pe timpul zilei şi am boxat în cel puţin zece săli din statele din Sud, o activitate dură, dar bănoasă: mă plăteau ca să iau pumni tot meciul şi să cad la podea abia în ultima repriză.

Respectam o dietă strictă, călătoream cu trenul şi mă spălam mult, mai ales pe dinţi, ca să fiu întotdeauna mîndru să rîd, deşi adesea cădeam pradă unor explozii iraţionale de furie şi de melancolie. Cînd se nimerea, dar numai în ultima noapte în care dormeam într-un oraş, jucam cărţi.

Ţinta mea era California.

La Las Vegas am încercat pînă şi să vînd aspiratoare multifuncţionale, care se transformau în mixere. Un brevet de-al meu. Mă prezentam mereu la fel, cu zîmbetul cel mai larg şi neruşinat de care eram în stare: Bună ziua, spuneam, mă numesc Charlie şi am o idee care vă va îmbogăţi. Doar doi imigraţi germani, fiecare cu strabism la un ochi şi o mică firmă de aparate electrocasnice, mi-au propus să producă prototipul în serie. Încă mai cred că, dacă s-ar fi ţinut de cuvînt, numele meu l-ar fi înlocuit pentru totdeauna pe al lui William Hoover, regele aspiratoarelor.

În pauze, cîntam la vioară. Reparasem cutia de rezonanţă cu lipici de la cizmărie, care semăna cu mastica pe care o folosea bunicul meu, şi montasem corzile invers, pentru că sînt stîngaci; în fiecare oraş pe care-l vizitam furam de la muzicienii locali cîteva secrete şi le repetam la instrument. N-o să-ţi vină crezi, Christopher, nici măcar mie nu-mi vine să cred, acum, dar pe vremea aia am fost pînă şi îmbălsămător, antrenor de box sau tipograf.

N-am mai povestit-o nimănui. Ascultă aici.

1. Opt flăcăi din Lancashire (engl.).
2. Cenuşăreasa la circ (engl.).
3. Jocuri mecanice (engl.).
4. Farmacii (engl.).

Interior noapte. 24 decembrie 1972

Moartea stă în fotoliu.

Charlot merge clătinîndu-se dintr-o parte în alta, ca şi cum ar fi pe puntea unui vapor, pe o mare agitată. Ridică un picior, stă să cadă. Îşi pune mîinile pe melon. Are faţa cuiva care nu mănîncă de multe zile. Încearcă să pună masa, dar nu reuşeşte. Pînă la urmă se aşază la birou. Îşi trage o mănuşă pe mînă, într-o atitudine visătoare. Îşi imaginează că este înconjurat de un grup de domniţe vesele. Face o plecăciune. Se îndreaptă, ca pentru a ţine un discurs. O declaraţie de iubire. Dar singura lui interlocutoare este Bătrîna care stă în faţa lui. Imediat se aşază iar.

Atunci apucă două furculiţe şi le înfige în două chifle dintr-un coş. Le duce aproape pînă sub bărbie şi începe să le ridice şi să le coboare, ca şi cum ar fi fost picioarele lui şi o orchestră ar cînta pentru el. Le învîrte prin aer. Într-o parte, apoi în cealaltă. Le roteşte. Însă degetele lui fac eforturi să ţină furculiţa. Sînt deformate de artrită, iar mîinile se mişcă greoaie, fără graţie. Par paşii unui dansator care nu-şi mai aminteşte rolul şi are muşchii atît de vlăguiţi, încît abia se ţine pe picioare.

Charlot se apleacă în faţă. Are chipul serios. Încheie numărul cu un şpagat foarte lent şi epuizant.

MOARTEA: Dacă crezi că mă faci să rîd cu trucurile astea vechi…

Charlot rămîne nemişcat, cu chiflele în şpagat.

CHARLOT: Cîndva ştiam să-i imit şi pe Nijinsky, şi pe Pavlova.

MOARTEA: Cîndva… hai, pune-ţi măcar o haină decentă.

CHARLOT: De ce, aşa nu pot veni?

MOARTEA: N-ar fi potrivit.

CHARLOT: Trebuie să te găteşti ca pentru cină pe lumea cealaltă?

MOARTEA: Nu, nu de asta…

CHARLOT: Dar de ce, atunci? În costumul ăsta m-aş fi dus să depun mărturie pînă şi în faţa Comitetului pentru Investigarea Activităţilor Antiamericane, ca şi cum aş fi fost invitat la o reuniune a comicilor în vîrstă. Însă prezenţa mea nu a fost necesară ca să fiu anchetat şi să fiu trimis în exil…

MOARTEA: Avea dreptate senatorul McCarthy: eşti un comunist incurabil.

CHARLOT: Am obosit să aud lumea spunîndu-mi de ce parte sînt.

MOARTEA: Eu nu sînt lumea.

CHARLOT: Iar eu sînt internaţionalist, nu comunist.

MOARTEA Internaţionalist, pacifist, anarhist, utopist… tot aia e.

CHARLOT: Dar nu vezi ce arhipelag de singurătăţi am devenit? Nişte asasini în masă…

MOARTEA: Sînteţi tot acelaşi pumn de ţărînă.

CHARLOT: Nu-mi vine să cred, te-ai îmburghezit şi tu, singura rămasă să nu facă deosebiri de rasă, de credinţă, de apartenenţă…

MOARTEA: Eu?

CHARLOT: Tu, chiar tu, cea mai internaţionalistă dintre toţi, mai marxistă decît Rosa Luxemburg sau Dolores Ibárruri, *Pasionaria*…

MOARTEA: Niciodată nu m-a preocupat politica…

CHARLOT: Pentru că, la fel ca mine, te interesează numai oamenii.

MOARTEA: De acord, vino cum vrei, chiar şi cu zdrenţele astea dacă-ţi face plăcere, numai să taci.

CHARLOT: A trecut deja un an?

MOARTEA: Ai avut ce voiai. Ridică-te, e timpul.

CHARLOT: Nu pot.

MOARTEA: Nu începe iar cu povestea fiului tău.

CHARLOT: Nu e din cauza fiului meu.

MOARTEA: Atunci, să mergem.

CHARLOT: Nu pot, m-am înţepenit.

MOARTEA: Gata cu văicăreala şi cu protestele. Nu mai stîrneşti rîsul, grăbeşte-te.

Charlot încearcă să se ridice, împinge cu braţele în masă, dar e o imagine nemişcată. Moartea ridică mîinile spre cer şi le izbeşte de şolduri, apoi se aşază iar. Charlot încearcă în continuare să se ridice în mîini, dar inutil. Atinge cu nasul o pîinică… Moartea bate darabana cu degetele ei scheletice în braţul de la fotoliu.

CHARLOT: Atunci (*cu voce nemulţumită*): vrei să-ţi faci treaba? Vii să mă iei, da sau nu?

MOARTEA: Absurd…

Moartea se apropie, îl apucă de subsuori şi trage.

MOARTEA: Şi 1, şi 2, şi… 3.

CHARLOT: Hai, hai. Sus. Cu putere, cu puteeere.

Chaplin e vineţiu şi Moartea respiră greu, dar tot încearcă să-l ridice, cu picioarele bine înfipte în pămînt

Un pîrîit!

MOARTEA: Aaaau!

CHARLOT: Ce faci? De ce nu mai împingi?

MOARTEA: Spatele.

CHARLOT: Ce?

Ochii lui Charlot privesc înspăimîntaţi gluga Morţii. Din negrul acela nu iese nici un cuvînt, numai un vaiet. Obrajii lui Charlot se umflă atunci ca ai unui trompetist şi din gîtlej îi urcă o tuse reţinută, care în cele din urmă explodează într-un rîs zgomotos, se molipseşte şi Moartea şi împreună rîd, de mai au puţin şi plesnesc.

MOARTEA: Vulpe bătrînă, te-ai salvat şi de data asta. Ha ha ha!

Odată cu rîsul, Moartea dispare.

Charlot se ridică în sfîrşit, ţinîndu-se de burtă, şi încearcă să fugă spre hol. Dar picioarele lui nu pot să meargă mai repede de atît.

Rola doi

În drum spre Santa Cruz am întîlnit un tip cu o bărbuţă aspră, blondă, pe chipul neted, ca o mirişte în mijlocul unei pajişti. Se numea Anthony Deeds şi avea o cofetărie în Watsonville. Mi-a propus să merg să vînd, în ţinuturile din jur, bomboanele pe care le producea. Am acceptat pentru că nu mai aveam nimic de pierdut şi nu-mi puteam permite să refuz nici o ofertă de muncă. Dar în trei zile, un singur copil mi-a întins un bănuţ de aramă, şi-a luat pachetul colorat şi a rupt-o la fugă. Înfăţişarea mea era mai tristă decît a unei sperietoare. Domnul Deeds a înţeles asta şi, din ziua aceea, mi-a pus un şorţ şi m-a ţinut la prăvălie.

În realitate, vindeam bomboane mai mult bătrînilor decît copiilor. Umpleau magazinul, la anumite ore ale zilei, ca nişte stoluri de păsări migratoare care se aşază pe ramurile copacilor, şi, în timp ce le cîntăream o sută-două de grame de dulciuri, se aşezau într-o parte şi-şi legănau amintirile după-amiezi întregi la rînd. Erau domnul Pierre, care avea un zîmbet frumos ştirb, de donjuan la pensie, pentru care, în spatele tejghelei, scriam bileţele cu urări în versuri, pe care să le trimită consătencelor sale; şi doamna Dixie, o bigotă care închiria camere, tot mai convinsă că unul dintre chiriaşii ei, un şomer care nu-şi plătea niciodată chiria, intenţiona s-o otrăvească cu vin de soc şi apoi s-o incinereze în soba de la bucătărie; şi domnul McKay, un fost căutător de aur care povestea mereu de o mină pierdută în tinereţea lui. Uneori venea şi un bătrîn actor alcoolic, care acum era paznic la un internat. Tuturor le dăruiam o bomboană cu lemn-dulce sau un jeleu sau o bărcuţă din hîrtie de ziar.

Nu era o viaţă urîtă – se ascultau poveşti, se consumau la fel ca bomboanele, una după alta, însă nemulţumirea mea reîncepuse să mă gîdile

la tălpi şi, într-o dimineaţă, am cedat. Mi-am scos şorţul, l-am agăţat de un cîrlig de lemn, am scris pentru domnul Deeds două rînduri în rimă împerecheată, mi-am îndesat pălăria pe cap şi am reluat, în sfîrşit, drumul spre Santa Cruz.

În fond, destinul meu nu era decît cel al unui orfan care hoinărea prin America, un orfan care nu mai ştia dacă îşi caută ţinutul Shangri-La sau îl pierduse deja. Înainte să ajung la Santa Cruz, m-am oprit să privesc ore în şir golful Monterey. Mi-a amintit de luminile Tamisei, seara, la mii de kilometri de acolo.

La Santa Cruz am ajuns la apus. Prima impresie a fost a unui oraş cu case albe, cum sînt întotdeauna cele ale pescarilor, pe care cerul le picta în roşul înserării. Străzile erau pline de oameni proiectîndu-şi umbrele lungi pe ziduri. A mea n-ai fi zis niciodată că e umbra unui om atît de scund, aşa încît m-am obişnuit să o admir mîndru în timp ce mergeam. Din această cauză, a doua zi m-am ciocnit de Archibald Lawster. Nasul lui coroiat şi nesfîrşit a fost prima parte a corpului său de care m-am izbit.

Pe legea mea, fiule, unde-ţi sînt ochii? a urlat domnul Archibald cînd a putut să vorbească.

Mi-a fost teamă că i-am spart nasul, fiindcă mie îmi ardea capul de durere. O directă a lui Jack Johnson, boxerul cel mai faimos al epocii, n-ar fi putut să-mi facă mai rău decît osul ăla. Am rămas ameţit la pămînt cîteva minute. Domnul Archibald a fost cel care m-a ridicat. El însuşi abia-abia dacă îşi şifonase un pic pardesiul; altfel, nu părea să fi suferit vreun necaz.

Cred că ai nevoie de un pahar cu apă, a spus, şi m-a tîrît pe partea cealaltă a trotuarului, în magazinul său. Intrînd, am crezut că văd o veveriţă în vitrină, dar nu i-am dat importanţă. Archibald Lawster a mutat un scaun şi m-a aşezat pe el. Cînd respiraţia şi bătăile inimii mi-au revenit la normal, am descoperit că sînt înconjurat de toate felurile de animale: pitoni, cîini lupi, elani, porci mistreţi, mufloni cu coarne în spirală, raţe şi pisici siameze. Pe podea, o umbră mai lungă decît toate celelalte se întindea pînă

în pragul uşii. M-am întors şi din gît mi-a ieşit, ce ruşine!, un sughiţ incontrolabil. Un urs de doi metri cu labele ridicate şi botul deschis mă fixa înfuriat.

Nici o teamă, a intervenit domnul Archibald cu o clipă înainte să ies pe uşă sfîrîindu-mi călcîiele. E Juan Perez, bunicul soţiei mele. Aşa-i spuneam, cînd trăia soţia mea. Ea se simţea jignită întotdeauna şi i se înroşeau ochii. Vezi că sînteţi rude? îi ziceam eu.

Continuam să tremur.

E un urs îmbălsămat, fiule. N-a fost uşor să-l transport pînă aici: vînătorul care mi l-a vîndut a luat destui dolari, îţi garantez. Dar Juan Perez e capodopera mea. Am asudat patru ani şi cred că am reuşit să-l conserv în cel mai autentic mod posibil. Şi un faraon din Egiptul antic ar fi fost mulţumit. Cine-l vede prima dată face întotdeauna un salt înapoi – din cauza asta, am pierdut o groază de clienţi.

Cu ce vă ocupaţi? am întrebat, încă uluit.

Cu îmbălsămarea, fiule. Sînt o mulţime de oameni care mă întreabă dacă pot să le împăiez animalul îndrăgit, alţii care de la început preferă să aibă în casă mai degrabă unul mort decît viu, şi-şi cumpără un cîine, un castor, un mic papagal. Spun că le ţin companie. La început nu-i înţelegeam, dar acum, că am rămas singur, şi eu mă trezesc adesea vorbind cu Juan Perez şi uitîndu-mă întrebător în ochii lui, care, de altfel, sînt de sticlă.

Am înghiţit pe nerăsuflate paharul pe care mi-l adusese domnul Archibald şi un vîrtej de aer incandescent s-a declanşat în stomacul meu. Domnul Archibald m-a bătut, prompt, de două ori pe spate.

Iată, fiule, acum eşti în regulă şi în pace cu universul animalier.

Dar ce dracului mi-ai dat să beau? am spus imediat ce mi-a revenit vocea.

Rom, fiule. Acelaşi pe care-l beau piraţii de-a lungul coastelor noastre, cu două sute de ani în urmă. Dacă aş turna o singură picătură pe gîtul lui

Juan Perez, în cinci secunde am avea un urs beat plimbîndu-se prin magazin.

Aşa am făcut cunoştinţă cu Archibald Lawster. Datorită umbrei mele, pielii groase a unui urs uscat şi infuziilor cu rom pe care le beau piraţii.

În magazinul acela am rămas două luni. Domnul Archibald mi-a spus că avea nevoie de un ajutor, pentru că de-acum se simţea prea obosit ca să-şi continue, de unul singur, activitatea: dacă Dumnezeu făcuse să ne întîlnim, adică să ne ciocnim, trebuia să existe un motiv. Soţia lui fusese cea care mă trimisese pe strada lui, era sigur de asta. În realitate, cred că nu-i mai era de-ajuns să vorbească doar cu Juan Perez.

Te voi învăţa meseria, mi-a promis.

N-am stat pe gînduri o clipă: îmi plăcuse omul acesta. Dar meseria n-am deprins-o niciodată. Nu e uşor să surprinzi personalitatea unui animal într-o mască eternă. Am jupuit destule schelete, le-am golit venele, am smuls intestine şi nervi, am cusut guri şi am învăţat să mînuiesc formolul şi orice tip de unguente şi de răşini.

Dar ca să obţii rezultatul final era nevoie de un talent pe care eu nu-l aveam. Trebuie să ai mîini ferme ca ale unui chirurg şi multă răbdare. Însă nu e suficient pentru a reda bucuria şi uşurinţa cu care se aşază un leu de mare pe o stîncă. E necesară un fel de divinaţie. Trebuie să izolezi un singur gest dintre miliarde de gesturi, o singură poză, un singur obicei. Am împăiat o cantitate satisfăcătoare de păsări, şerpi, furnici, peşti, dar mie îmi ieşeau întotdeauna cu ochii strîmbi sau cu atitudini greşite: o focă care avea privirea unui linx, broaşte care dădeau impresia că se mişcă precum melcii. Nu făceam altceva decît să eternizez strîmbături. Am fost mîndru numai de o mică orchestră de şoareci cu bot ascuţit pe care-i pusesem laolaltă şi care, din vitrină, îi atrăgeau pe toţi copiii din cartier. Visul meu era cel de a îmbălsăma, într-o bună zi, un elefant, un urs polar sau un cal.

Odată am încercat să conserv o femeie, mi-a spus domnul Archibald, într-o dimineaţă, pe neaşteptate, în timp ce trebăluiam în jurul unei bufniţe

pline de pene.

Eram tînăr şi ambiţios, dar n-am făcut-o pentru bani. Mă entuziasma posibilitatea de a sfida Moartea pînă la capăt. Să fiu un hoţ mai isteţ decît cea mai mare hoaţă care există. Să-i sustrag o fiinţă umană, un chip. Mi-o ceruse un interlop din San Francisco. Îi omorîseră logodnica cu o săptămînă înainte de nuntă şi el voia să o conserve într-o casetă de sticlă pentru tot restul vieţii sale. Poliţia a pătruns cu forţa în casa lui înainte să pot termina ceea ce a fost un noroc. Nu eram încă pregătit pentru o astfel de muncă: ar fi fost un dezastru. Atunci am scos-o la capăt cu o scurtă vacanţă în penitenciarul din Folsom. Serios, fiule, n-am dus-o rău. Ceilalţi deţinuţi mă respectau; mă respectau şi gardienii, şi ajutoarele lor. Cred că le era frică de porecla mea: Archibald, împăietorul. Am descoperit curînd că în toată instituţia se povesteau numeroase legende pe seama mea. Pînă şi prizonierii cei mai cruzi, Cămăşile Roşii, cei care te luau întotdeauna în primire, m-au lăsat în pace. Dacă Folsom a fost pentru mine doar o etapă inofensivă din viaţa mea, asta s-a datorat acestei confuzii norocoase.

Archibald Lawster a umezit cu o pensuliţă capul bufniţei, adîncit în gîndurile sale. L-am observat cîteva minute.

N-ai mai încercat, de atunci? l-am întrebat, în cele din urmă, pentru că nu mai suportam tăcerea aceea, dar am regretat imediat că am fost curios.

Mi-a revenit nebunia, Charlie, cînd a murit soţia mea, acum doi ani, a răspuns, cu blîndeţe. În sfîrşit, aveam toată experienţa necesară ca să fixez pentru totdeauna corpul şi pielea unei femei; dar orice expresie le-ar fi anulat pe celelalte. Şi eu îmi doream să le conserv pe toate. Voiam să-mi amintesc chipul pe care-l avea cînd era tînără, cînd mă privea de după un evantai, ascunzîndu-şi pistruii. Sau în dimineaţa în care am urcat pe terasă şi ea s-a aşezat pe jos, în stilul ei caracteristic, cufundîndu-se într-un capot de mătase albă cu flori colorate pe margine. Voiam să-mi amintesc de ochii ei neînfricaţi din timpul bolii şi de ziua în care a învins toate temerile, schiţînd paşii unui vals în mijlocul casei noastre, înainte să se aşeze

definitiv în pat. Nu, trebuie să existe un alt mod pentru îmbălsămarea amintirilor noastre, pentru a le vedea mai departe în mişcare.

Mîinile sale au depărtat încet aripile bufniţei, ca şi cum ar fi fost vorba de o marionetă, apoi domnul Archibald s-a ridicat şi s-a dus să fumeze o ţigară în stradă.

Am rămas să muncesc la el încă o vreme, dar pe măsură ce trecea timpul, singurătatea lui mă molipsea şi pe mine şi, cînd mi-am dat seama că devenisem mai introvertit şi mai melancolic decît Juan Perez, am decis că era momentul să mă aştern din nou la drum. Am trasat cu un creion profilul nasului exagerat al domnului Archibald pe o foaie şi am scris dedesubt:

Dacă există un mod de a îmbălsăma memoria, îl voi găsi, domnule.

Era o promisiune.
M-am gîndit că i-ar fi făcut plăcere.

O vreme mi-am făcut culcuşul în catedrala din San José, înainte să intru, de probă, în atelierul unui sticlar. Întîlnisem pe stradă un băieţel cu o beretă căzută pe frunte, mîinile în buzunar şi privirea vicleană. Îl întrebasem cu ce se ocupa şi el îmi răspunsese: Sînt prestidigitator, munca mea are de-a face cu lumea iluziilor. Atunci mi-a venit în minte un truc învăţat de la Fred Karno în persoană, care practicase acea meserie înainte să devină impresar. I-am propus să-i dau un bănuţ pe zi ca să ţintească nişte ferestre cu praştia. Jackie a acceptat, dar săptămîna următoare un gardian cu o mustaţă care avea un vîrf în sus şi unul în jos ne-a descoperit şi a trebuit să renunţ la locul ăla ca să evit alte necazuri mai mari.

Imediat după aceea, am găsit de lucru într-o fabrică de lumînări. Treaba mea era să introduc un miez de plumb în fitil, ca să-l ţină drept şi, astfel, să se diminueze riscul de incendii. M-am simţit mai în largul meu cu lumînările decît cu animalele. Exista de-acum o familiaritate discretă între

mine şi răşina sau uleiurile minerale, dar în fabrică am învăţat să mînuiesc şi ceara de albine, de soia sau de seu, şi substanţa aceea ciudată, albă şi sidefie, care se numeşte parafină. Acolo se produceau lumînări de toate formele şi, curînd, am fost în stare să recunosc luminozităţile diferite ale flăcării lor.

În acea perioadă am închiriat o cameră la un bătrîn care avea idei chiar mai anarhiste decît ale tatălui meu. Se numea Martin Sycomore şi locuia într-o vilişoară cam părăginită şi deja ipotecată, împreună cu un grup de nepoţi. Mi-a oferit o cameră la parter pentru un preţ care mi s-a părut chiar prea scăzut şi eu am acceptat imediat, temîndu-mă nu cumva să-şi retragă oferta. Dar am înţeles repede ce se ascundea în spatele unei sume atît de modeste: fiecare membru al acelei familii cînta la un instrument muzical şi exersa la cele mai ciudate ore. În anumite zile, sau mai precis în anumite nopţi, mi se părea că locuiesc într-un conservator. Din bucătărie răsuna fluieratul ascuţit al unui clarinet, din sufragerie, extravagantele bicordii ale unei viori şi din prima cameră de pe hol vocea de privighetoare a unui flaut traversier şi alta, mai amplă, care ieşea din pistoanele unei tube, o alamă de paradă atît de lucioasă, grea şi lungă, încît puteai să cînţi la ea numai stînd jos. M-am adaptat imediat şi mi-am scos din cutie vioara. Acolo aş fi putut cînta după placul inimii, oricît aş fi vrut şi fără teamă de a deranja pe cineva.

Dar casa aceea nu era presărată numai cu muzicieni amatori: puteai să te întîlneşti cu unchiul Boris, care îşi făcea permanent de lucru cu prafuri negre şi mojare din metal şi care, imediat cum se lăsa seara, se ducea prin cimitire, cu o plasă de fluturi, la vînătoare de flăcărui; sau mătuşa Penny, care scria romane de capă şi spadă; sau vărul Paul, care colecţiona timbre. Dar Alice, o nepoată care studia dansul şi limba rusă şi era frumoasă şi strălucitoare ca o floare a soarelui, a fost cea care, în acele săptămîni, m-a umplut de o veselie iraţională, necugetată. N-am s-o lungesc, nu sînt genul: cu Alice am avut o aventură. A început în debaraua acelei maghernițe şi

apoi lîngă scoarţa unui mare nuc alb. Voiam să aflu cum erau buzele unei americance şi Alice mi-a arătat. O vreme, ne-am istovit în interminabile plimbări duminicale prin rezervaţia forestieră din Los Santos. Entuziasmul ei mă uimea. Învăţasem să transform o pîine rotundă într-un acordeon, ca să ţină mai mult şi ca să amăgesc foamea cu un truc de muzician, iar asta o făcea să rîdă pînă la lacrimi. Dar Alice ştia să fie fericită din orice. Mă gîndeam că aş fi putut continua să trăiesc în casa ei neobişnuită pentru tot restul zilelor mele.

Christopher, Alice a fost prima fată care mi-a adormit alături. S-a cuibărit în braţele mele, liniştită, apoi s-a abandonat somnului, încredinţîndu-se total grijii mele, iar eu am încetat să respir, pentru că foarte rar devii refugiul cuiva, chiar şi pentru cîteva minute sau ore.

Într-o după-amiază ne-am oprit să admirăm golful San Francisco de la o terasă. Culoarea mării varia continuu. Mai întîi albastră, apoi verde deschis, în sfîrşit verde-închis. Două şlepuri erau trase pe uscat, pe plajă. Am citit numele celui vopsit în roşu: *Călătorul fără port*. Mai încolo, pe o fîşie lungă de pămînt, luminile erau aprinse.

Sper să întîlnesc un bărbat care să aibă mîinile tale, mi-a spus Alice.

Un val i-a acoperit vocea.

A doua zi dimineaţă a fost rîndul meu să găsesc un bilet de adio sub pernă. Fără rime sau desene, însă. Numai o rugăminte de iertare.

Cineva trebuie totuşi să-mi întreţină familia şi să plătească ipotecile…
Lumea va fi mai pustie fără tine.

De data aceasta Alice mi-o luase înainte. Se urcase într-un tren, ca să se ducă să muncească în Canada, şi n-aveam s-o revăd. Am iertat-o pe loc: în mod ciudat, mi-am dat seama că acel dram de veselie pe care mi-l dăruise îmi era de-ajuns.

A doua zi după plecarea ei, l-am salutat pe bătrînul Sycomore şi pe ceilalţi membri ai familiei, îmbrăţişîndu-i pe rînd, în tăcere, apoi, fără să întorc capul, m-am îndreptat spre stradă, însă nu eram trist. În urma mea, un clarinet intona adagio-ul din Concertul în La major, K622 de Wolfgang Amadeus Mozart.

Mulţi ani mai tîrziu, într-o lungă seară, fericită şi tristă deopotrivă, eu şi un regizor de origine italiană pe care-l îndrăgeam mult şi care era chiar mai scund decît mine ne-am provocat să ne povestim unul altuia eternele noastre iluzii şi amorurile tinereţii. Mi-am amintit atunci de Alice. Nu m-a crezut cîtuşi de puţin, dar episodul i-a plăcut. E o idee excelentă pentru un film, a spus. Am jucat-o la cărţi şi am pierdut.

San Francisco e un oraş nou, mi-a spus barmanul primului local în care am intrat să beau o bere rece ca gheaţa. Dacă ai planuri de viitor, băiete, aici e locul potrivit pentru tine.

Nu era prima oară cînd mi se spunea asta, dar străbăteam America deja de ceva vreme şi iată-mă tot pe taburetul unui bar.

N-au trecut patru ani din ziua cutremurului, a continuat barmanul, şi l-am reconstruit în întregime, pe onoarea mea. Zguduiturile şi focul distruseseră şi arseseră tot ce era de ars. Vilele de pe Nob Hill şi barăcile din port, teatrele, Opera, omnibuzele; Market Street devenise un bulevard al infernului. Moloz de o parte şi moloz de cealaltă parte, grămezi de afişe publicitare la pămînt, structurile metalice ale clopotniţelor, faţade de clădiri carbonizate, cu ferestrele atîrnînd suspendate în gol… şi, în mijloc, toţi oamenii aceia într-o forfotă neîntreruptă, bicicletele, căruţele. Unii reparau şinele, alţii mergeau la centrele de primire, unde se gătea pentru toţi în aer liber. Poţi să vezi cu ochii tăi dacă vrei: doar cîteva şantiere au mai rămas. În rest e aproape la fel ca înainte. Chiar mai bine decît înainte, după părerea mea.

Mi-am pus coatele pe tejghea şi am privit animaţia străzii. Bărbatul acela avea dreptate: automobilele ridicau nori de praf şi de dolari. San Francisco m-ar fi ajutat să mă redresez, o simţeam. Dacă reuşise el, după un cutremur şi un incendiu de proporţii, despre care vorbise toată lumea, de ce să nu cred că aş fi reuşit şi eu?

Pe Market Street, în capăt, am dat peste o vitrină acoperită cu o perdea, care mi-a atras atenţia. Pe un afiş era scris:

GHICESC NOROCUL ÎN PALMĂ ŞI ÎN CĂRŢI. UN DOLAR

Am rămas puţin acolo, citind afişul. Păi, m-am gîndit, n-aveam să mă îmbogăţesc economisind un dolar. Am dat la o parte o perdea făcută din scoici şi am intrat. Luminile băteau în roşu şi o femeie mi-a ordonat să mă aşez în faţa unei măsuţe. Ia pachetul ăsta de cărţi, amestecă-le de trei ori şi apoi arată-mi mîinile, a spus cu repeziciune. Avea obrajii moi şi mesteca ceva, poate un dumicat de carne. În spatele ei am numărat pe o etajeră vreo zece sticluţe care conţineau un unguent ciudat, verde. Masa era plină de lumînări şi de carapace de broaşte ţestoase, goale, şi, de undeva, venea un miros de tămîie şi de alte esenţe. N-am deschis bine palmele, că femeia mai avea puţin şi se îneca cu ce mînca. N-am văzut niciodată o mînă ca a ta, a spus. Vei avea un noroc incredibil şi vei face un munte de bani. Am crezut că mă ia peste picior şi m-am ridicat de pe scaun. O să-ţi găseşti drumul în curînd, broscoiule, a spus femeia, şi va fi unul extraordinar. M-am enervat. Am început să urlu că lumea ar fi plătit cu plăcere şi mai mult de un dolar ca să audă astfel de lucruri, dar că nu era cazul meu. Eu nu voiam să fiu amăgit de nimeni şi, mai ales, nu de o ghicitoare soioasă ca ea. M-am întors cu spatele şi am plecat, dar am mai avut timp să aud ultima previziune a acelei ghicitoare. Vei muri de Crăciun, mi-a spus femeia în timp ce ieşeam din prăvălia ei, la vîrsta de optzeci şi doi de ani, de o bronhopneumonie. Ecoul vocii ei în urma mea m-a însoţit toată viaţa, dar nu lipseşte mult, de-acum, pentru ca profeţia ei, în sfîrşit, să se împlinească.

Întîlnirea mă răvăşise. Am crezut că nu mai ştiu care-mi era locul în lume. Mergînd pe 3rd Street, împreună cu un stol de gînduri negre, a răzbit pînă la mine un damf de transpiraţie şi de prosoape ude pe care-l cunoşteam bine. Venea de la o poartă mai joasă faţă de nivelul străzii, în mijlocul unui şir de case noi, toate cenuşii. M-a lovit în plină faţă, ca o palmă, şi n-am ştiut să rezist impulsului de-a mă îndrepta spre el. Am coborît cele cîteva trepte de la trotuar, apoi o altă scară interioară. În cele din urmă, zgomotul caracteristic al unei săli de box mi-a pus din nou sîngele în mişcare. E incredibilă doza de gălăgie pe care o produce o fiinţă umană care se agită nervos pe picioare şi loveşte într-un sac sau în muşchii unui adversar, vînturînd aerul cu propria răsuflare. Un univers de lovituri atenuate şi totuşi răsunînd în gol, unde vocile nu folosesc decît la pronunţarea unor exclamaţii primitive de pe marginea unui ring.

Am intrat în biroul proprietarului şi i-am spus că aveam nevoie doar de un adăpost, pentru o vreme. Dacă m-ar fi ajutat, aş fi putut face de toate acolo, de la curăţenie la ţinut sacul cu nisip. În trecut, mă dovedisem un foarte bun încasator şi fusesem făcut KO de vreo douăzeci de ori în ultima repriză, conform contractului.

Dacă credeai că asta e o biserică, ai greşit adresa. Eu nu sînt preot şi nu-i primesc pe cei nevoiaşi, a răspuns Webster Duncan, cu vocea lui răguşită de la fumat.

Mă simt mult mai în largul meu într-o sală de sport decît într-o biserică, domnule, şi de aceea am intrat aici, am spus.

Eram neras, obosit. Webster Duncan şi-a trecut o mînă peste obraz, apucîndu-şi maxilarul între degete.

De cînd n-ai dormit?

Nu e uşor să dormi cu stomacul gol: în ultimele trei zile, n-am mîncat decît o supă.

Nu mă iei peste picior, nu-i aşa?

Nu, domnule, pînă acum nu v-am spus decît adevărul.

Atunci să facem următorul pact, noi doi: eu îţi aduc o farfurie de varză cu carne de viţel şi te las să dormi în vestiar în noaptea asta. Mîine te speli şi îţi iei tălpăşiţa, de acord?

De acord, am spus, simţind emoţia încleştîndu-mi limba. A trecut o lună înainte să scot fie şi un deget afară din sala aceea. Webster m-a luat ca om bun la toate şi, cînd m-a văzut la treabă cu mănuşile de box şi o pereche de ghete uşoare, a hotărît că aveam o grămadă de lucruri să-i învăţ pe băieţii lui.

Atletul cel mai promiţător peste care am dat a fost un băiat de şaisprezece ani cu o bărbuţă abia vizibilă pe bărbie şi un aer meditativ. Îi spuneau Balbetta Groogan pentru că avea un defect de vorbire şi îşi termina cu greu propoziţiile. Fizicul lui era complet nepotrivit pentru box: braţele scurte, toracele îngust şi picioarele mai friabile decît două grisine. Dar cînd lovea cu dreapta, puteai să-i numeri venele umflate pe gîtul slab. Şi o privire de gheaţă, în spatele pumnilor strînşi, care te încremenea, ca şi cum ar fi fost năpădit de o tristeţe neaşteptată, iar acum toată această tristeţe voia să iasă din corpul lui cu o furie de nestăpînit.

Avea o slăbiciune pentru puii de vrabie. Nu ştiu cum reuşea să-i prindă: cu miez de pîine, cred. Cînd intra în sală, avea întotdeauna cîte unul în buzunare, pe care îl mîngîia cu degetele lui mari. I-i încredinţa lui Webster cu îndărătnicie înainte de antrenamente. Îşi deschidea mîinile mari, două bestii calde, şi în ele dormeau aceste păsărele, cu gîtul rupt, ca nişte marionete de lemn.

Ar fi putut să-şi cîştige meciurile numai cu ajutorul ochilor, m-am gîndit prima oară cînd a venit spre mine în ring, cu garda sus. O teroare iraţională mi s-a propagat în braţe şi, nici la o distanţă de atît de mulţi ani, n-aş şti să explic motivul. Balbetta Groogan te făcea să devii conştient de toate limitele tale şi de locul în care te găseai în momentul acela, de cît de puţin reuşiseşi să faci în viaţă pînă atunci şi de nimicul pe care l-ai fi realizat mai departe.

Îţi topea iremediabil curajul. Era o înzestrare pe care o au doar puţini boxeri. Impulsul care îi pune în mişcare pe un covoraş de cauciuc e diferit de muzica după care dansează toţi ceilalţi. Nu e vorba nici de bani, nici de vanitate, ca în cazul celor mai mulţi campioni. Sînt sentimente greu de definit, o forţă care vine din profunzimi vaste şi are legătură mai degrabă cu înfrîngerea decît cu victoria. Indivizii ca Balbetta Groogan sînt rari ca o azalee într-un cîmp de maci. Publicul îi recunoaşte întotdeauna şi se îndrăgosteşte de ei, pentru că le vede fragilitatea înaintea forţei şi, de fiecare dată cînd învinge, li se pare că asistă la un miracol, la o revoltă faţă de ordinea naturală a lucrurilor. E ca în filmele comice scurte. Dar, pe termen lung, ei înşişi află primii asta, fragilitatea care îi modelează le-o ia, în mod fatal, înainte.

Nu e uşor să-i antrenezi. Trebuie multă atenţie: nu sînt valabile regulile comune. E nevoie de cineva care să-i înveţe să aibă grijă de ei. Cîteva săptămîni, ăsta a fost sarcina mea. Să-l învăţ pe Balbetta Groogan să se apere, mai ales de propria nesiguranţă.

M-am disciplinat şi eu: mîncam pîine integrală, dormeam orele necesare ca să-mi păstrez sănătatea şi îmi menţineam muşchii exersaţi. Pentru prima dată în viaţă trebuia să fiu un exemplu pentru cineva. Dar nu i-aş fi putut convinge prea multă vreme, cu trucurile mele de impostor, nici pe cei mai nepregătiţi dintre băieţeii fără nici un Dumnezeu care se învîrteau prin sală.

Webster Duncan îmi aprecia totuşi munca, pentru că era un om bun şi avea nişte ochi ca pîinea caldă. Uneori ieşea din biroul lui ca să ne urmărească. Eu îl obligam pe campionul nostru să boxeze într-o pereche de saboţi pe nisip şi îi arătam toate mişcările pe care le învăţasem cu *Eight Lancashire Lads*. O sursă bogată de fente care l-ar fi dezorientat pe orice adversar. Mă distram ascunzîndu-mă în spatele lui şi imitîndu-i paşii. Îmi roteam braţele, mă agăţam de el pe la spate, îl loveam pe neaşteptate. Se opreau şi ceilalţi atleţi, izbucnind în rîs. Voiam să-l fac să ţopăie ca silabele cuvintelor care-i sughiţau în gură ca să mă insulte, fără să-şi găsească

drumul. Nimeni, după el, n-a mai ştiut să danseze în felul acela în ring, a trebuit să-l aşteptăm pe Cassius Clay ca să vedem din nou ceva asemănător. Un adevărat *sand dancer*[1]. Ai nişte metode originale, asta e clar, comenta Webster examinînd toate legănările lui Balbetta.

Da, ştiam şi să lupt şi necinstit, dacă era necesar. Înainte să o facă altcineva, i-am distrus profilul cu un upercut neanunţat şi apoi l-am trimis să se smiorcăie în faţa unei oglinzi. Era ceea ce voiam: să-şi scuipe sufletul prea tînăr şi delicat în chiuveta unui vestiar şi să se întoarcă în sală mai gol şi mai mototolit decît un nou-născut. Nu lăsa niciodată să apună soarele furiei pe cerul tău, îi spuneam, mînia e un dar.

Zile întregi l-am epuizat cu coarda şi eschivele din umeri şi l-am trimis să alerge prin cartier. Curînd a început să semene cu un adevărat boxer, avînd curbura nasului marcată şi pometii reliefaţi. La capătul a trei săptămîni, ajunsesem într-un punct bun şi Balbetta Groogan era aproape pregătit pentru binecuvîntarea gongului, cum se spune în jargon. Lipseau doar cîteva detalii.

După exact o lună de cînd intrasem acolo, am ieşit din sala aceea ca să merg, împreună cu Webster şi cu tînăra noastră speranţă, la un meci demonstrativ al lui Jack Johnson, cel mai faimos fiu de sclavi de pe planetă: un negru care-l admira pe Napoleon Bonaparte, iubea opera italiană şi, în vara aceea, în a cincisprezecea rundă, în faţa a douăzeci de mii de persoane, îl bătuse pe brînza aia de James J. Jeffries la Reno, în Nevada. Şi boxul, în felul său, era un circ de creaturi supradimensionate şi, ca toate circurile, aduna întotdeauna o mare mulţime. Cowboy-ul de doi metri, care, după cîţiva ani, i-a luat lui Johnson titlul de campion mondial, îşi va încheia cariera la *Wild West Show* al lui Buffalo Bill.

Dar în seara aceea părea că tot San Francisco-ul venise să-l omagieze pe gigantul din Galvestone. Balbetta Groogan se aşezase în mijloc, între mine şi Webster; îi simţeam picioarele tremurînd lîngă ale mele, aşa cum, uneori, mi se întîmpla şi mie înainte să intru pe scenă. Va trebui să te obişnuieşti, i-

a spus Webster, dacă vrei să faci meseria asta; data următoare va fi pielea ta sub reflectoare. Groogan n-a răspuns, avea ochii umezi şi îngustaţi. Spectacolul suferinţei lui îmi era insuportabil. Ce-aş fi făcut în clipa în care l-aş fi văzut aşezat în colţul ringului? L-aş fi împins spre destinul lui cu aceeaşi siguranţă cu care îl antrenam? Şi cum să fiu sigur că acela era destinul său? Asemenea întrebări nu erau valabile doar pentru el. Simţeam nevoia să mă ridic. Mi-am cerut scuze faţă de două perechi care stăteau lîngă mine şi am ieşit rapid de pe bancă. Pe scăriţa care ducea la rîndurile de trepte de jos, am observat cîteva grupuri de bărbaţi care, pe întuneric, îşi dădeau portofelele din mînă-n mînă. Ştiam ce făceau: adunau pariuri. Pe următoarele meciuri sau pe numărul rundei în care Johnson îşi va etala legendara lui lovitură de stînga. N-am stat pe gînduri. Am scos din buzunar banii pe care Webster Duncan mi-i dăduse de dimineaţă ca să-mi recompenseze serviciile şi i-am pus pe şapte. A şaptea rundă, am spus, scandînd bine silabele în urechile unui tip cu pantofi lucioşi şi un sacou în dungi de fabricaţie italiană, Johnson îşi va pune la pămînt adversarul în runda a şaptea.

Bărbatul a luat banii şi şi-a însemnat într-un carneţel miza mea. M-am întors să mă aşez lîngă Balbetta Groogan, care continua să transpire fără motiv, şi am aşteptat să se termine luptele din deschidere ale tinerilor boxeri care încercau să iasă în evidenţă.

După cîteva schimburi interesante de lovituri între un spaniol şi un canadian, a venit, în sfîrşit, rîndul lui Johnson. Mulţimea l-a salutat cu un ropot de aplauze. Circumferinţa braţelor şi a picioarelor sale era impresionantă. Johnson a ridicat mîinile spre public, a strîns mănuşile de box ale rivalului, un californian din Sacramento pe nume O’Sullivan, şi a aşteptat ca arbitrul în cămaşă albă, papion şi pantaloni lungi să dea startul întîlnirii.

Stilul său era foarte previzibil: Johnson ţopăia pe vîrfuri, cu garda jos, apoi se arunca în atacuri neaşteptate; adversarului nu-i rămînea decît să

încerce să lupte corp la corp pentru a stăvili acea masă devastatoare de carne lansată ca o locomotivă înspre el. Oricîţi bani i-ar fi dat, ca să stea acolo, sus, avea nevoie de curaj, nu glumă. În runda a şaptea pe capul lucios al negrului au apărut broboane de sudoare şi lovitura de stînga s-a mişcat cu o viteză neaşteptată, lovindu-l pe californian în plină figură şi făcîndu-l să se rostogolească în corzi. Socotisem că genul acela de meci nu ţine niciodată prea puţin, ca să nu-i dezamăgească pe spectatori, nici prea mult, ca să nu-l obosească pe campion. A şaptea rundă mi se părea un compromis rezonabil. Nu mă înşelasem. O'Sullivan a încercat să se ridice şi să se arunce în faţă spre şoldurile lui Johnson, dar a fost întîmpinat violent cu o altă ploaie de pumni şi, de data aceasta, s-a lăsat la podea încercînd să-şi atenueze căderea. Johnson s-a dus la el şi i-a aplicat încă un croşeu cînd era deja în genunchi, ca să le arate tuturor că nu existau învoieli între ei şi că în ring nu se lasă treabă pe jumătate făcută. O'Sullivan s-a răsturnat pe spate şi a rămas efectiv agăţat de ultima coardă a ringului, cu un braţ atîrnat în afară. Arbitrul s-a dus la negru şi i-a ridicat mănuşile, înainte să lovească din nou.

Balbetta Groogan era palid. A rămas pe bancă în timp ce întreaga arenă se ridica în picioare. Eu am profitat de zăpăceală ca să mă îndepărtez. În timp ce coboram scările, am intuit privirea care mă urmărea a lui Webster Duncan. M-am dus la bărbatul care strînsese pariurile şi mi-am luat partea. Apoi am ieşit pe o uşă secundară, fără să mă întorc la cei doi colegi ai mei. În seara aceea avusesem noroc, dar n-aş fi putut niciodată să fiu un exemplu pentru nimeni. Balbetta Groogan ar fi reuşit şi fără mine, la fel ca Stan. Avea talent, Webster ştia asta şi era un om înţelept şi capabil să-l ajute. Mai bine să dispari înainte să distrugi, pe lîngă ale mele, şi mîinile altcuiva. Am grăbit pasul spre centrul oraşului San Francisco, în căutarea unui hotel, strîngînd bancnotele pe care le cîştigasem în buzunar şi jurîndu-mi că nu-mi voi mai arăta faţa pe nici un ring.

După cîteva zile am citit un anunţ pe geamul unei prăvălii.

SE CAUTĂ UCENIC PENTRU BIROU DE TIPOGRAFIE
DUNCAN STREET, 12
ÎNTREBAŢI DE WILLIE

Duncan Street era un bulevard în pantă, cu un rînd de copăcei pe mijloc, în formă de diapazon. Toate clădirile aveau faţade acoperite de gresie neagră. La vederea lor, m-a cuprins un dor arzător de vechile străzi din Londra, atît de înguste şi diferite de cele americane. Dorul e întotdeauna un sentiment neloial, se ascunde în spatele unei scări de incendiu şi-ţi pune piedică cînd are chef. Ar fi jumătatea perfectă, pentru un comic, dacă s-ar putea cunoaşte, dinainte, replicile sale.

Uşa cu numărul 12 era albă şi din interior răzbătea, în surdină, un pîrîit metalic, regulat. Imediat cum am intrat, zgomotul a devenit mai puternic şi, ca să întreb de Willie, a trebuit aproape să strig. În faţa unei maşini cu pedale stătea un băiat care mi-a făcut un semn spre partea din spate a prăvăliei. Willie era un ditamai omul, cu braţele păroase şi două mănuşi negre. Avea o cămaşă în carouri, cu mînecile suflecate pînă la cot.

Am citit oferta dumneavoastră de muncă, am spus. Aş vrea să ştiu dacă mai e valabilă şi despre ce e vorba.

Cîţi gărgăuni ai în cap?

Toţi cei pe care-i aveam au zburat, domnule. Capul meu e un cîmp arid de-acum.

Bine, mai bine aşa. Pînă acum s-au prezentat numai oameni ciudaţi. Studenţi cu mîinile scrobite şi pronunţia prea perfectă sau doamne în vîrstă cu obrajii plini de pudră, care nu ştiu cum să-şi umple ziua.

Eu caut doar un loc de muncă.

Ia să mă uit la tine. Ai statura potrivită. Dacă nu provoci necazuri, îţi spun ce trebuie să faci.

Nu cunosc motivul, Christopher, dar în dimineaţa aia Willie m-a binedispus, poate pentru că făcea lucrurile să pară simple.

Plata e aceeaşi ca pentru ceilalţi muncitori, a spus, nici un dolar în plus sau în minus. Aici nu se fac diferenţe: toţi muncesc la fel. Iar dacă nu ştii nimic despre meseria asta, nu mă interesează. La început nu e greu. Trebuie doar să-mi spui un lucru: cîtă răbdare ai?

Cîtă va trebui.

Eşti capabil să stai ore în şir pe un scaun destul de incomod?

Am avut parte şi de mai rău.

Părea mulţumit.

De acord, atunci. În dulapul ăla găseşti o salopetă care o să-ţi vină perfect. Pune-ţi-o şi vino cu mine: e un întreg manual de gramatică de uns cu cerneală.

Salopeta era gri şi pătată, nu chiar mărimea mea, dar mergea. Am îmbrăcat-o şi l-am urmat pe Willie în biroul lui.

Primul lucru pe care l-am învăţat a fost cum să pregătesc cerneala ca să-i scot toate cocoloaşele şi s-o fac mai alunecoasă decît uleiul. După o săptămînă aveam contururile unghiilor negre şi trebuia să petrec ore în şir să le curăţ, seara, cu tampoane de vată înmuiate în acetonă. Murdărisem chiar şi tastiera viorii. Dar mă simţeam liniştit, cum nu fusesem niciodată. Munca aceea îmi oferea din plin un calm necunoscut.

După cerneală, m-am familiarizat rapid şi cu cealaltă substanţă bituminoasă şi densă căreia oamenii îi spun petrol şi îi dau o valoare nemeritată. În tipografii, petrolul foloseşte la spălarea valţurilor, e apă murdară care se cară în găleţi şi se scurge în canale. Eu o făceam la sfîrşitul zilei, dar nici măcar obligaţia asta nu-mi era neplăcută. Redam, cu maximă atenţie, strălucirea matriţelor şi caracterelor de plumb ale plăcilor, ca şi cum ar fi fost vorba de o chestiune de viaţă şi de moarte şi sarcina mea era aceea de a restitui un nou alfabet umanităţii şi de a şterge toate cuvintele tipărite într-o zi, ca s-o pot lua de la capăt în dimineaţa următoare.

Tipografia lui Willie Cook, acesta e numele şefului, reproducea mai ales opere didactice: texte şcolare, compendii de ortografie şi de metrică, hebdomadare, dar şi multe romane populare, în ediţii ieftine.

Cînd Willie a considerat că eram pregătit, m-a convocat la el.

La vîrsta ta, a spus, am fost ucenicul uneia dintre cele mai prestigioase tipografii din San Francisco. Primeam destule comenzi de la clienţi importanţi, chiar şi din Europa, şi lucram cu ambasadele. Se trudea zi şi noapte, fără răgaz.

În timp ce vorbea, Willie îşi vîntura prin aer mănuşile lui negre.

Îţi voi arăta ceva acum.

Cu încetineală, şi-a scos vîrful stîng de la degetul mic. Cînd a terminat de scos prima mănuşă, mîna care s-a ivit avea două degete retezate.

Ţi-i prezint pe Don Quijote şi Moll Flanders, Charlie. Mănuşile mele au o căptuşeală specială care suplineşte degetele lipsă, dar aspectul lor adevărat e acesta. Poţi chiar să le spui Molly şi Don dacă vrei. Don e Inelarul Tristei Figuri. A pierdut o falangă în bătălie, în timp ce presam o ediţie a romanului lui Cervantes pentru tipografia regală a Spaniei, dar, aşa cum poţi vedea, şi-a păstrat aerul nobil şi slăbit. Pe Molly, în schimb, l-am modelat într-un teasc vertical din care extrăgeam ultimele pagini ale cărţii bătrînului hoţ şi pirat al lui Daniel Defoe. La început era un deget mare destul de grosolan, ca al tuturor, acum e, în schimb, o schijă de carne cu extremităţile largi şi senzuale, nu ţi se pare?

Pe şira spinării m-a trecut acelaşi fior care mă apucă de fiecare dată cînd asist la spectacolul nebuniei umane. Dar nu-mi puteam lua ochii de la priveliştea aceea, pentru că Willie îşi ţinea mîna deschisă în faţa chipului meu, ca pe un trofeu.

Nu se întîmplă întotdeauna aşa, nu te înspăimînta, dar să ai de-a face cu cărţile poate fi mult mai periculos decît se crede. Aici toţi poartă mănuşi, cum probabil ai observat. Şi n-o fac doar ca să nu se murdărească de cerneală. Îşi ascund rănile provocate de cărţi. Adevărul e, Charlie, că toate

miile de pagini pe care le-am tipărit mi-au format mai întîi fizicul şi apoi sufletul, iar un tipograf ştie asta bine, mai bine decît oricine altcineva.

Am continuat să-l ascult, cu resemnare, cum delira.

În cel mai bun caz, această muncă îţi va lăsa semne invizibile, care te vor schimba radical. Eşti sigur că vrei să continui cu ucenicia?

Willie Cook îmi indusese o anume nelinişte, dar am făcut eforturi să răspund cu maximă fermitate.

Sigur, vreau să învăţ tot ce e de învăţat.

Bine, Charlie, de astăzi înainte ajunge cu treburile de om de serviciu, aşadar. Vreau să te pun la încercare.

Spuneţi-mi ce trebuie să fac…

Te trec la zeţărie. Dar trebuie încă să-ţi aleg cartea cu care să începi: e un lucru important. Pentru tine aş fi vrut o carte cu o valoare deosebită, dar asta nu e o tipografie prestigioasă precum cea în care munceam eu cînd eram tînăr. Pot să-ţi dau numai cîteva opere în ediţii ieftine. Ar fi un roman de Theodore Dreiser, unul de Mark Twain sau unul de Jules Verne: ai preferinţe?

Al lui Jules Verne cum se intitulează?

Insula misterioasă.

Şi despre ce e vorba?

Din cîte am înţeles, despre o insulă în Pacific şi despre un grup de naufragiaţi, între care un inginer care inventează de toate ca să supravieţuiască…

Pot să încep cu asta, şefu’.

În colţul gurii lui Willie Cook a răsărit un zîmbet.

Te duc la masa unde vei munci de acum înainte, vino.

L-am urmat curios, fără să ştiu că de la masa aceea nu mă voi mai ridica timp de cîteva luni. Willie m-a dus în colţul cel mai liniştit din tot biroul, apoi m-a invitat să mă aşez în faţa unei mese pe care era o lădiţă din lemn

împărţită în multe compartimente, care conţineau caractere minuscule de plumb.

Bagă-ţi degetele, a spus.

M-am supus tăcut şi am simţit faţa literelor gîdilîndu-mi buricele.

Aici e tot ce-ţi trebuie. De partea asta ai consoanele; coloana centrală e a numerelor. Vocalele, în schimb, le găseşti la dreapta, în jos, pe cînd deasupra sînt majusculele, cu caracterele speciale şi accentele. Ţii cu o mînă rîndul de umplut şi cu cealaltă pescuieşti literele fiecărui cuvînt.

Willie mi-a arătat mişcările pe care ar fi trebuit să le fac. Îl urmăream ca prin ceaţă.

E nevoie de o mare doză de răbdare, ţi-am spus, va trebui să te obişnuieşti. Peste puţin timp, o să trec să verific şi atunci o să-mi spui cum ţi se pare. Ăsta e textul pe care trebuie să-l compui: spor la treabă, Charlie.

Willie mi-a lăsat pe masă o ediţie veche a romanului lui Verne, apoi s-a îndepărtat. Am deschis cartea şi am început să citesc şi să muncesc. Primul rînd pe care l-am compus a fost un titlu: *Naufragiaţii văzduhului*. Patruzeci de minute doar pentru două cuvinte. Dar pe la ora prînzului începusem să-mi intru în mînă.

CAPITOLUL I. *Uraganul din 1865. Strigăte în văzduh. Un balon prins într-un vîrtej. Învelişul sfîşiat. În zare, doar marea…*[2]

Iar pe la sfîrşitul după-amiezii, Cyrus Smith, protagonistul cărţii, începuse, după multe strădanii, să vorbească. Am calculat că, în ritmul ăla, mi-ar fi trebuit un an şi jumătate ca să termin sarcina pe care mi-o atribuise Willie, pentru că *Insula misterioasă* depăşea cinci sute de pagini.

Nu se poate spune că ai fost iute ca fulgerul, mi-a zis domnul Cook, dar n-ai renunţat şi asta e deja mult.

În seara aceea m-am aruncat în pat cu toţi muşchii corpului durîndu-mă ca şi cum n-aş fi făcut altceva decît să alerg toată ziua, în timp ce, în

realitate, nu mă mişcasem de pe scaun.

A doua zi lucrurile au mers puţin mai bine şi, în ziua următoare, încă şi mai bine. La sfîrşitul săptămînii dobîndisem rapiditatea unor culegători mai cu experienţă şi, după două săptămîni, aveam viteza unui tren al Union Pacific. L-am terminat pe Verne în vreo patruzeci de zile, participînd cu tot mai multă însufleţire la invenţiile lui Cyrus Smith şi pregătind emoţionat înmormîntarea căpitanului Nemo.

Începuse să-mi placă, reuşeam să mă concentrez cu uşurinţă şi nu simţeam nici un fel de oboseală. Şi Willie era mulţumit şi mă observa cu ostentativă mîndrie din fundul sălii. Adevărul era că munca aceea îmi plăcea şi piratul acela de tipograf înţelesese asta de la început.

După ce colindasem toată America în lung şi-n lat, în sfîrşit aveam o ocupaţie care mă constrîngea să rămîn nemişcat într-un loc, cu picioarele bine înfipte în pămînt şi care, în plus, mă obliga să citesc. Se poate spune că am învăţat să fac asta în tipografia aceea. Nu trecuse prea mult de cînd fratele meu, Syd, fusese nevoit să silabisească, pentru mine, cu voce tare, într-o mansardă, rolul pe care trebuia să-l interpretez în *Sherlock Holmes*. La Willie m-am dedicat mai ales romanelor. Erau un lux pe care mi-l putusem oferi atît de rar. Dar încă de la primul rînd pe care l-am cules cu degetele mele am înţeles că nu era vorba doar despre citit şi atît. Strîngeam cuvintele în pumn, puteam să le cîntăresc, să le măsor, să-mi zgîrii pielea cu ele: înainte să fie orice altceva, pentru mine erau plumb, cositor, antimoniu. Din acel moment, şi pentru toată viaţa, le-aş fi tratat ca un jongler, aş fi căutat pentru ele întotdeauna lumina cea mai bună.

Da, Christopher, era mult mai mult decît să citesc: eu demontam cărţile şi le făceam la loc. O acţiune care se apropia de o rescriere în toată regula. Aş putea spune că, în timpul cît am rămas în tipografia lui Willie Cook, am reinventat cîteva capodopere ale literaturii universale în întregime, literă cu literă, cuvînt cu cuvînt, virgulă după virgulă. Willie mi-a sprijinit entuziasmul şi mi-a încredinţat seria de proză pe care o tipărea cu preţ

scăzut pentru o editură populară. Nişte volume mici, cu o copertă subţire, simplistă. Prima dată cînd am văzut *Insula misterioasă* legată şi gata să fie scoasă la vînzare, m-am simţit mîndru, cum ar fi fost autorul sau un tîmplar de o masă bine făcută. Zile în şir am intrat de mai multe ori într-o librărie din centrul oraşului San Francisco ca să mă uit la cartea aceea de departe, aşteptînd să intre cineva să o ceară.

După Verne, am lucrat la căpitanii curajoşi şi la bărbatul care a vrut să fie rege, de Rudyard Kipling, apoi la povestea de Crăciun a lui Dickens, la un jurnal de călătorie de Mark Twain… în doar cîteva luni citisem mai multe cărţi decît în toată viaţa mea. Am devenit atît de bun, că am început să-i ajut şi pe ceilalţi tipografi. Eram mereu primul care termină şi ceream cîteva pagini din celelalte volume în lucru. În ordine aleatorie, prin mîinile mele au defilat o lungă serie de personaje: Gargantua, doctorul Vidriera, căpitanul Singleton, Gulliver, Tristram Shandy, Werther, baronul Münchhausen, Oliver Twist, colonelul Chabert, Pecorin, Fabrizio del Dongo, Ahab, Sissy Jupe, Emma Bovary, Pierre Bezuhov, Raskolnikov, Anna Karenina, Huckleberry Finn, Kurt, Buck…

Plecam ultimul, ca să termin de citit. În unele seri venea Willie Cook să-mi ofere o gură de scotch sau de bourbon de Kentucky. Le ţinea sub biroul lui. Pentru momentele în care mă furnică Molly şi Don, spunea. Şi adăuga că tipografia, în fond, avea la bază o presă care se folosea pentru vin şi numai un beţivan ca Gutenberg putea să o inventeze.

Luni de zile, pentru mine, lumea s-a descompus în colţul din sala aceea enormă, care mirosea a cerneală şi a hîrtie. Mă simţeam acolo perfect în largul meu şi mă miram mereu cînd, la sfîrşitul zilei, trebuia să mă întorc în camera pe care o închiriasem în zona portului. Luam tramvaiul care cobora pe celălalt versant al oraşului, cu o indolenţă incredibilă, ca şi cum realitatea îmi era mult mai de neînţeles decît toate poveştile pe care le manevram pescuind micile mele litere dintr-o lădiţă de lemn. Realitatea era

ceaţa albăstruie care învăluia în fiecare zi oraşul San Francisco şi pe care nu mai reuşeam s-o străbat.

Într-o zi, ajuns la ultimele pagini ale unui alt roman care mă entuziasmase, l-am închis pe protagonistul Martin Eden cu cheia în cabina unei nave, împiedicîndu-l să se aneantizeze, în caz că-i venea cheful, m-am ridicat şi m-am dus la Willie Cook să-mi prezint demisia.

Voiam să-ţi mulţumesc, i-am spus, pentru că m-am simţit bine aici.

Willie şi-a lăsat, obosit, mănuşile lui negre pe birou.

Ştiam, băiete, că vei pleca.

Îmi pare rău, Willie, îmi plăcea munca asta…

Mult noroc, Charlie.

Mulţumesc, Willie, voi avea nevoie. Doar o favoare. Mai lipsesc cîteva pagini din cartea la care lucram. Dă-o la tipar aşa. Am o presimţire legată de protagonist şi n-aş vrea să facă vreo tîmpenie.

Nu cred că e posibil, Charlie.

Îţi voi plăti paguba, într-o bună zi. Îţi promit.

Dacă asta e ultima ta dorinţă, autorul se va resemna.

Cînd va veni să protesteze, dă-i numele meu, mi-ar plăcea să schimbăm două vorbe cînd o să mă întorc.

Am să te aştept, Charlie.

Mai devreme sau mai tîrziu…

Te voi revedea, sînt sigur de asta.

Willie s-a ridicat în picioare, îmbrăţişîndu-mă şi cu degetele lipsă.

1. Dansator pe nisip (engl.).

2. Jules Verne, *Insula misterioasă*, traducere de Veronica Mihăileanu şi Ion Mihăileanu, Editura „Ion Creangă“, Bucureşti, 1979, p. 5.

Interior noapte. 24 decembrie 1973

Charlot repetă numărul cu bărbierul.

Înmoaie pămătuful într-un vas mic de metal plin cu spumă de bărbierit şi îl trece apoi peste o lampă. O distribuie cum trebuie, mînjindu-i abajurul de stofă. Studiază mulţumit rezultatul, apoi se preface că se spală pe mîini. Şi le şterge de haină. Ia de pe birou un brici şi începe să-l ascută cu mişcări repezi, deschizînd braţele ca un acordeon, ca şi cum ar sughiţa.

MOARTEA (*din fotoliul ei*): Nu stîrneşte rîsul, Vagabondule, nu mă face să rîd.

Charlot se concentrează pe munca lui, ca şi cum n-ar fi auzit-o. Cu mişcări precise încearcă să ia spuma de pe lampă. De fiecare dată şterge briciul cu o batistă albă.

CHARLOT: Tu ai avut vreodată un cîine?

MOARTEA: Eu, un cîine? Dar ţi se pare că aş putea să mă ocup de el, cu tot ce am de făcut…

CHARLOT: Păcat, ţi-ar fi făcut bine. Cîinii au un foarte bun simţ al umorului.

MOARTEA: Ce vrei să spui?

CHARLOT: Te-ar fi făcut să te simţi mai puţin singură şi ai fi avut un caracter mai bun.

MOARTEA: Nu vorbi prostii…

CHARLOT: Eu, odată, îmi alesesem unul, de la un adăpost, pentru un film: nu suport animalele în cuşcă, ştii. Se numea Mut. Mă iubea atît de

tare, că, atunci cînd a trebuit să plec de lîngă el cîteva zile, a murit de durere.

MOARTEA: Gata cu trăncăneala…

CHARLOT (*supărat*): Asta-i o frizerie şi poţi vorbi cît vrei.

MOARTEA: Du-te să te pregăteşti, Vagabondule, şi dă-ţi jos mustaţa aia ridicolă. Ai trăit deja doi ani în plus faţă de cei care ţi se cuveneau.

CHARLOT: Mustaţa aş vrea să o iau cu mine.

MOARTEA: N-aş fi aşa mîndru de ea, o purta şi Hitler.

CHARLOT: Am făcut un film despre coincidenţa asta.

MOARTEA: E o coincidenţă şi faptul că se născuse la numai patru zile după tine? Un frate geamăn de-al tău, aproape…

CHARLOT: Dacă se făcea actor de comedie – şi avea talent –, ar fi fost mai bine pentru toţi. Dar nu înţeleg ce vrei să spui…

MOARTEA: Că fiecare lucru are o dublură.

CHARLOT: Din fericire, eu am avut parte de rolul personajului care stîrnea doar rîsul.

MOARTEA: Inocenţa ta mă exasperează.

CHARLOT: N-aş vrea să se facă o confuzie, dar e adevărat că sînt mulţi oameni care se poartă rău pe lumea asta.

MOARTEA: E timpul să închizi prăvălia, bărbiere.

CHARLOT: Bine, bine, cîtă grabă!

Charlot o ignoră, dar îşi dă seama brusc că nu mai vede bine. Începe să transpire. E constrîns să-şi pună ochelarii, dar şi cu lentilele pe nas continuă să aibă probleme. Atunci moartea se ridică şi, din spate, îi pune o mînă pe umăr.

MOARTEA: Să mergem, bătrîne, e timpul…

Charlot dă din cap neconsolat, îşi şterge mîinile de spumă pe pelerina Morţii, apoi curăţă şi briciul, însă braţul îi alunecă şi îi scapă o lovitură ciudată de lamă, cu o traiectorie incontrolabilă. Cu un singur gest, ciunteşte brusc unul dintre degetele scheletice ale Morţii.

CHARLOT (*îşi acoperă gura cu mîna*): Scuze!

Charlot e copleşit de ruşine. Se apleacă şi adună falanga proximală, falanga medie şi falanga distală, risipite pe jos. Le ridică şi le priveşte înfricoşat. Nici Morţii nu-i vine să creadă.

MOARTEA: Un număr demn de prietenul tău, Stan Laurel.
CHARLOT: N-am făcut-o intenţionat.
CHARLOT: Ştiu, nu-i nimic.
CHARLOT: Din fericire, nu-ţi curge sînge…
MOARTEA: …

Din adînca obscuritate a glugii sale iese un sughiţ. Încearcă să se oprească, dar în cele din urmă nu poate decît să se dea bătută.

MOARTEA: Ha. Ha ha. HA HA HA HA HA!!!

Încă o dată rîsul ei piere, lăsînd în urmă un bătrîn clovn năucit în picioare în faţa unei lămpi, un clovn care nu înţelege ce s-a întîmplat şi fixează cu privirea, prostit, o grămăjoară de oase între degetele lui cărnoase şi zbîrcite.

Rola trei

Şi uite-aşa am ajuns în *Ciudad de la Iglesia de Nuestra Señora de Los Angeles sobra la Porziuncola de Asís*. Acum înţelegi de ce i-au scurtat numele doar în Los Angeles. Am luat o cameră la Los Alamitos Hotel, lîngă Great Northern. Îl administra un bărbat cu ochii migdalaţi şi gura mare. „DOMNUL HOOD NU OFERĂ LOCURI DE DORMIT CERŞETORILOR“ era mottoul său. Ca să-l liniştesc, i-am dat un avans. O vreme, picioarele mele au fost libere să colinde după placul lor pe străzile acelui oraş, fără obligaţii şi fără program. Îmi plăcea să izolez unele femei în mulţime, cum se opreau în faţa vreunei vitrine, şi să ghicesc totul despre ele: vîrsta, ocupaţia, tonul vocii, modul în care s-ar fi aşezat pe un pat sau şi-ar fi pus picior peste picior într-un restaurant. Uneori îmi îndreptam zîmbetul spre ele, dar fără nici un scop, şi eram fericit dacă vreuna îmi zîmbea la rîndul ei, îndepărtîndu-se în lumina înserării. Mă simţeam grozav de bine. Străin printre străini şi, cumva, pentru întîia oară acasă. Aerul primăverii îmi transmitea o euforie pe care n-o simţisem niciodată. O euforie şi o solitudine pe care puteam să mi le recunosc în mulţimea anonimă care mă înconjura. Doar cînd treceam prin faţa firmei unui teatru îmi simţeam inima de parcă i-ar fi sărit lanţul, dar îmi era de ajuns să măresc pasul ca să uit de această senzaţie.

Chiar dacă îmi dădusem demisia de la tipografia lui Willie, am hotărît că nu voi înceta să-mi continui instruirea, încă foarte precară. De cînd nu le mai făceam, am început să cumpăr cărţile de la anticari. Avusesem dintotdeauna o slăbiciune pentru tarabele pline cu volume îngălbenite, mirosind a beci. Acum, cînd ştiam de cîtă muncă era nevoie, mă durea să le văd abandonate pe o măsuţă, de parcă s-ar fi comis o nedreptate. Alegeam şi

mă lăsam ales de cele care costau mai puţin – de obicei vechi tratate de filosofie sau manuale de yoga – şi le citeam pe nerăsuflate, de la cap la coadă, fără nici o ordine, pentru că nu aveam profesori. Scrisori, dialoguri, fragmente, jurnale de seducători… Numele lui Epicur, Platon, Kierkegaard, Nietzsche mi-au devenit familiare ca nişte tovarăşi de beţii.

Mult mai rapid decît ar fi prevăzut oricine, mi-am cheltuit pe cărţi toţi banii pe care-i cîştigasem în acele luni. În ziua în care ar fi trebuit să achit chiria, în buzunar îmi rămăseseră numai zece bănuţi. Domnului Hood i-am lăsat drept garanţie valiza şi toate lucrurile mele, dar nu şi vioara. Nu ştiu la ce-mi folosesc cărţile tale, a spus. Îţi dau o zi, altfel n-o să-ţi mai vezi chiloţii tot restul vieţii.

M-am dus să mă plimb fără ţintă pe Carson Street. Cînd am obosit, m-am oprit pe o bancă şi am analizat situaţia. Printre copaci, un şir de torţe iluminau o piaţetă. Toate mesele restaurantelor erau pline de oameni. Lumea părea fericită. Oare cum era să te aşezi într-un restaurant fără să fi verificat înainte, cu grijă, preţul fiecărui fel de mîncare şi să fi hotărît care poate fi comandat şi care nu, asta în cel mai bun caz. Orice voce de femeie, orice clinchet de pahar îmi provocau o durere sfîşietoare pentru toate experienţele pe care n-aveam să le trăiesc niciodată. Aveam din nou stomacul gol şi aproape că mă podidise plînsul, cînd lîngă mine s-a aşezat un negru. O pală de vînt i-a ridicat părul alb, de parcă ar fi fost făcut din fulgi. Îi lipsea o jumătate de ureche.

Tatăl tău e mulţumit de tine, prietene? a spus.

M-au trecut fiorii. Ce drept avea omul acela să-mi pună o astfel de întrebare? Nici măcar nu ştiu de ce, dar i-am răspuns.

Tatăl meu e mort, am spus.

Negrul a rămas tăcut, dar n-a încetat să mă fixeze cu privirea. Răsuflarea lui impregna aerul cu alcool etilic şi nu mai văzusem niciodată ochi atît de galbeni. M-am enervat şi i-am întors spatele. Trebuia să fi fost tatăl meu în persoană cel care-l trimisese pe beţivanul ăla, din infern sau din

locul în care o sfîrşise. Dar puţin probabil: tatăl meu nu era niciodată prezent cînd aveai nevoie de el, iar acum mama mea cosea mănuşi într-un spital de nebuni, lovea lumea şi vedea Iordanul curgînd pe podeaua…

Negrul a continuat să mă studieze. Eram deja în picioare cînd a întins un braţ şi m-a oprit.

Aşteaptă, prietene, vreau să-ţi fac un cadou. Astăzi trebuie că e ziua ta norocoasă, ia asta.

A scos din buzunar un bilet mototolit tot, l-a netezit cu două degete, apoi mi l-a dat. Era o tăietură de ziar care abia se citea. O ofertă de muncă.

Negrul a izbucnit într-un rîs sonor.

M-am uitat mai bine. Levy Fritz Mutoscope Company, era scris pe bucăţica aia de hîrtie, căuta un scriitor de inserturi. De cînd cercetam cu atenţie anunţurile cu oferte de muncă, niciodată nu citisem unul mai ciudat ca ăsta.

Dacă aş fi de vîrsta ta, aş da fuga. Eu sînt prea bătrîn pentru ei, dar tu nu. Trebuie doar să fii atent. Vezi urechea asta retezată? Un tigru mi-a smuls partea care lipseşte. E un miracol că m-a lăsat în viaţă.

Îmi pierdeam timpul: omul acela era nebun.

Mi s-a întîmplat pe vremea cînd lucram la circul Barnum & Bailey ca dresor. Nu poţi avea încredere în circuri, mai devreme sau mai tîrziu îţi sfîşie inima. Mie mi-a mers bine. Însă cinematograful este circul cel mai mare care a existat vreodată, ne va suge tuturor sufletul.

OK, am spus, acum du-te acasă să dormi.

Oamenii ca mine nu au casă.

Am căutat ultimii mei bănuţi în haină, dar inutil.

Îmi pare rău, probabil mi-au căzut într-o gaură din buzunar.

Negrul a ridicat din umeri.

I-am luat mîna şi i-am închis moneda în pumn.

Glumeam: sînt tot ceea ce am, am spus.

Şi eu, acum.

Am început să rîdem, ca doi copii.

Încă ceva, înainte să pleci. Să nu crezi ce se spune în jur: cinemaul nu se poate să-l fi inventat albii.

Ştiu, prietene.

I-au sclipit dinţii.

Bine, a spus. Să ţii minte că toate coincidenţele au un suflet.

Nu voi uita.

M-a strîns de braţ şi ochii lui mari, galbeni m-au urmărit pînă la capătul străzii.

Era ultimul meu bănuţ şi cumpărasem anunţul dintr-un ziar care suna ca un bilet la loterie.

SE CAUTĂ SCRIITOR DE INSERTURI
PENTRU STUDIOUL CINEMATOGRAFIC
LEVY FRITZ MUTOSCOPE COMPANY
TAMARIND AVENUE

L-am scos din buzunar şi am recitit numele societăţii care oferea acel loc de muncă ciudat şi adresa. Tamarind Avenue. Ei bine, în seara n-aveam nimic în program, aşa că merita să mă îndrept într-acolo. Bineînţeles, sediul Levy Fritz Mutoscope Company se găsea în cealaltă parte a oraşului, iar Los Angeles-ul era, încă de pe-atunci, un oraş prea mare chiar şi pentru picioare antrenate ca ale mele. Mi-a luat aproape trei ore şi n-aş fi găsit niciodată studioul dacă nu m-ar fi însoţit un grup de irlandezi, prin nişte cartiere mărginaşe, cu case joase, cenuşii, cîntînd cît îi ţinea gura o baladă, ceva cu independenţa insulei lor şi cu Regatul Unit. Dacă erai englez, mi-a spus unul, nu te mai întorceai viu în seara asta. L-am salutat cu puţinele cuvinte franţuzeşti pe care le cunoşteam.

Tamarind Avenue nu avea nimic exotic sau tropical. Mirosea numai a reziduuri şi a periferie, a întuneric beznă. Am mers o bucată de drum printr-o ceţişoară umedă, care îmi uda nasul. Îmi simţeam muşchii trăgîndu-mă în jos, ca şi cum ar fi fost din beton, dar din cînd în cînd se deschideau pe cer mici sclipiri luminoase, care îmi distrăgeau atenţia. După ce-am frămîntat în picioare, o vreme, acelaşi noroi, am ajuns la o poartă neagră, din fier forjat. Într-o parte, pe un stîlp de cărămidă, era scris:

LFMC
casă de producţie cinematografică

Am simţit aceeaşi bucurie ca la finalul unui maraton. Dincolo de poartă, atît cît reuşeam să zăresc, se ghiceau două mari hale industriale şi o palisadă vopsită în negru avînd în mijloc un fel de clopotniţă sau de turn de control, unde erau probabil birourile. Primele m-au făcut să mă gîndesc la o cazarmă sau la o uzină părăsită. Însă ceaţa învăluia orice construcţie. Am căutat un loc să mă întind, iar cel mai ferit era un colţ al zidului de la intrare. M-am aşezat pe jos şi mi-am sprijinit spatele de el. După cîteva minute, aveam părul şi tunica acoperite de mici picături de apă. Am închis ochii şi mi-am imaginat că sînt întins pe o plajă, cu valurile gîdilîndu-mi picioarele şi chipul, cum ar fi făcut Jimmy cel Fără de Frică. Am adormit aproape imediat.

M-a trezit un domn în livrea.

Hei, vagabondule, ia-ţi picioarele de acolo, trebuie să intrăm.

Mi-a luat puţin timp ca să înţeleg situaţia. Poarta fusese deschisă şi eu aveam în faţă cea mai lungă maşină pe care o văzusem în viaţa mea: o *limousine*. M-am scuturat de praf şi m-am ridicat.

Domnul în livrea s-a întors la locul şoferului.

Eu nu m-am mişcat.

Omul a apăsat de două ori pe claxon, dar piciorul meu drept s-a tras înapoi numai un pas. Nu m-aş fi dat la o parte nici dacă aş fi avut în faţă cele şapte trîmbiţe ale Judecăţii de Apoi sau pe şeful întregii şandramale.

Am auzit un geam lăsîndu-se în jos. M-am înfipt cu pantofii în praf şi m-am pus în gardă, cum făcusem de atîtea ori în ring, gata să primesc o lovitură, rotindu-mi mîinile. Din spatele geamului s-a ivit un bărbat cu barba albă, dolofan la faţă. A spus un singur cuvînt, dar nu-mi era adresat. Maşina neagră şi lungă a început să se mişte cu o încetineală blestemată. Iar eu am început să tremur din toate încheieturile. Capota s-a apropiat periculos de coapsele mele.

O să-mi murdăreşti maşina, nenorocitule, a spus atunci bărbatul de la geam.

Dacă e o glumă, nu mă face să rîd.

Te dai mare erou, băiete, dar tremuri.

Nu tremur.

Se vede foarte bine că tremuri.

Vă înşelaţi, domnule.

Între timp, maşina continua să mă împingă spre poartă. De vreo două ori a fost cît pe ce să alunec.

Cine eşti?

E puţin incomod să răspund în condiţiile astea.

Abia respiram.

Nu-ţi face iluzii, mă interesează doar ca s-o anunţ pe maică-ta de urîtul accident care e pe cale să ţi se întîmple.

Mama mea nu mai e… şi dacă într-adevăr aţi vrea să-i comunicaţi ceva, ar trebui să traversaţi oceanul. Însă chiar şi în cazul acela, nu ştiu dacă ar sta să vă asculte.

Numele tău.

Mă numesc Charles Spencer Chaplin şi sînt scriitor de inserturi. Am auzit că se caută unul prin părţile astea.

Maşina s-a oprit brusc.

— Am citit anunţul ieri-seară şi am venit degrabă. Voiam să fiu primul la rînd: de-aia am dormit aici în noaptea asta.

E o poveste emoţionantă, dar eşti în urmă cu o săptămînă cu ştirile, Charles. Selecţia a avut loc deja.

Atunci, n-aveţi decît să mă striviţi, domnule, am spus cu voce joasă.

Nu e cazul: săptămîna trecută nu s-a prezentat nimeni pentru postul ăla.

Mi s-a părut că ceva se îmblînzise în vocea lui.

Şi acum dă-te la o parte, te aştept în biroul meu într-o jumătate de oră. Dar mai întîi curăţă-te: nu-mi plac oamenii murdari de praf, Chas.

De atunci încolo, Mister Fritz mi-a spus mereu aşa.

După o jumătate de oră mă aflam în faţa mesei sale de scris, în mijlocul unui birou rotund. De jur împrejur, pereţii aveau ferestre imense, care ofereau o privelişte completă asupra întregii întinderi; numai ici şi colo fuseseră agăţate cîteva afişe de teatru, care împiedicau lumina să treacă. Directorul mi se părea şi mai gras decît în maşină. Părul scurt, creţ, şi barba îi conturau chipul cu un halo alb; avea pielea deschisă, lăptoasă şi obrajii marcaţi de două pungi groase sub ochi. Şi-a scos ochelarii şi şi-a trecut degetul mare peste pleoape.

De unde vii, Chas? a spus.

Sînt din Londra, dar trăiesc în America de cîteva luni.

Şi-a deschis ochiul drept: înfăţişarea îmi trăda în mod clar starea financiară.

Numele meu este Fritz, Abraham Levy Fritz, şi aici sînt omul cu banii.

Intuisem asta, Mister Fritz.

De ce te-ai hotărît să lucrezi în cinematografie, Chas?

Era o întrebare insidioasă, dar mi-am amintit ce spusese mimul Marceline prima oară cînd auzisem cuvîntul ăsta.

Este invenţia secolului, Mister Fritz.

Mister Fritz a părut mulţumit.

Prietenii mei sînt convinşi că-mi arunc banii pe fereastră, a spus, iar mama ar vrea să-mi interzică accesul la resursele familiei. Nu e nici un an de cînd am cumpărat terenul ăsta şi am ridicat studiourile. Cinci scurtmetraje pînă acum: nici un profit. Dar e nevoie de timp. De oameni care să cunoască meseria şi să aibă experienţă. Tu cu cine ai lucrat?

Mi-am desfăcut braţele larg. Pantalonii mei au fluturat ca un steag.

Am lucrat în Marea Britanie, am spus, apoi în nord, în zona Chicago-ului. Mai întîi ca dansator, apoi ca actor şi, în sfîrşit, ca asistent regizor, de cîteva ori, cu Francis Boggs şi Thomas Persons.

În mod miraculos, Christopher, numele alea îmi rămăseseră întipărite în memorie după ce am văzut un film de-al lor într-un *nickelodeon*[1] din Albuquerque, prima oară cînd citisem ceva scris proiectat pe un zid. Mă costase numai zece cenţi şi cumpărasem notele unui acordeon care pluteau prin aer, o oră de fum, de praf şi de întuneric, emoţia de a sta lîngă o femeie, zgomotul proiectorului şi suliţa aceea de lumină care despica sala…

Un prieten de-al meu pianist, am continuat eu, s-a supărat într-o seară şi a aruncat în mine cu un pahar de whisky, spunea că, de cînd se introduseseră în filme toate inserturile alea scrise, era ca şi cum ai fi rupt degetele mari muzicienilor.

Mister Fritz şi-a dus mîna la ochelari. Habar n-aveam ce tip de muncă avea să-mi ofere, dar povestea cu pianistul era adevărată. Cîntasem împreună cu el, o vreme, după ce-l concediaseră de la Royal, primul cinema din El Paso, dar din cauza alcoolului, nu a inserturilor scrise pe o pînză.

Mi-am făcut curaj.

Ca să rezumi o scenă într-o singură frază trebuie să fii rapid, isteţ, am spus, publicul trebuie să înţeleagă dintr-o privire ce s-a întîmplat sau urmează să se întîmple, unde are loc acţiunea şi care sînt relaţiile dintre personaje. Multe lucruri depind de regizor şi de actori, dar bună parte din succesul unui film se bazează şi pe aceste detalii.

Băteam cîmpii, sperînd ca respectiva meserie să fie atît de nouă, încît nimeni să nu ştie încă în ce constă. Dar era ca patinatul pe gheaţă. Şi apoi nu credeam deloc că pantomima are nevoie de instrucţiuni. Pantomima e un dans. Ar fi trebuit să mă propun ca actor, dar amintirea fiascoului din New York încă îmi ardea tălpile ca un fier de călcat plin de rugină.

L-am concediat pe predecesorul tău, a spus Mister Fritz, pentru că făcuse greşeli de gramatică la primul cadru. Nici unul dintre noi nu-şi dăduse seama, ocupaţi cu tot restul. Lumea a început să rîdă şi nu s-a mai oprit. Trebuia să fie un film serios: a devenit o comedie. Cum stai cu gramatica?

Foarte bine, Mister Fritz, am făcut corecturi într-o tipografie, iar literatura a fost mereu pasiunea mea.

Să nu mai pierdem timpul atunci. Avem în plan un film după Dickens. *David Copperfield*. Ştii povestea?

Pe dinafară.

Crezi că eşti în stare să începi să munceşti la el? Ideea mea e să pornim de la inserturi de data aceasta.

Primul pas e al meu?

S-ar putea.

N-am răspuns imediat. Nu voiam să-l las să înţeleagă cît de tare mă interesa locul acela de muncă. Dar lui Mister Fritz îi trebuia ceva mai mult decît un simplu scriitor de panouri, voia doar să-l plătească puţin. Propunerea lui nu s-a lăsat aşteptată.

Şaisprezece dolari pe săptămînă îţi convin?

Am venit în California pentru că aici va prinde rădăcini cinematografia. Dar pentru şaisprezece dolari pe săptămînă, în ce mă priveşte, nu cred că va creşte nici o recoltă.

Eşti un tip cu iniţiativă, Chas.

În chestiunile financiare am fost întotdeauna.

Cît vrei?

Douăzeci şi cinci de dolari şi încep imediat.

Se vor supăra ceilalţi dacă află că te plătesc atît de mult. În fond, nici nu te cunoaştem.

Atunci mă angajaţi pe şaisprezece dolari, cu o lună avans. Dar la predarea Copperfield-ului îmi creşteţi salariul la douăzeci şi cinci.

Mister Fritz s-a lăsat pe spătar. Mă aşteptam să se prăbuşească cu scaunul dintr-un moment într-altul. Pantofii săi negri şi lucioşi de om de afaceri au scos un scîrţîit.

De acord, a spus.

M-am ridicat şi i-am făcut cea mai bună plecăciune de care eram în stare.

Biblioteca din Los Angeles avea nişte perdele largi, albastre. Sala de lectură, în formă de hemiciclu, amintea de un teatru. Eu stăteam mereu în acelaşi loc, la masa de lîngă prima fereastră, şi încercam să-mi inventez o metodă de lucru. Cerusem tot ce aveau despre Dickens şi David Copperfield şi o bibliotecară, căreia îi plăcea să mă audă vorbind despre Londra în pauza de prînz, mă lăsa să iau la hotel o carte pe noapte, fără ştirea colegilor.

M-am întors la Los Alamitos Hotel, dar numai ca să-mi iau chiloţii şi să achit plata. Nu mai voiam să-i văd faţa domnului Hood. Am găsit o cameră cu puţini bani pe Bunker Hill şi am luat-o pentru o lună. Mai bine să fii precaut şi să nu superi soarta cea bună. Noaptea, pătura mirosea puţin a amoniac, dar pentru următoarele cîteva zile acela a fost pentru mine patul cel mai comod din lume. Pe moment, cu banii primiţi ca avans, nu mai aveam probleme să urc într-un autobuz. Lăsam monedele să se învîrtă libere prin buzunar şi mă înveselea să le simt ciocnindu-se cînd mergeam. Îmi cumpărasem, evident, lenjerie şi o haină lungă, uzată, cu manşetele şi gulerul din catifea verde, pentru că a mea era prea roasă şi nu se mai potrivea noului loc de muncă. I-o smulsesem pentru cîţiva dolari unui telal

din Hancock Park, obţinînd o reducere cu condiţia să ascult nişte poezii de-ale sale. Mi se păruse un pact acceptabil. De cîteva zile cuvintele aveau un preţ şi pentru mine. I-am propus să inverseze cîteva adjective şi să schimbe titlurile. A fost atît de bucuros, că mi-a scăzut încă o jumătate de dolar din costul hainei.

Timpul în bibliotecă trecea repede. Problema era seara în cameră. Într-o singură săptămînă recitisem în întregime romanul şi învăţasem pe dinafară o bună parte din ultimul capitol. După cină, i-o recitam soţiei gazdei mele, o femeie micuţă cu urechile încreţite, care îşi lăsa mereu capul într-o parte, dar încă n-aveam nici cea mai vagă idee ce ar trebui să fac mai departe. Am cumpărat două caieţele şi am ales să încerc două căi diferite.

În primul caiet am început să scriu orice, dezordonat: numele personajelor, culoarea părului lor, data naşterii, adjectivele pe care Dickens le folosea mai des şi frazele care-mi plăcuseră. Am lăsat, în schimb, al doilea caiet alb pentru textul final.

Pe măsură ce unul se umplea, celălalt rămînea gol, iar eu mă enervam de două ori mai tare: pentru că în primul caiet scriam prea mult şi în al doilea deloc. Îmi promisesem din nou să rezum nouă sute de pagini în zece cadre. Litere puţine pe un fond negru. Ştiam care ar fi fost primele. *A fost odată*… toate poveştile încep aşa, nu rişti să greşeşti. Dar apoi? M-am încredinţat instinctului.

Am decis că trebuia să izolez obiectele care apăreau în carte şi care ar fi mers reproduse în studiourile lui Mister Fritz. Cărţile sînt mereu pline de lucruri, dar, ca să le extragi, trebuie să tratezi fiecare capitol ca şi cum ar fi o pivniţă sau un pod, cu vechiturile familiei, uneltele abandonate şi cele încă folosite. Am pierdut două zile, dar în cele din urmă aşternusem pe hîrtie o listă lungă de patru pagini. Am recitit-o. În capul ei scrisesem aceste două cuvinte:

BARCA RĂSTURNATĂ

Era casa fratelui mătuşii Peggy, guvernanta lui Copperfield. O barcă mare, răsturnată pe plajă şi folosită ca locuinţă. Singurul loc fericit din toată povestea. M-am gîndit că trebuie să existe o relaţie între fericirea aceea şi faptul că era o casă cu capul în jos. Şi că lumea va înţelege asta.

Aveam primul insert:

A fost odată
o barcă răsturnată…

Avea şi rimă.

Trei zile mai tîrziu urcam scările biroului lui Mister Fritz. Stătea în picioare la fereastră, privind afară. Clădirile dărăpănate ale periferiei. Şi depozitele de cherestea care înconjurau studiourile lui. A început să vorbească fără măcar să se întoarcă.

Trebuie să fii nebun să crezi că poţi face bani cu un cearşaf alb agăţat pe un zid.

Mulţi reuşesc, Mister Fritz.

Ştiu. Dar sîntem urmăriţi de ghinion, Chas. Ieri actorul principal al următorului nostru film a căzut de pe o scară şi şi-a rupt un picior. Contractul lui prevedea o asigurare în caz de accident. Va primi salariul pe alte două luni, dar, între timp, filmul va sta pe loc. Era proiectul pe care contam cel mai mult.

Un mic păianjen negru a trecut peste masa lui.

V-am adus ce mi-aţi cerut, Mister Fritz.

Lasă totul pe masă, a spus el.

E vorba de numai două pagini. Le-am bătut la o maşină de scris cu fise a bibliotecii din Los Angeles.

Două pagini? Te plătesc şaisprezece dolari pe săptămînă pentru numai două pagini?

Dacă aş fi reuşit să reduc la o pagină, ar fi trebuit să mă plătiţi mult mai mult, Mister Fritz. Nu ştiţi că îţi ia mai mult să scrii o scrisoare scurtă decît una lungă?

Ţi-am spus deja, Chas, că eşti un mare impertinent.

Natura m-a făcut destul de scund ca să nu fiu nevoit să mă pun în genunchi în faţa nimănui.

Mister Fritz a început să rîdă. Probabil primul rîs terapeutic din dimineaţa aia posomorîtă.

Ai dreptate, iartă-mă, eram prost dispus.

Bătrînul îşi ceruse iertare. Ar fi putut să mă concedieze pentru această răzvrătire şi, în schimb, îşi cerea iertare.

Mîine vom începe să turnăm filmul tău, Chas. N-aş putea suporta vocea mamei mele repetînd: ţi-am spus, micul meu Abraham, cinematografia e o jucărie care se va strica repede.

Păianjenul a coborît pe un picior al mesei.

Îţi dau două săptămîni şi mărirea pe care mi-o ceruseşi.

Pentru ce, Mister Fritz?

Ce naiba: ca să-l turnezi, Chas. Nu mi-ai spus că ai lucrat ca ajutor de regizor la Chicago? Ei bine, asta e ocazia ta. Nu e ceea ce vor toţi în ţara asta? Ai un caracter destul de puternic pentru a reuşi. De asta are nevoie un regizor.

Mi-am blestemat limba, mult mai lungă decît mine. Abia ştiam să arăt Chicago pe hartă.

Vreţi să spuneţi că ar trebui să fiu eu…?

Nu ştii proverbul? De soartă n-ai unde te ascunde. Probabil că deja ai turnat filmul în minte zilele astea…

Lumea se întorsese cu susul în jos, ca barca lui David Copperfield.

Dar… actorii?

Nu-i plătesc ca să asiste la convalescenţa unui coleg de-al lor. Vei folosi echipa care a rămas blocată, dar va trebui să te implici la maximum două

săptămîni, nici o zi mai mult. Apucă-te imediat de muncă. Du-te la Henry şi cere-i tot ce-ţi trebuie. Îţi va da.

Locul acela era infestat de nebuni plămădiţi din nebunie, m-am gîndit – sau de disperaţi, dacă se încredinţau unui necunoscut pe care îl găsiseră dormind pe jos, într-o dimineaţă, în faţa porţii ospiciului lor.

Mă duc să cunosc echipa, am spus cu hotărîre. Însă vocea mi-a sunat slabă şi nesigură. Mister Fritz mi-a urat spor la treabă.

Am părăsit micul turn de comandă cu senzaţia că am păşit în hăul unui lift. Era mult mai rău decît chestia cu inserturile. Nu văzusem niciodată o cameră de filmat, nici o peliculă de celuloid.

Turul cu Henry, şeful costumier, cu mînecile cămăşii suflecate şi bretele de cînepă, n-a fost entuziasmant. Cu greu aveam cîteva locuri pentru exterioare: faţada ridicolă a două case şi colţul unei străzi, acesta din urmă atît de artificial, că n-ar fi păcălit nici măcar un copil. Dar în ultima parte a halei sale, Henry reprodusese un salon burghez cu o asemenea acurateţe, încît lipseau numai servitorii. Fiecare lucru la locul său. Bufetul cu geamurile translucide, fotoliile din catifea, un ficus lîngă fereastră, tapetul de pe pereţi, măsuţa cu ramele pe ea şi o tablă de şah. Mare parte din munca pe care o făcusem în camera mea devenise deja inutilă. Nu obiectele din cartea lui Dickens ar fi trebuit să le transcriu, ci pe cele care umpleau halele companiei Levy Fritz Mutoscope. De acolo se pornea, nu aveam de ales. Un interior, cel puţin, aş fi recuperat.

Dar nu luasem încă în consideraţie problema actorilor.

Henry i-a chemat şi s-au adunat cu toţii în hala cu echipament. M-am prezentat succint.

Numele meu e Charles şi va trebui să petrecem împreună următoarele două săptămîni: e un timp destul de scurt.

Feţele oamenilor m-au fixat cu o evidentă expresie de batjocură. Sigur mă considerau prea tînăr pentru ei. O glumă a directorului. Nu mi-ar fi acceptat niciodată autoritatea.

Cine nu e de acord poate să plece imediat, am spus.

Tu vei fi cel care va pleca, tinerelule.

Vorbise un tip înalt, cu părul negru, pieptănat pe spate.

Numele meu e Charles, cum am spus, şi nu mă mai interesează să-l ştiu pe-al dumneavoastră. Cine e următorul care se retrage?

Fusesem destul de rapid cu răspunsul, încît să nu-i las timp să reacţioneze. Trebuia să păstrez iniţiativa.

Tipul a simulat un rîs vulgar.

N-am venit aici să mă joc cu capriciile unui începător, a spus.

Tocmai, toanele unui veteran sînt mult mai amuzante.

Mînia i-a scăpărat în ochi, dar şi eu am simţit că-mi clocoteşte sîngele din cauza situaţiei în care mă vîrîsem. Bărbatul a venit spre mine cu braţele în aer. Am ridicat garda şi m-am pus în poziţie de apărare. Bărbatul m-a cîntărit rapid şi probabil i-am părut un omuleţ scund, dar destul de robust şi pietros, de vreme ce, cînd mai avea doar cîţiva metri pînă să ajungă la mine, s-a răsucit pe călcîie şi, păşind peste scîndurile de lemn, s-a îndreptat spre uşă. Tocmai îl eliminasem pe al doilea actor cel mai bine plătit din grup, după cel care îşi rupsese piciorul, dar Henry mi-a spus asta abia după-amiază. Mister Fritz va fi bucuros să afle, am exclamat, ridicînd din umeri.

Lucrul care nu l-ar fi bucurat, în schimb, pe Mister Fritz, Christopher, era restul întîmplării: înainte să plece, individul îşi chemase toţi apropiaţii. În numai cinci minute pierdusem deja o treime din echipă.

A trebuit să mă stăpînesc ca să nu izbucnesc în plîns în mijlocul acelui miros înţepător de vopseluri, piei şi ghips. Întotdeauna am avut tendinţa de-a dramatiza totul şi stările mele de spirit n-au încetat niciodată să oscileze, ca un leagăn, de la euforie la descurajare. Mă salvează persoanele entuziaste, curajul lor, nebunia lor, dar acolo de cine aş fi putut să mă înconjor?

I-am trecut încă o dată în revistă. Trei domni de o anumită vîrstă cu un aer întunecat şi speriat; cîteva femei destul de nesemnificative; un bărbat al

cărui chip sau corp exprima ceva grotesc. Rezerve ale teatrelor de *vaudeville*. Rebuturi ieftine ale companiilor falite – nu erau buni nici ca figuranţi. Te şi miri că mai erau în branşă. De unde să-i scot pe Mr. Micawber, pe avocatul Wickfield, pe cămătarul Uriah Heep, pe Dora şi Agnes…?

Şi cine să-l interpreteze pe domnişorul Copperfield?

S-a apropiat de mine o femeie cu părul de culoarea morcovului şi s-a aplecat spre urechea mea.

Dacă-mi dai rolul principal, n-o să te bîrfesc.

Am roşit.

Vei fi mătuşa Peggy, ai părul ca al ei. Dar deja mi se frîngea glasul.

Ne vedem mîine-dimineaţă, la Henry, la ora nouă, le-am spus celorlalţi cu un fir de voce. Vă mulţumesc, oricum, că nu m-aţi lăsat baltă.

Avusesem un ton destul de jalnic, dar ceva ce semăna cu o vagă urmă de curiozitate le-a luminat privirea.

Crezi c-o să te descurci într-o formaţie atît de restrînsă? m-a întrebat Henry cînd am rămas singuri.

Găsesc eu modalitatea s-o lărgesc, îmi lipseşte numai protagonistul, am minţit.

Cam tîrziu să-l angajezi.

Du-mă la muncitori: am văzut nişte dulgheri la muncă, zilele trecute.

A doua zi am intrat pe primul meu platou, cu paşii nesiguri ai cuiva care s-a răsucit de sute de ori în aşternuturi, fără să reuşească să-l ia somnul, dar care pe undeva e convins că ideile îi sînt clare. Actorii care supravieţuiseră împrăştierii din ziua precedentă, Henry şi Ricardo, un operator de origine argentiniană, mai bîlbîit decît Balbetta Groogan, mă aşteptau cu o punctualitate suspectă. Voiau să asiste, cu o bucurie prost disimulată, la distrugerea unui om, iar spectacolul, împotriva oricărei logici, îi binedispunea.

M-am înfipt în mijlocul lor, privindu-i fix în ochi pe fiecare în parte.

Oameni buni, dacă eu dau greş, am spus în modul cel mai arţăgos cu putinţă, plecăm cu toţii acasă. Mister Fritz mi-a spus că nu vor exista alte posibilităţi. Pentru nimeni. Bine-aţi venit, aşadar, la ultimul vostru film.

Speram să-i fi speriat cum trebuie sau măcar să le fi provocat un minim asalt neaşteptat de mîndrie. Mă înşelam. Henry era cel mai bun garderobier din California şi şi-ar fi găsit foarte uşor de lucru în altă parte; ceilalţi ar fi fost fericiţi să se ameţească într-o tavernă mexicană.

Să mergem să filmăm, am spus cu un elan pe care nu-l aveam.

Năuc, grupul m-a urmat cu oarecare rezistenţă.

Ştiu că poate părea neverosimil, dar în numai două săptămîni am învăţat tot ce-mi putea folosi despre sursele de lumină, despre cît poate fi de interminabilă o rolă de celuloid, despre modul în care trebuie să tragi o scenă şi apoi să o montezi şi cum se priveşte prin vizorul unui aparat de filmat, care, dacă se roteşte, face oamenii să apară deformaţi… Dar ştiam deja că n-ar fi existat un insert scris mai bun decît o sprînceană ridicată la momentul potrivit, decît tremurul unor buze abia sugerat sau decît orice alt mic gest din partea unui actor. Ştiam şi cum se poate supravieţui în haosul unui circ ambulant, prefăcîndu-te că eşti parte dintr-o echipă adevărată. Şi apoi cunoşteam Londra, Londra cartierelor de sud, a *slum*-urilor[2], a orfelinatelor şi a teatrelor, a mansardelor reci dintre Lambeth Road şi Southwalk, a cozilor din faţa agenţiilor, a fabricilor de conserve şi a abatoarelor. Văzusem cu ochii mei despre ce vorbea Dickens cînd descria umilirea şi exploatarea. Uneori, cînd mă dădeam jos cu dreptul din pat, încercam să mă conving că îl chemaseră pe unul dintre personajele lui să regizeze acest film. Dar mi se întîmpla rar, aveam prea multe pe cap.

Cu Henry şi ceilalţi muncitori am muncit zi şi noapte ca să aranjăm un platou de filmare credibil. I-am pus să-l demonteze şi să-l refacă de vreo douăsprezece ori. Dar, în cele din urmă, am fost mulţumit. Dacă stau să mă gîndesc acum, era vorba doar de o intersecţie în forma literei T şi de o piaţetă strîmbă şi prost luminată, realizată cu greu din cîteva grinzi de lemn

refolosit, trei stîlpi de iluminat, un zid de gresie fărîmiţat, cîteva jgheaburi care cădeau pe bucăţi şi nişte uşi vechi. Dar pentru mine era un cartier care reînvia: arcadele de la Canterbury Music Hall, postul de poliţie, portalul bisericii lui Cristos, unde mergea să se roage mama mea, fereastra pompelor funebre luminată şi noaptea, dispensarul medical, geamurile unui pub, un magazin de porţelanuri, reclama electrică de pe Ziegfield Roof, colţul din Baxter Hall, unde, pentru un *penny*, primisem o bucată de prăjitură cu lămîie şi asistasem la un spectacol de umbre… În fine, întreaga topografie a memoriei mele.

Rolul lui David Copperfield i l-am încredinţat instinctiv celui mai tînăr muncitor al şantierului. Venea din Ţara Galilor şi muncise într-o mină de cărbuni. Cel puţin nu va transpira de emoţie, m-am gîndit, Charles Dickens poate fi mulţumit.

Scenariul îl scriam noaptea, în camera mea, pe hîrtia cu antet a casei de producţie. După cîteva zile, platoul era atît de aglomerat de figuranţi de origine britanică, recrutaţi dintre ceilalţi muncitori, încît mă obişnuisem să vorbesc cu accent cockney. Am chemat să interpreteze şi un grupuleţ de actori surdomuţi, lăsîndu-i pe toţi să vadă cît de bine ne înţelegeam. Viaţa însăşi se îngrijise să-i înveţe arta pantomimei. A fost o mişcare involuntară care a dat roade. Actorii profesionişti încă angajaţi au început să se enerveze şi, după ce au refuzat cu dispreţ să colaboreze, şi-au suflecat în sfîrşit mînecile şi au dat tot ce aveau mai bun. Cu oamenii nu e niciodată doar o chestiune de bani.

Am umplut scena cu cerşetori, falşi orbi, comedianţi cu nasul roşu cum erau cei care munceau în music-halluri de categoria B, cîini vagabonzi, prostituate cu sîni mari, plini de funingine pe marginea unei Tamise invizibile, vînzători de fructe care-şi tîrau cu greu cărucioarele cu mere şi cu roşii de-a lungul unei bucăţi de stradă, unde cerusem să fie udat şi să se împrăştie gudron… Cuiva i-am pus în mîini o Biblie, femeilor le-am încărcat excesiv buzele cu ruj şi băieţeilor le-am înnegrit dinţii; pe un

bătrînel l-am aşezat în faţa chioşcului unei cafenele cu o flaşnetă şi, pe o treaptă, am aşezat o gaşcă de pierde-vară. Am reconstituit pînă şi vitrina studioului fotografic al familiei Sharps pe Westminster Bridge Road şi am decorat-o cu fotografii din spectacole – cu ani în urmă, Christopher, în magazinul acela expuseseră una de cînd eram cu Casey’s Court Circus şi asta mă îmbătase de uimire şi mă făcuse să savurez gustul de rodie pe care ar fi putut să-l aibă pentru mine celebritatea.

Le-am dat tuturor indicaţii ferme, la repezeală. Dar fiecare zi era ca şi cum ai urca pe schela unui zgîrie-nori fără balustrade. La prima scenă filmată, un actor i-a mulţumit cu un semn exagerat din cap unui alt figurant pentru o pomană. Am năvălit pe platou ca un sarazin. Aici nu e loc de amabilităţi, am urlat. Oamenii ăştia nu mai simt nici mînie, nici recunoştinţă: fără trucuri. Măsură, e nevoie de măsură, adevăr. Gîndiţi-vă la scenă şi amintiţi-vă că miile de ochi ai spectatorilor vă spionează. Cabotinii se pot încolona la ieşire, întotdeauna i-am detestat.

Fusesem foarte exigent, dar voiam şi de la ultimul figurant maxima economie de mişcări. Le ceream să fie fireşti, să nu pozeze şi să nu fie emfatici. La aproape şaptezeci de ani de la dimineaţa aia, continuă să mă enerveze confuzia care se face între interpretare şi exhibiţionism. Mi-am petrecut o viaţă întreagă încercînd să demonstrez că un actor e altceva, ceva tăcut şi mic, dar plin de expresivitate, fără exagerări şi fără manii de protagonist sau mistificări.

S-au uitat la mine cum te uiţi la un macac la grădina zoologică. Dar îmi promisesem deja că voi face să revină toate fantasmele mele, aşa cum le văzusem eu, că le voi trage afară de păr din jobenul găurit al amintirilor mele sau de oriunde altundeva o sfîrşiseră, chiar dacă vreuna dintre ele, la vremea aceea, sigur era deja la plimbare cu distinsa doamnă căreia-i spunem Moarte. Le-aş fi strîns acolo, în California, între livezile de portocali şi deşert, ca să arăt lumii ce viaţă de cîine pot să ducă unele fiinţe umane.

Am terminat filmul într-o lună.

L-am numit *The Ballad of the Upside Down House – Balada casei cu susul în jos* – şi pentru prima oară în viaţa mea am fost mîndru de ceva. I-am invitat la un ceai pe toţi membrii echipei ca să sărbătorim, dar n-a apărut nimeni. Din cauza oboselii, am adormit cu braţele pe masă, între ceştile aburinde, *crumpet*[3] şi toate infuziile alea de ierburi.

Însă ce era mai rău pîndea din umbră. Cînd am proiectat filmul pentru Mister Abraham Levy Fritz, reacţia sa a fost atît de violentă, că aş fi preferat să mă aflu pe un ring cu gigantul din Galvestone, decît cu subspecia aia de urs beat. Mister Fritz a început să se ia de Henry, apoi de toţi angajaţii lui, unul cîte unul, şi a sfîrşit prin a-l acoperi de injurii, cu îndărătnicia unui contabil, pînă şi pe preşedintele Taft, împreună cu toate stelele de pe steagul american. După ce s-a încălzit cum trebuia, s-a întors spre mine. Mi-am luat haina şi m-am îndreptat spre ieşire.

Charles Spencer Chaplin, l-am auzit spunînd în spatele meu, ai verificat măcar să nu fie greşeli de gramatică în inserturi?

M-am oprit la jumătatea drumului dintre masa lui de scris şi uşă şi i-am acordat o ultimă privire.

Premiera e deja programată la Empire Theatre săptămîna viitoare şi acum nu se mai poate anula, a spus, trăgîndu-şi cu pumnii o serie impresionantă de lovituri de ciocan.

Tu să te duci şi, dacă publicul şi criticii decid să te execute pe loc, voi fi şi eu acolo să le dau o mare mînă de ajutor, a încheiat repezindu-şi o teribilă lovitură de dreapta în calota cranianã.

Nu era prima persoană pe care o vedeam trăgîndu-şi pumni în cap şi figura nu m-a impresionat cine ştie ce. Sora bunicii mele, Ţiganca, o făcea mereu cînd se întîmpla ceva rău şi, de asemenea, mulţi boxeri, în timpul unui meci, ca să se ţină treji. Dar nu mă înşelasem în legătură cu intenţiile reale ale lui Mister Fritz: execuţia doar fusese amînată. Am tras, oricum, adînc aer în piept.

Ne vedem acolo, şefule, voi fi punctual.

Din prudenţă, am evitat să cer cei douăzeci şi cinci de dolari ai mei pentru săptămîna respectivă şi cîteva zile nu m-am arătat la faţă. Mă temeam că norocul mă părăsise definitiv. Mi-am pregătit valizele în camera mea din Bunker Hill şi i-am spus proprietăresei că eram pe punctul de a o părăsi. Încă mai puteam să mă întorc în Anglia sau la Willie Cook. Şi să încetez pentru totdeauna cu nebunia asta de a deveni cel mai mare actor al lumii. Văzusem deja destule. Şi totuşi.

Un sentiment îmi strivea stomacul ca un dumicat indigest: ruşinea de a afla ce s-ar fi întîmplat.

Timp de o săptămînă am trecut prin faţa clădirii Empire Theatre în fiecare zi, de mai multe ori pe zi. Dar ca din întîmplare. Studiam cîmpul de luptă, ştiind, oricum, că n-ar fi fost nici o luptă, ci doar o înfrîngere umilitoare.

În ziua premierei, a început să plouă de la ora prînzului. Mister Fritz făcuse lucrurile ca la carte: se vedeau afişe în toate cartierele oraşului şi ziarele acordaseră multă atenţie ştirii. Nu era un loc, în tot Los Angelesul, unde m-aş fi putut ascunde.

De la prietenul meu telal din Hancock Park am cumpărat mai multe cămăşi albe, vîndute în pierdere de o companie de actori care eşuase, şi o pereche de pantaloni în dungi. M-a costat ascultarea unei întregi poezii despre călătoria unui străмoş portughez în Atlanticul meridional, dar erau piese de îmbrăcăminte pe măsura mea, însă reducerea a fost considerabilă.

Astfel dichisit, cu haina mea verde şi cămaşa albă, largă, n-am trecut neobservat. La intrarea în teatru, plasatorul m-a oprit cu o expresie rea.

Sînt regizorul, am spus.

Iar eu sînt Simon Petru, a spus el, care-i lasă pe oameni să intre fără bilet.

A trebuit să intervină Mister Fritz în persoană pentru ca individul să mă lase să trec, în mijlocul unei mulţimi de băgăcioşi.

Bine-ai venit în infern, a spus cu voce joasă dragul de Abraham, ca să mă încurajeze.

Am luat loc într-o lojă escortat de Henry şi de Ricardo.

Ne pare rău, dar am primit ordin să te închidem înăuntru.

Mai bine nu mai veneam deloc.

Te urmărim de trei zile.

Am auzit cheia răsucindu-se. Chiar că Mister Fritz se gîndise la tot.

În fosa orchestrei, un muzician de culoare a început să cînte un *ragtime* trist la o pianolă şi luminile s-au stins. Recviemul lui Mozart s-ar fi dovedit, în mod sigur, mai vesel decît monotonia aia insuportabilă.

În întuneric au apărut primele inserturi:

A fost odată o barcă răsturnată…
… şi un copil care-şi pierduse tatăl înainte de naştere
Vis al morţii tatălui
Mătuşa Peggy are părul roşcat precum coralul
Mama lui e constrînsă să se mărite: ignoranţii o condamnă, cei înţelepţi o compătimesc…
Mr. Murdstone este un tată vitreg sever
Şi sora lui Mr. Murdstone e o mătuşă severă
La colegiu, cu o desagă de piele pe umeri
Descoperirea prieteniei şi a răzvrătirii

Odorul meu: ultima suflare a unei mame

Orfan

Munci forţate: depozitele de vin şi fabricile din Londra

Generozitatea are adresa familiei Micawber

Tratamentul cu lipitori

Cămătarul Uriah Heep cîştigă la zaruri sufletul domnului Micawber

Fuga din Anglia într-un căruţ de lemn

La mătuşa Betsey se vede marea

Ca să studiezi e nevoie de lire sterline

Casa avocatului Wickfield

Ochii lui Agnes

Ucenicia

Amăgiri şi naufragii

O soţie copil: Dora

Moartea Dorei şi a lui Jip, cîinele ei

Uriah Heep le întinde curse lui Agnes şi tatălui ei

Lupta

Agnes, de ce te-am neglijat?

Nasul lui Heep după condamnare

Dansul domnului Micawber, fără datorii, plecînd spre un alt continent

Întoarcerea definitivă a lui David în Anglia

În mod curios, nimeni n-a vorbit şi n-a ţinut cont vreodată de filmul ăla, iar eu m-am ferit cît am putut să mărturisesc acel îndepărtat şi întîmplător debut regizoral. Cred că nu mai există nici o bobină. Dar a doua zi a apărut în *Los Angeles Time* un articol semnat de un anume Dean Coquerty. L-am păstrat toţi aceşti ani şi ţi-l las aici, înăuntru. Chiar dacă e puţin mototolit, încă se poate citi.

The Ballad of the Upside Down House este un scurtmetraj ieşit din comun. Ne spune adevărata poveste a lui David Copperfield, şi nu basmul dulceag pe care îl ştim cu toţii. Fiecare scenă este, în acelaşi timp, intens vizionară şi dureros de realistă. Personajele lui Dickens îşi retrăiesc, cu o putere necunoscută, destinul şi filmul capătă, fotogramă după fotogramă, demnitate şi frumuseţe. Toţi ochii spectatorilor prezenţi la Empire Theatre au rămas fixaţi asupra ecranului pînă la ultimul cadru, amuzamentul alternînd cu emoţia. După o îndelungă tăcere, datorată surprizei şi participării intense a publicului, au izbucnit în sală aplauze

spontane, nesfîrşite. Sîntem siguri că unele episoade vor rămîne gravate în memoria acestei noi arte care începe abia acum să-şi descopere extraordinarele calităţi de expresie. Lunga secvenţă care descrie moartea tatălui lui Copperfield înainte de naşterea acestuia reprezintă un adaos original al imaginaţiei regizorului la intriga romanescă. La fel este şi scena în care cămătarul Uriah Heep îi provoacă la zaruri pe toţi bărbaţii din cartierul său şi, luciferic, le cîştigă sufletele. Sau cea în care o femeie cu părul lung şi negru ca pana corbului îi administrează un tratament cu lipitori micului David în timpul unui acces de febră sau călătoria de-a lungul unei cîmpii mohorîte englezeşti spre Dover într-o cabrioletă… Filmul satisface cele mai mari aşteptări şi, în mod sigur, se va bucura de simpatia publicului şi a criticilor. Putem deja să afirmăm că tînărul regizor al acestei melancolice, dar şi foarte distractive *Balade* se impune ca una dintre cele mai talentate promisiuni ale cinemaului american, la egalitate cu David Wark Griffith. Notaţi-vă numele lui. Producătorul mi-a spus că se numeşte Chas Chaplin. Pe viitor, puteţi paria, liniştit, pe el.

Afară continua să plouă. Cu cîteva minute înainte ca filmul meu să se termine încercasem să învîrt mînerul uşii de la lojă. Mister Fritz dăduse probabil ordin să fie descuiată cînd şi-a dat seama că publicului, în mod misterios, îi plăcea proiecţia, pentru că uşa s-a deschis fără să opună rezistenţă. În seara aia, lumea urma să se întoarcă acasă mulţumită. Am rupt o bucată din afişul îmbibat de apă care rezista cu greu pe trepiedul montat în stradă. Am pus-o în buzunar, cum făcusem cu o lună în urmă cu bucăţica de hîrtie pe care mi-o dăduse negrul ăla cu ochii galbeni. Nu ştiu de ce, dar mi-am adus aminte de mama mea şi de vaporul care mă adusese în America şi m-am întrebat cîte oceane va mai trebui să traversez înainte să-mi găsesc un loc pe lume.

Mister Fritz a pus să fiu căutat prin tot oraşul trei zile întregi. Inutil. Eu am fost cel care m-am întors la sfîrşitul săptămînii, însă doar ca să-mi ridic banii şi să plec.

Am fost să dau de mîncare la gîşte, i-am spus lui Henry, înainte să mă întrebe unde dispărusem, iar el s-a încovoiat de rîs. Poate era pur şi simplu fericit că m-a găsit. Sau poate şi el era nebun, ca toţi ăia de-acolo.

Du-te la şef, vrea să-ţi vorbească, a spus cînd s-a liniştit.

Bine, spor la treabă, Henry, şi transmite-le salutări din partea mea celorlalţi cînd îi vezi.

Am impresia că va trebui să-i vezi şi tu, foarte curînd.

Nu ţin deloc.

Henry şi-a înclinat capul şi şi-a desfăcut braţele. Cine ştie, poate începuse, într-adevăr, să ţină la mine.

N-aveam niciun chef să urc în turn, însă, dat fiind că era vorba de ultima dată, am făcut un efort. Mister Fritz stătea, ca de obicei, în fotoliul lui şi se uita pe geam.

Te-am văzut sosind, Chas, te aşteptam.

Am venit doar din politeţe, am spus.

Şi pentru cei douăzeci şi cinci de dolari ai tăi.

I-am cîştigat.

Sigur, i-ai cîştigat. Şi mult mai mulţi vei cîştiga de mîine.

Nu, Mister Fritz, noi doi n-o să ne mai vedem. Nu vă mai deranjez.

Nu înţeleg.

E o chestiune de logică: dacă te aşezi la o masă de poker şi ai norocul chior să spargi banca o dată, e mai bine să te muţi la altă masă. E regula mea.

Eşti înţelept, Chas.

În puţinele dăţi în care mi s-a întîmplat să cîştig, cînd umblam de colo-colo prin America, am plecat mereu. Îmi pare rău. Nu văd de ce de data asta n-ar trebui să fac la fel.

Care-i problema?

Destinul meu e să plec şi să pierd lucrurile, Mister Fritz. Cu dumneavoastră, am avut o stea norocoasă, dar nu cred că există un loc unde să o fixez de un şnur, asta e problema. Vîntul a suflat în pînze, a fost o mare aventură, credeţi-mă, dar nu va dura. De ce să distrug totul prefăcîndu-mă că sînt ceea ce nu sînt?

Asta e veche, Chas, o ştiam deja.

Grasul rîdea. Tocmai rostisem cel mai sincer şi sentimental discurs ţinut vreodată în faţa altei fiinţe umane, iar el rîdea. Cu lacrimi. Se ţinea cu mîinile de burta flască ca să nu-i tremure prea rău.

Ce ştiaţi, Mister Fritz?

Că nu erai regizor, ştiam deja, sigur…

A trebuit să aştept puţin înainte ca Mister Fritz să se calmeze şi să poată continua.

Ce credeai? Că eu nu mă informez despre cei care lucrează cu mine? Ştiam că nu ai muncit niciodată în nord, prin părţile Chicago-ului. Că n-ai fost niciodată regizor asistent, nici pentru Francis Boggs, nici pentru Thomas Persons: mi-au spus-o ei, în persoană, sînt prietenii mei. Ştiam şi că nu scriseseşi niciodată un scenariu, nici un insert în viaţa ta…

Şi atunci de ce, Mister Fritz?

De ce? Nu ştiu, a fost un pariu. Numeşte-l fler în afaceri. Erai singurul care avea suficient curaj să meargă pînă la capăt şi să se întoarcă fără să-mi spulbere visele. Ai o grămadă de idei în capul ăla, şi lucrul pe care-l apreciez cel mai mult la un om e inventivitatea. Dar ştiam şi că la cinci ani ai urcat pe o scenă şi că ai muncit într-un circ… Ăsta-i noul tău contract: douăsprezece scurtmetraje pînă la sfîrşitul anului următor. Va trebui doar să-ţi controlezi imaginaţia, restul e ca făcut.

Nu gîndeaţi aşa prima oară cînd aţi văzut filmul.

Mi-a fost teamă.

Nu cunosc încă meseria, Mister Fritz.

Acum tu eşti cel care se teme.

Cît e salariul?

Îţi dau o mărire de zece dolari pe săptămînă.

Douăzeci.

Nici nu se pune problema.

Nici pentru mine. La revedere, Mister Fritz.

Doisprezece, nici unul în plus.

Optsprezece, nici unul în minus.

Ne-am înţeles la paisprezece. Într-o lună, bugetul meu se modificase de la zece centime la ameţitoarea cifră de treizeci şi nouă de dolari pe săptămînă.

Afară, Henry şi Ricardo mă aşteptau.

Amîndurora le-a înflorit pe buze un zîmbet ca o orhidee.

După cîteva zile filmam cu ei, pe o peliculă de 35 mm, primul meu western în deşertul Mojave, la graniţa cu Sierra Nevada. Era povestea unei fetiţe indience care se pierduse şi fusese adoptată de un grup de colonişti albi. La vîrsta de douăzeci de ani e recunoscută întîmplător de nişte membri ai tribului ei datorită tatuajului de pe picior. Şeful de trib, care jurase să-i răzbune dispariţia, hotărăşte să-i atace pe coloniştii albi, să-i omoare şi să le ardă satul.

Filmul a umplut, inexplicabil, toate *nickelodeon*-urile din California şi o copie a fost vîndută chiar şi în Pennsylvania, fraţilor Warner de la Cascade Theatre din Newcastle, mi-a spus cu mîndrie Mister Fritz. Mergea bine.

Găsisem şi o metodă de lucru. Mister Fritz îmi pusese la dispoziţie o cămăruţă în spatele depozitului, cu o maşină de scris, marca Smith, şi o măsuţă îngustă. Fără spaţiu se munceşte mai bine, spunea el. Mă aşezam acolo şi aşteptam. Dacă era necesar, îmi trăgeam şi eu cîţiva pumni în cap. Foaia îmi folosea doar ca stimulent, pentru că nu ştiam să bat la maşină. Nu mă ridicam pînă cînd nu-mi venea o idee bună, apoi le-o prezentam

celorlalţi, prin viu grai, şi ne puneam pe treabă, fără ezitări sau tărăgănări şi, mai ales, fără scenariu.

Uneori îmi era de-ajuns să mă sprijin într-un genunchi, să închid ochii şi să-mi astup urechile, în mijlocul platoului, ca să vizualizez scena pe care trebuia să o realizăm exact cum avea să iasă.

Scurtmetrajele pe care le-am turnat în acea perioadă vorbeau despre tipografi beţivi care vărsau sticle cu alcool în rotative, despre hoţi care se mîntuiau prin iubire, despre oameni care îşi pierdeau locul de muncă şi se îmbolnăveau, dar erau salvaţi de un talisman sau de o carte, despre copii maltrataţi sau infirmi, care găseau, întîmplător, un zăcămînt de aur, despre mici croitorese, muzicieni în trecere, inventatori rataţi… toate nişte trame puţin cam dezlînate şi ilogice, pe care le păstrez încă în minte ca într-o arhivă.

Scurtmetrajele durau, mai mult sau mai puţin, un sfert de oră fiecare. Terminam şi trei pe săptămînă, dar nici unul nu a apărut cu numele meu. Dacă venea vreun jurnalist să-l ceară, dădeam unul fals, din prudenţă, şi afişam un zîmbet prefabricat. Eu am fost cel care a introdus, după cîţiva ani, obiceiul de a prezenta regizorul într-un cadru la începutul fiecărei pelicule, dar numai ca să mă apăr de toate sosiile lui Charlot care începuseră să circule.

În realitate, am crezut mereu că anonimatul ar fi fost mai corect şi mai elegant, pentru că eu nu inventam nimic. Neştiind bine de unde să încep, copiam de la alţii. Ricardo şi Henry erau îngerii mei păzitori şi împreună studiam toate scurtmetrajele care ieşeau, într-un ritm tot mai intens. Cererea era atît de mare, că nu aveai timp să o satisfaci. Diferenţa era că pur şi simplu copiam mai bine decît ceilalţi. Sau mai rapid. Cu scrupule mai mari. Fiecare film conţinea o intuiţie care putea fi dezvoltată, însă trebuia să o recunoşti. Unii nici nu-şi dădeau seama, pentru că totul era nou şi posibilităţile păreau infinite. Nimeni nu codificase încă într-o tehnică anume prim-planul, detaliul, ceea ce apoi a fost denumit plan american, planul

lung, fade-ul, camera în mişcare, montajul alternativ. Dar noi le foloseam deja. Am fost mereu un tip instinctiv: înainte să studiez lucrurile, le intuiam.

Am avut şi eu cîteva idei originale, mărturisesc, dar era vorba tot de o imitare: a naturii, în aceste cazuri. Într-o după-amiază în care montam o secvenţă cu un bărbat care pierduse trenul la gara din Los Angeles, întîrziind la întîlnirea cu femeia vieţii lui, Ricardo a încercat inutil să-mi spună ceva, rămînînd blocat două minute pe acelaşi cuvînt, pînă cînd a început să se sufoce şi să sughită de furie. Aşa am inventat montajul bîlbîit sau gîngav: consta în a roti înapoi de cîteva ori dinţii aparatului şi a obţine, în acest fel, un joc ciudat cu întreruperi şi dublări. Pe ecran actorii aveau mişcări bruşte, iar rezultatul era pentru mine de un comic irezistibil. Însă tehnica n-a avut noroc şi descoperirea ei n-a fost niciodată atribuită mie sau lui Ricardo, singurul operator pe care-l cunoşteam capabil să se sufoce cu un cuvînt. În orice caz, nu mi-au plăcut niciodată efectele speciale. Pentru mine, un omuleţ care învîrte o linguriţă într-o ceaşcă de ceai e mai interesant decît un incendiu. La fel, am preferat întotdeauna să filmez mai degrabă umbra unui tren pe chipul unui actor decît o gară întreagă.

Tot în perioada aia am început să cunosc primele staruri de la Hollywood. Îmi amintesc chipul rotund şi ambiguu al lui Mary Pickford, melancolia lui Blanche Sweet, nasul perfect al lui Lillian Gish şi impertinenţa senină a surorii ei, Dorothy. La toate căutam trăsăturile adolescentine ale lui Hetty Kelly sau veselia lui Alice Sycomore. Cu unele am şi ieşit la cină, la Levy’s Café sau la Barney, şi, uneori, să vedem vreun meci de box. Îmi spuneau *Charlie*, sau *Boodie*, sau *Hon*, cangurel sau iubiţel, însă meseria de seducător cerea un timp pe care eu nu l-am avut niciodată. Locuiam într-un hotel modest, economiseam cît de mult puteam, din cînd în cînd mă duceam să mănînc pe plajă. Trecuseră doar cîteva luni de la *Balada casei cu susul în jos* şi toţi mă tratau deja ca pe unul care se învîrtise pe-acolo dintotdeauna.

1. Numele sub care erau cunoscute, la început, locurile unde se proiectau filme (numele a fost folosit pentru prima dată în 1888).
2. Mahalale (engl.).
3. Un soi de brioşă (engl.).

Interior noapte. 24 decembrie 1974

Charlot e întors cu spatele. Priveşte cu atenţie unul dintre tablourile din camera lui, portretul în creion al unei femei, agăţat lîngă uşă. Un cadou al lui Picasso. Interpretează rolul unui bătrîn în vizită la muzeu. Îşi arcuieşte spinarea şi, cu vîrful degetelor, din interiorul mînecilor, îşi ridică paltonul negru pe care-l poartă. Ţine pălăria în cumpănă pe guler. Încet-încet devine tot mai înalt.

MOARTEA: Dacă tu crezi că mă impresionezi…
CHARLOT: Odată am făcut să rîdă o şcoală întreagă cu trucul ăsta.
MOARTEA: Au trecut secole de cînd am terminat grădiniţa…

Charlot îşi scoate paltonul şi-l lasă să cadă pe jos. Scoate un măr dintr-un buzunar, muşcă din el, dar îşi dă seama că are un vierme. Moartea nu se clinteşte. Charlot aruncă mărul şi se învîrteşte în loc, prefăcîndu-se că a intrat pe o uşă rotitoare. Iese ameţit. Acum îşi pune mănuşile de box. Se apleacă să treacă pe sub corzile ringului. Duce o găleată într-un colţ şi se aşază pe un taburet. Îşi masează burta. Cînd se ridică, o face ca să le strîngă mîna tuturor: adversarului său invizibil, arbitrului, antrenorilor. Se duce şi la Bătrînă.

MOARTEA (*glacială*): O să-mi dai tu mîna în scurt timp.
CHARLOT: Nu-mi urezi baftă?
MOARTEA: Pentru ce?
CHARLOT: Pentru meciul de box, la vîrsta mea…
MOARTEA: N-o să termini prima repriză.

CHARLOT: Vezi că aveam dreptate?
MOARTEA: În legătură cu ce?
CHARLOT: Era mai bună epoca cinematografului mut.
MOARTEA: Nu stîrneşti rîsul.

Charlot ridică din umeri, se face că apasă corzile în jos ca să urce pe ring, dar spatele îi impune ceva mai multă atenţie. Priveşte în jur, se preface că fuge, dar e ca şi cum cineva l-ar împinge de la spate.

MOARTEA: Încetează să faci pe paiaţa, ăsta e un lucru serios…

Pe neaşteptate, Charlot scutură din cap, ca şi cum cineva ar fi sunat gongul primei reprize. Dacă ar fi existat un arbitru, s-ar fi ascuns în spatele lui şi ar fi fost irezistibil, ca întotdeauna, însă nu e nimeni în cameră, numai el şi Bătrîna. Încearcă să-şi înceapă oricum baletul, dar picioarele îi sînt lente. Trage pumni în gol şi se lasă în jos cu greu, dar, una peste alta, stă încă destul de bine în ring.

MOARTEA (*nemiloasă*): Vezi că nu te-ai mişcat.
CHARLOT (*răsuflînd greu*): Dar nu mai pot. O scenă atît de frumoasă nu ţi se întîmpla să vezi nici cînd eram tînăr.
MOARTEA: Nu te-ai mişcat, doar ţi-ai imaginat că o faci.

Charlot e copleşit de confruntare. Greutatea mănuşilor îl face să se clatine. Echilibrul e precar.

MOARTEA: E de-ajuns să te priveşti în oglinda aia.

Charlot se apropie de perete. E pe jumătate dezbrăcat. Poartă numai o pereche de chiloţi mari, albi, melonul şi doi papuci găuriţi.

MOARTEA: Acum crezi?

Charlot e confuz. Peri lungi, albi îi acoperă pieptul.

MOARTEA: Odată făceai să sară nişte purici invizibili într-o cutie, acum tu eşti puricele care dansează.

Burta îi e mare şi grea.

CHARLOT: Vezi cum eşti? Vrei să ai întotdeauna ultimul cuvînt.

MOARTEA: Dacă ţii morţiş, să-ţi punem memoria la încercare: ştii cumva să-mi spui numele celor şapte pitici?

Charlot începe să numere, pe degete, cu voce scăzută: Înţeleptul, Morocănosul, Somnorosul… dar de fiecare dată se întrerupe la jumătate şi e nevoit să o ia de la capăt. În cele din urmă, învins, lasă braţele jos. Din fotoliul ei, Bătrîna îşi acoperă gura. Îl arată cu un deget, apoi îşi acoperă iar gura. Parcă îl ia peste picior. Un chicotit isteric tot îi iese din glugă. E ca o crăpătură într-un zid. După cîteva secunde se transformă în sughiţ, apoi în rîs. Bătrîna nu se mai controlează.

MOARTEA: Ne vedem la Crăciunul următor… (*continuă să rîdă în timp ce se îndepărtează*)

Charlot rămîne singur în mijlocul camerei.

Rola patru

Trezirea la realitate, ca anumite treziri, a fost bruscă şi imprevizibilă şi a avut loc într-o dimineaţă de septembrie încă frumoasă. Mister Fritz ne-a convocat pe toţi în turnuleţul lui. Scrisoarea pe care o primise era deschisă pe masă. Şi-a şters cu o batistă brodată sudoarea de pe faţă şi s-a uitat afară pe geam.

MPPC ne-a dat în judecată, a spus.

Pentru ce? a întrebat Henry.

Pentru acelaşi motiv pentru care a dat în judecată un mare număr de producători independenţi: utilizarea de aparate de filmat care violează legea brevetelor. Ţară de abuzuri, nu putem distribui nici o operă, nici în cel mai mic magazin din Los Angeles. Ori le plătim o taxă, ori nu mai putem face nimic.

Voci furioase au umplut încăperea.

Scuzaţi-mă, domnilor, am intervenit, încercînd să restabilesc puţin calmul, faceţi-mă să înţeleg, ce e MPPC asta?

Un extraterestru n-ar fi putut pune o întrebare mai idioată. Mi-a răspuns numai Mister Fritz.

E Motion Picture Patents Company, Chas. Societatea cea mai puternică creată în industria noastră. Reuneşte Edison şi American Mutoscope & Biograph, plus cîteva case mai mici, ca Vitograph sau Lubin. Chestia e că sînt nişte rechini şi vor să controleze totul: distribuţie, producţie, administrare. Trebuie să folosim pînă şi peliculă de care spun ei: Eastman Kodak. N-au reuşit să monopolizeze piaţa de unii singuri. Au încercat, dar tribunalul a blocat deja firma Edison de cîteva ori. Atunci s-au unit şi reiau asaltul ca să elibereze cîmpul de orice musculiţă care încearcă să-i sfideze.

Dar de ce ne acuză?

Că am folosit bucla lui Latham.

Bucla cui?

E un mecanism al aparatului de filmat.

Şi noi l-am folosit?

Bineînţeles, Chas, aparatele pe care le foloseşti sînt cele mai bune de pe piaţă.

Au dreptate, deci?

Nu, englez greu de cap ce eşti, nu, nu au dreptate. E o tehnică deja anticipată în brevetele altor aparate de filmat. De data asta însă au atîta putere, că ar putea să cumpere toată curtea de apel a Statelor Unite ale Americii.

Şi dacă am plăti taxa?

Asta nu-i amuzant, Chas. Dacă acceptăm abuzul lor, sîntem terminaţi. Aici nu e vorba doar de un brevet: vor să ne oblige să închidem şandramaua. Dar eu nu sînt destul de puternic să mă lupt cu ei.

Mister Fritz şi-a netezit părul. Soarele nu ne dădea pace, incendiind ferestrele.

Dacă am auzit bine, şi Thomas Alva Edison e în spatele întregii poveşti, am spus în atmosfera generală de descurajare.

Mister Fritz a lăsat, obosit, capul în jos.

Mi se făcuse sete. Am luat un pahar cu apă de pe masă, am băut o înghiţitură lungă şi am ridicat vocea cît trebuia ca să nu las loc de îndoială în legătură cu intenţiile mele.

Tot ceea ce Edison a fost capabil să inventeze, le-am spus în ziua aceea lui Mister Fritz şi angajaţilor săi, este scaunul electric.

Pescuiam în ape tulburi, dar citisem asta într-o carte de fizică la mîna a doua. Şi apoi, cînd vedeam în ziare mutra acelui om, întotdeauna îmi făcuse impresia unuia care are numai geniul banilor.

Indivizii ăştia nu fac altceva decît să escrocheze lumea şi apoi tot ei reclamă falsul.

Ceilalţi mă urmăreau fără să-şi ascundă curiozitatea.

Cinemaul n-a fost inventat nici de fraţii Lumière, nici de Edison, nici de nemţi, am spus cu o voce gravă.

Dar de cine?

De unul cu pielea neagră care muncea într-un circ.

A izbucnit primul rîs general din dimineaţa aceea.

Trebuia să faci tu munca mea, a spus Brandon, unul dintre cei mai previzibili scriitori de gaguri din istoria cinemaului, eşti prea bun.

Numai Mister Fritz nu rîdea. El mă lua mereu în serios de cînd o scosesem la capăt cu filmul despre Copperfield. Avea o încredere nemăsurată în mijloacele mele.

Bine, Chas, atunci găseşte-mi-l pe puiul ăsta de geniu negru cît mai repede sau nu-ţi mai arăta faţa prin zonă.

O săptămînă n-am făcut altceva decît să umblu pe străzile din Los Angeles. În ciuda încrederii, Mister Fritz îmi redusese salariul la suma iniţială de şaisprezece dolari. Plus cheltuielile, spunea el. Pentru o îndatorire ca a ta, nu te poţi plînge, spusese el. În ultima zi eram aşa de absorbit în gîndurile mele, că puţin a lipsit să nu mă zdrobească o căruţă care transporta butoaie cu vin.

Aşa ştii tu să mergi, pe lîngă trotuar? a urlat la mine vizitiul.

Era adevărat. Avusesem întotdeauna obiceiul să merg în felul ăla, de copil. Pe muchia străzii, urmărind bordura trotuarului. Experimentasem şi alte moduri, sărind ca un boxer sau în lateral, cu eleganţa mîndră a unui toreador. Dar ajungeam întotdeauna să umblu în maniera mea, un picior în spatele celuilalt. Îmi venea de la sine. Ca un acrobat pe sîrmă, susţineam eu, cu aroganţă.

Am mărit pasul. După puţin timp alergam, din obişnuinţă. La capătul străzii, un grup de măturători curăţau zona.

Hei, ar fi mai bine să te opreşti, a spus unul dintre ei.

M-am sprijinit de un gard.

Mi-am pierdut antrenamentul, am spus, răsuflînd greu.

Unde te duci aşa grăbit?

Mă întorc în Anglia.

Va trebui să te antrenezi mult, atunci.

Au rîs puţin, trist, apoi şi-au continuat treaba.

Credeam că şi tu ai un bilet gratis, a spus cel care vorbise primul.

Un bilet gratis pentru ce?

Pentru spectacolul din seara asta. Nu eşti primul care vine aici să se plîngă. Cînd am început tura, se cărăbăniseră deja. Poate aşa fac mereu. Dau bilete gratis pentru ultima seară şi apoi dispar cu o noapte înainte. Priveşte! Trebuie că sînt foarte bine organizaţi.

Am luat biletul în mînă. Era foarte colorat.

GOLDSTEIN & GABOR CIRCUS
BILET GRATUIT PENTRU UN COPIL
ANIMALE EXOTICE ŞI FREAK SHOW
ORA 20 LINCOLN PARK
FIŢI PUNCTUALI!

Eu ştiu doar că-i promisesem băiatului meu că-l duc, pentru că un bărbat mai uscat decît mătura mea îmi dăruise două. Acum sînt bune de aruncat la gunoi.

I-aţi văzut plecînd?

Măturătorul s-a oprit şi şi-a ridicat capul.

Erai unul de-al lor?

Nu, dar mi-a venit în minte că poate aş fi avut ceva să-i întreb. Nimeni nu ştie încotro au luat-o?

Puteau s-o fi apucat în orice direcţie. S-au mişcat pe întuneric, ca nişte hoţi. Mi-e teamă că oricît ai alerga, o să-ţi fie imposibil să-i ajungi din urmă.

Dar probabil că e o caravană întreagă, nu poate dispărea în neant.

A dispărut deja.

Am aruncat o privire în jur. Bărbatul acela avea dreptate. Din Goldstein & Gabor Circus rămîneau numai urmele mizere ale trecerii lor. Un cerc mare pe pămînt. Cornete, sfori, filamente, cîteva cutii cu mîncare pentru animale. Urmele animalelor în praful afînat. O pasăre mică, moartă. Cîteva echipamente de scenă abandonate. O popică. Imaginea aia mi-a transmis o nelinişte nemotivată. Ca şi cum toate lucrurile ar fi urmat să dispară de acolo. Şi s-ar fi mutat chiar şi frunzele copacilor. Şi peştii din lacuri. Şi ar fi fost furate toate leagănele din parcurile din Los Angeles. Ca şi cum universul, pe neaşteptate, s-ar fi depopulat.

Mă pregăteam să mă întorc, dezamăgit, în camera mea cînd, din capătul străzii, s-a ridicat un nor de praf. Mi-a luat ceva ca să văd limpede. Ţii minte, Christopher, coperta discului aceluia pe care-l asculţi mereu: *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band*? Treptat, una după alta, a apărut un şir lung de rulote, două girafe, un elefant, nişte bărbaţi în livrea. S-au auzit nişte tobe, a răsunat o fanfară. Spectacolul multicolor al circului Gabor. Au ajuns în faţa privirii speriate a măturătorilor. Din prima rulotă a sărit jos un bărbat cu perucă roşie.

Am greşit, a spus. Aveam programul de anul trecut.

Şi-a deschis larg braţele.

Un val irezistibil de bucurie mi-a urcat din tălpi pînă-n gîtlej. Era absurd şi iraţional, Christopher, dar m-am simţit fericit. Am rămas toată după-amiaza să asist la operaţiunile de reinstalare a marelui cort. Înainte să

termine, am întrebat cine era directorul. Domnul Gabor, mi-au spus. Le-am cerut să-mi arate unde puteam să-l găsesc.

Yitzakh Gabor stătea pe un taburet pentru tigri şi fuma un Hoyo de Monterrey.

M-am apropiat şi am spus că aveam nevoie să-i vorbesc.

Urmează-mă, mi-a zis.

Cortul se unduia puţin în vînt, ca un balon umflat cu aer. Ne-am aşezat pe marginea arenei goale şi domnul Gabor, înainte să-l întreb orice, a început să-mi spună povestea lui. Se născuse în călătorie, ca toţi fraţii săi: el în satul Pécs, în Ungaria, ceilalţi pe Dunăre sau pe Tisa. Janusz, cel mai mare, pe lacul Balaton. Mama lui era convinsă că locul unde veniseră pe lume le determina caracterul şi îşi împărţise în minte fiii în copii de rîu, copii de lac şi copii de pămînt. Fiecăreia din aceste categorii îi atribuise o calitate deosebită pe care-o recunoştea în oglindirea temperamentului lor. Avea fii impetuoşi, care atunci cînd vorbeau formau lungi cotituri în discursurile lor şi, adesea, sfîrşeau prin a da pe-afară, spre deosebire de ceilalţi, ca Janusz, care ştiau să stea ore în şir în tăcere, aveau darul răbdării şi inspirau tuturor linişte şi încredere. Mie, mi-a povestit domnul Gabor, mama îmi prevestise un destin de om sedentar, înrădăcinat ca o ceapă în mijlocul grădinii de zarzavat. Credea că, mai devreme sau mai tîrziu, voi părăsi viaţa noastră trăită printre corturi şi animale şi mă voi retrage în provincie, unde mă voi căsători cu o femeie şi-mi voi construi o casă de lemn, fiindcă pentru ea eram un copil-copac, cu picioarele înfipte în pămînt. Nu-şi putea imagina că eu, ca să ajung pînă aici, în Lumea Nouă, voi vedea mai multă apă decît toată apa care umpluse privirea fraţilor mei, din ziua naşterii şi pînă în ziua de pe urmă. Dar, în fond, nu se înşelase: doar că argila în care mi se înfipseseră picioarele nu era cea a pustei ungare, ci pămîntul roşu şi prăfos al tuturor circurilor din lume…

L-am ascultat în tăcere.

Dar tu ce fel de om eşti, un om-copac sau un om-peşte?

Nu ştiu încă, domnule, dar şi eu am traversat oceanul meu.

Şi ai ajuns pe partea cealaltă?

Cred că nu, încă.

Ştii, mama mea era evreică rusoaică şi l-a întîlnit pe tatăl meu la Minsk, în timpul unui turneu. Numărul lui venea după al ei, era îmbrăcat în alb, cu pălărie ţuguiată şi aştepta să intre în scenă cînd a văzut-o. În timp ce publicul aplauda sfîrşitul reprezentaţiei ei, tatăl meu s-a năpustit în arenă şi s-a aşezat în faţa ei. Declaraţia pe care i-a făcut-o a rostit-o într-o limbă alcătuită din toate dialectele Europei orientale, în faţa a două mii de persoane. Lumea a crezut că numărul făcea parte din spectacol şi a început să rîdă. Era o situaţie irezistibilă pe care, după aceea, părinţii mei au reprodus-o ani la rînd, şi întotdeauna cu succes: un clovn alb care face declaraţii de amor unei contorsioniste cu părul lung şi buzele roşii şi o urmăreşte prin tot circul, înăuntrul şi în afara cercului de lumină, pînă la ieşire. Poate din motivul acesta n-am luat niciodată iubirea prea în serios. Dar, într-o seară, tatăl meu s-a dus la culcare spunînd că simte o durere în capul pieptului. Şi-a desfăcut cureaua de la pantaloni şi s-a întins, iar a doua zi de dimineaţă n-a mai fost chip să-l trezim. La înmormîntare au venit paiaţe din toate părţile Imperiului, costumate şi înfăşurate în eşarfele lor. Unii cu tromboane aurite, nasul imens şi coroiat, genele făcute, alţii cu bicicleta şi cu pantalonii pînă la subsuori. Dintr-o flaşnetă răsuna muzică italienească. Femeile îşi chemau copiii, se arătau la ferestre. Un astfel de spectacol nu se mai văzuse. Mama mea, la un moment dat, a avut un atac de rîs atît de violent, că au apucat-o convulsiile şi apoi febra şi, la numai douăzeci şi patru de ore distanţă, îl ajunsese deja din urmă pe tatăl meu în ultima şi definitiva lui reprezentaţie. Şi, din acest motiv, nu pot să iau prea în serios nici moartea.

Domnul Gabor a lăsat să-i scape un rîs scurt în direcţia marelui cort, apoi i-a ieşit fum pe nas. Nu ştiu de ce-mi spunea toate poveştile astea, dar avea o voce amabilă şi îmi părea rău să-l întrerup.

Tatăl meu mă învăţase să fac lumea să rîdă, a continuat el, şi să o fac să plîngă, şi tot ce-i poate folosi unei paiaţe sau unui mim. Mă învăţase şi să cînt la acordeon, un instrument plin de clape albe din sidef care se închide ca o valiză şi are un burduf negru la mijloc şi un schelet de lemn ornat cu arabescuri. Trei acordeoane am avut în viaţa mea. La primul am cîntat în faţa împăratului Franz Joseph; al doilea a ars împreună cu un sat, după un atentat la viaţa Ţarului; pe al treilea nu l-am adus în America, pentru ca nimănui să nu-i treacă prin minte să ardă alte case… Însă talentul meu nu s-a manifestat nici în muzică, nici în arta mimică. Eu înţeleg animalele. Reuşesc să mă fac ascultat, fără efort, şi de cămile. Jumătate de secol am ţinut o corespondenţă strînsă cu dresorii de tigri şi de elefanţi de pe două continente cel puţin. Mă întreabă lucrurile cele mai ciudate. Judecînd după cantitatea de scrisori pe care continui s-o primesc, se pare că sînt singurul rătăcitor capabil să intuiască natura unui animal numai dintr-o scrisoare şi mulţi dresori îmi mulţumesc că i-am avertizat la timp. Dar cîteodată răspunsurile mele ajung cu întîrziere şi alţi impresari îmi comunică că artistul lor a suferit un accident tragic.

Mi-a venit în minte negrul cu ochii galbeni şi urechea muşcată pe care-l întîlnisem cu cîteva luni în urmă. Dar domnul Gabor şi-a reluat îndată povestea vieţii sale. M-am temut că va continua să vorbească la nesfîrşit, dar aveam timp.

Prima dată cînd am venit în America, a spus domnul Gabor, o vreme am lucrat cu caii, ca specialist, în cadrul spectacolului *Wild West Show – Rocky Mountain and Praire Exhibition* al lui William Frederik Cody. Omenirea îl cunoaşte ca Buffalo Bill, dar pentru mine nu e decît un bătrîn actor cu pielea albă şi părul lung şi o lamă de barbă: prietenul meu, Willie. Şi indienii care făceau parte din spectacolul lui mă respectau pentru capacitatea mea de a ţine în frîu orice mînz. Toro Seduto în persoană m-a întrebat care-mi era secretul. Cunosc limbile, i-am răspuns. Ah, ce show era ăla, băiete: femei care trăgeau în cărţile de joc, din şaua calului, de la

treizeci de metri, şi le nimereau în mijloc, pistolari cu mustăţile crescute în jos care simulau bătălii faimoase şi şefi de trib cu două pene în păr, obrajii supţi şi cozile împletite, care le ajungeau pînă la genunchi. Am stat doi ani acolo, şi au fost doi ani de neuitat. Dar n-am putut niciodată să-l iert pe Willie că a omorît cel puţin zece mii de bizoni în viaţa lui. Astfel, într-o zi, m-am hotărît să plec. Venise timpul să termin cu animalele şi să mă apuc de lucrul cu oamenii. Nu-mi fusese niciodată frică de nici un animal, în toată viaţa, cu siguranţă n-or să fie americanii cei care să mă sperie. Ca să îmblînzesc America mi-ar fi trebuit cîţiva ani. Iată cum am devenit un impresar respectat pe Coasta de Vest şi mi-am înfiinţat propriul circ împreună cu asociatul meu, Nathan Goldstein.

În acest punct, în sfîrşit, domnul Gabor şi-a rotit trabucul şi a tras un fum lung şi adînc. Am profitat ca să intervin.

Poate aveţi cum să mă ajutaţi.

Ce sfat îţi trebuie? Eşti păzitor de turme, clovn sau acrobat?

Sînt cineast şi nu-mi trebuie sfaturi, ci o informaţie: acum mulţi ani, n-aş şti să spun cîţi, poate douăzeci, sau chiar mai mulţi, a venit în America o călăreaţă unguroaică pe care mimul Marceline şi jonglerul Zarmo o considerau femeia cea mai frumoasă din Anglia. Dar i s-a întîmplat ceva şi cariera ei s-a terminat.

Se numea Eszter?

Da.

Dacă pe ea o cauţi, aveam o prietenă cu numele ăsta care lucrase în cele mai bune circuri europene ale vremii: Herzi, Nagy, Richter… O acrobată care dădea spectacol pe cai. Numărul ei îţi tăia răsuflarea.

Da, cred că ea este.

Ca mine, Eszter a părăsit Ungaria ca să meargă să-şi caute norocul în altă parte. A avut mare succes în Marea Britanie, apoi a fost tentată şi ea de America. Dar i-a mers prost.

Ştiţi ce i s-a întîmplat?

Am auzit că la Youngstown, în Ohio, a avut un accident. A căzut în timpul unei voltije în şa, iar calul i-a rupt un picior cu copita. Întotdeauna am avut impresia că oasele femeii ăleia sînt din sticlă, nu ştiu dacă mă înţelegi. A rămas schilodită şi n-a putut să plece din nou împreună cu ceilalţi. De multe ori am fost pe punctul să mă duc s-o vizitez.

Să o vizitaţi unde?

În Youngstown. Cred că a deschis o prăvălie cu flori.

Trabucul i se scurtase cu cîţiva centimetri.

Mulţumesc, domnule Gabor, mi-a fost de mare folos să vă cunosc.

Pentru nimic, băiete, vino cînd vrei să schimbăm două vorbe.

Şi mi-a urat mult noroc.

Cu tîmplele zvîcnind, a doua zi m-am întors la Mutoscope. La intrare n-am salutat pe nimeni şi m-am îndreptat direct spre biroul lui Mister Fritz. Am urcat treptele trei cîte trei. Ca întotdeauna, pe director l-am găsit stînd la masa din turnuleţul lui şi privind afară.

Mister Fritz, eu renunţ: nu-l voi găsi niciodată pe omul care a inventat cinemaul.

Nici măcar nu s-a întors în scaun.

Uitaţi ce v-am spus. Şi reangajaţi-mă pe postul pe care-l aveam înainte.

Să te reangajez ca regizor?

Altceva n-am reuşit să realizez, pînă acum.

Motion Picture ne-a băgat în corzi, Chas. Audierea a fost fixată în mai puţin de două luni. Şi nu avem nici o şansă să scăpăm de ea. Bătrîna mea va fi fericită. Întotdeauna a spus că cinemaul nu era decît ultima mea jucărie, dar că o voi distruge şi pe asta.

Mama dumneavoastră se înşală.

În general, poate, dar în ce mă priveşte pe mine, nu. Nici eu nu am reuşit să realizez nimic mai mult decît atît în viaţă. Am investit aici tot ce aveam. Credeam că fac şi eu un salt înainte, Chas, şi, în schimb, am rămas

un băieţel răsfăţat şi ghinionist. Păcat, pentru că filmele noastre începeau să se vîndă bine.

Şi atunci ce e de făcut?

Îţi mai dau o lună.

E inutil, Mister Fritz.

Preferi să fii concediat imediat? Ceva tot ai descoperit zilele astea, ce ştiu eu, o pistă, un indiciu. Te-ai ocupat de asta sau ai dormit toată săptămîna?

L-am privit resemnat.

Inventează ceva, Chas. Eşti singurul de-aici care are suficientă imaginaţie pentru aşa ceva. Chiar şi un mic pretext. Mi-ar ajunge. Numai să cîştig puţin timp la tribunal.

Omul ăla mă scotea din sărite. Era atît de pătruns de propriile iluzii, încît nu putea să priceapă.

E vorba de o călăreaţă unguroaică şi schilodită, despre care nu ştim nici măcar dacă mai e în viaţă, şi de un individ care dădea de mîncare la elefanţi, pe care l-am văzut doar o dată cînd eram copil? Vi se pare că am o pistă de urmat?

Gott erhalte, Gott beschütze…

Nu e momentul să-ncepeţi să cîntaţi, Mister Fritz…

Unsern Kaiser, unser Land!

Vă rog…

Mächtig durch des Glaubens Stütze, Führt er uns mit weiser Hand!

Ce e?

Imnul Imperiului Austro-Ungar, Chas. *Izbăveşte-l, Doamne, pe Împăratul Francisc*. Muzica a fost compusă de Joseph Haydn. Mulţi ani am studiat muzică de operă: mama nu m-a iertat niciodată că n-am devenit un tenor faimos şi ăsta e motivul ranchiunei pentru cinematografie.

Ce vreţi să fac, Mister Fritz?

Gut und Blut für unsern Kaiser…

Singurul lucru pe care-l ştiu e oraşul în care locuia, am spus.

Gut und Blut fürs Vaterland!

Se află la cel puţin două mii de kilometri de aici.

Îţi dau şaisprezece dolari pe săptămînă, plus cheltuielile, Chas.

Va fi ca şi cum i-aţi arunca pe fereastră.

Un motiv în plus să mă urască mama. Pentru ce oraş trebuie să-ţi cumpăr biletul?

Pentru Youngstown, Ohio.

Atunci, du-te acasă să-ţi faci bagajul, te urc în primul tren care merge într-acolo.

Îi ştii măcar numele?

O cheamă Eszter.

Suficient.

Ar putea fi o pistă greşită.

Urmeaz-o pînă la capătul lumii.

Sînteţi nebun, Mister Fritz.

Nu mai puţin decît tine. *Gottes Sonne strahl' in Frieden auf ein glücklich Österreich*[1], Mister Chaplin!

Peste cîteva ore călătoream spre Salt Lake City, într-un tren al Union Pacific. La Ogden ne-am fi îndreptat, folosindu-ne de mitica First Transcontinental Railroad, spre Omaha, în Nebraska; de acolo aş fi continuat în direcţia Chicago, pînă la Youngstown.

În dimineaţa aia, la gara din Los Angeles, aerul era negru de la fumul locomotivelor. M-am uitat în sus, la ceasul de pe marele turn alb. Arăta ora şase. În jur se strînseseră oameni care-şi aşteptau cursa. Navetişti, comis-voiajori, obişnuita umanitate somnolentă şi pierdută care ocupă banchetele din toate gările lumii. Am cerut informaţii unui bărbat în salopetă care trăgea după el nişte sticle cu lapte. Mi-a arătat o linie cu un tren tras la peron. Locomotiva era neagră, lucioasă şi avea scris sub clopot un număr.

Cîte detalii inutile îţi aminteşti în viaţă, Christopher. Am urcat în ultimul vagon, mi-am aranjat valiza şi m-am aşezat la geam. După o vreme, au intrat în compartimentul meu un bărbat scund, ca mine, cu ochelari rotunzi şi mustaţă neagră, şi o femeie cu părul roşcat. Am schiţat un salut vag. Cu o smucitură, la ora programată, trenul s-a pus în mişcare.

Şi dumneavoastră mergeţi în nord? m-a întrebat bărbatul cu mustaţă.

Mai mult sau mai puţin, am răspuns.

Dar dumneavoastră, domnişoară?

Eu merg la Denver, a spus femeia cu părul roşcat.

Oricum, merită să facem cunoştinţă, dat fiind că vom petrece cîteva zile împreună. Eu mă numesc Giò…

Încîntat, am spus indiferent, eu sînt Charlie.

Nu prea aveam chef de conversaţie, în tren m-am izolat întotdeauna, dar bărbatul nu renunţa.

Şi dumneavoastră?

Mă cheamă Vittoria. Vittoria Silk. Silk cu „k“, funcţionarul de la starea civilă l-a înregistrat aşa. Dar, dacă preferaţi, puteţi să-mi spuneţi Vicky.

Nici Vicky nu părea scumpă la vorbă.

Mă bucur să te cunosc, Vicky, a spus iar bărbatul cu mustaţă, strîngîndu-i ceremonios mîna. De fapt, nici numele meu nu se scrie Jo, americăneşte… Eu nu mă numesc Joseph sau John, ci G-I-O, care vine de la Giobba, Giobba Fumìa.

Giobbe? Sînteţi evreu?

Nu, nu Giobbe[2], chiar dacă răbdarea nu-mi lipseşte: Giobba, domnişoară, şi nu sînt evreu.

N-am auzit niciodată un astfel de nume, a spus Vicky.

Imediat cum am ajuns în America, din Italia, primul lucru pe care l-am învăţat a fost cum să cer un loc de muncă. Mă duceam oriunde existau şanse să capăt unul şi rosteam singurele trei cuvinte pe care le ştiam în engleză: JOB FOR ME. JOB FOR ME. JOB FOR ME[3]. A trebuit să schimb atîtea locuri de muncă, încît am repetat acele cuvinte pînă mi s-a făcut greaţă de ele, cu pronunţia mea proastă… de atît de multe ori, că în curînd, pentru conaţionalii mei, am devenit GIOB FU MIA. Brutarul din cartierul unde locuiam mă vedea apărînd în capătul străzii şi le spunea celorlalţi: iată, soseşte Giobba Fumìa. La fel vînzătorul de la chioşc, vînzătorii ambulanţi de ziare, muncitorii care verificau boilerele: salut, Giobba, nimic de lucru azi, ei? Şi rîdeau.

A rîs şi Vicky. N-aveam chef să-i dau apă la moară, dar bărbatul acela începea să-mi fie şi mie simpatic.

Ce vreţi, m-am obişnuit, deja, nici nu-mi mai amintesc numele meu adevărat. Dar acum e diferit, m-am logodit. Cu o fată pe care o cheamă Mary. Locuieşte în Nebraska. Se află în centrul Americii şi acolo nu mă cunoaşte nimeni. Tatăl ei are o fabrică de cherestea. Vom munci cu toţii: ne căsătorim în septembrie. Şi tu, Charlie, după aspect s-ar zice că nici tu nu eşti american…

M-am născut într-o caravană de ţigani, în Anglia, am spus.

Au rîs amîndoi.

Eşti un tip spiritual, a spus Vicky.

Am schimbat rapid subiectul.

Deci mergi în nord să te-nsori, Giò?

Să mă-nsor şi să muncesc. Cine mi-a spus prima oară Giobba Fumìa n-a greşit. Destinul meu e să caut de lucru.

E destinul tuturor, mai devreme sau mai tîrziu. Şi tu? am întrebat-o pe Vicky.

Eu merg la Denver, pentru că vreau să scriu la un ziar şi acolo am o prietenă care mă poate ajuta. Tu, în schimb, doar nu eşti vreun latifundiar?

Eu, latifundiar? Nu.

Campion la baseball?

N-am nici o aptitudine pentru baseball, din păcate. Mă descurc mai bine cu hocheiul şi alergatul.

Producător de vin?

N-aţi nimerit-o.

Un căutător de aur întîrziat, atunci, m-a provocat Vicky.

Într-un anumit sens. O să faci carieră în jurnalism, sînt sigur de asta.

Dacă ai nevoie de cineva care să te ajute să sapi…

Îmi pare rău, Giò, un loc de muncă am, dar sînt pe cale să-l pierd.

Hm, dacă ei nevoie de cineva care să te ajute să-l pierzi mai repede, sînt specialist în domeniu.

Ar fi într-adevăr mai uşor să descopăr un zăcămînt de aur decît să găsesc persoana care mă va ajuta să-mi păstrez postul.

Trenul continua să alerge.

E o femeie persoana pe care o cauţi? a spus Vicky.

Nu i-am răspuns.

O vreme am rămas tăcuţi.

Cîmpuri nemărginite de lanuri de porumb flancau şinele de tren. Apoi kilometri de pajişti nisipoase. Giobba se agita nervos pe banchetă. A început să discute cu un alt pasager, aşezat în partea cealaltă a compartimentului. Un tip cu o voce răguşită, dar irezistibil de expansivă: în cîteva ore, întregul vagon a aflat totul despre el. Omul se numea Ted. Era un vînzător ambulant din New Mexico. Ultimul dintre trei fraţi gemeni, spunea mîndru. Mergea la Wyoming să-şi încheie ultimul său contract. Furniza săpunuri de toaletă cu miros de scorţişoară. A scos unul şi l-a pus pe Giò să-l miroasă. În vagon s-a răspîndit un miros dulceag, care mi-a amintit de prăjiturile cu mere ale maică-mii. Ted avea o inepuizabilă capacitate de a găsi argument după argument ca să te convingă de calitatea produsului său. Ar fi fost în stare să vîndă orice oricui: îşi cucerea clienţii istovindu-i. Dar trebuie să mărturisesc

că şi eu mi-am dorit mult să am săpunul acela şi nu l-am cumpărat numai pentru că dolarii pe care mi-i dăduse Mister Fritz nu erau, în fond, aşa de mulţi.

Vicky a încercat să doarmă, dar nu părea enervată de toate discuţiile dintre Giobba şi Ted. Doar mirosul de scorţişoară îi stînjenea somnul. Eu mă gîndeam la balerina mea pe cal şi la oasele ei de sticlă. Cine ştie, poate era atît de frumoasă, că puteai vedea prin ea. M-am îngrijorat. Povestea aceea trebuie că mi-a otrăvit serios sîngele. Cel puţin cuvintele lui Giobba, ale lui Ted sau ale lui Vicky nu erau periculoase şi aveau meritul să umple golul din timpul călătoriei.

O vreme ne-am jucat de-a cine vede mai multe păsări acvatice zburînd peste întinderea albă şi solitară a Marelui Lac Sărat, în Utah, la aproape două zile de la plecare, şi, după ce am petrecut prima noapte pe banchetele alea incomode şi înguste, am zărit în depărtare turlele ascuţite ale templului mormon din Salt Lake City.

Ai putea să cobori aici, i-a spus Ted lui Giò, şi să te căsătoreşti mai degrabă cu trei sau patru dintre sfintele alea misionare care locuiesc în oraş, decît să te încredinţezi lui Mary a ta şi tatălui ei. Mi s-a spus că prin părţile astea se practică poligamia.

Eşti nebun. Pe urmă ar trebui să muncesc pentru trei sau patru familii laolaltă. Pentru unul ca mine, care pînă acum n-a reuşit să-şi păstreze nici cea mai prăpădită dintre meserii, n-ar fi o mare afacere.

Da, a spus Ted dezamăgit. Nici pentru tine, nici pentru ele.

De acolo pînă la Ogden, ne-a însoţit o cortină spectaculoasă cu munţi înzăpeziţi pe fondul orizontului. Ogden mi s-a părut un oraş rece şi bătut de vînt, încă uimit, după jumătate de secol, să fie traversat de prima cale ferată care străpunsese America dintr-o parte în alta. Cineva mai nebun decît mine şi decît Mister Fritz visase să lege coasta atlantică de cea a Pacificului şi lumea îl crezuse, începuse să muncească: kilometri şi kilometri de fier bătuţi şi rebătuţi în mijlocul zăpezii, în deşert, prin Sierra, Munţii Stîncoşi şi

triburile de indieni, cu irlandezii care sugeau la băutură ca nişte bureţi şi polonezii şi italienii care mureau.

În sfîrşit am făcut o oprire. Am coborît să-mi dezmorţesc picioarele. Calea ferată înainta în faţa mea, în noapte. Poate aş fi făcut mai bine să nu mă fi mişcat deloc, să fi rămas la Londra, pe insula mea. M-am simţit singur ca un tren.

Povestea mea era precum calea aceea ferată, Christopher. O tăietură în pămînt, o ambiţie nemăsurată, o dorinţă de ceva pe care nu ştiam cum să-l numesc. Am petrecut acolo aproape o săptămînă şi totuşi n-am fost niciodată obosit. Singur da, dar nu obosit. Mişcarea trenului se armoniza cu respiraţia mea, mă captiva. Aş fi putut continua să călătoresc la nesfîrşit, fără să cobor niciodată. Să fac ocolul Pămîntului şi să mă întorc.

Timpul, în vagonul nostru, trecea încet ca peisajul din Wyoming. Noaptea, fiecare se întindea în cuşeta lui. În rest, jucam cărţi. Gin *rummy* şi apoi poker. Vicky ne-a citit cu voce tare primele capitole dintr-un roman de dragoste. Ted a vorbit o zi şi jumătate încontinuu despre fraţii lui gemeni şi a făcut pariu cu noi că va reuşi să le vîndă celorlalţi pasageri toate mostrele de săpun înainte să ajungă la destinaţie. Giobba a povestit episoade din copilăria lui, petrecută într-un colegiu administrat de preoţi: munţii pe care-i vedea de la geam îi aminteau de munţii din regiunea lui, în Italia. Eu am înşirat toate lucrurile care nu fuseseră încă inventate: un aspirator care să aspire tristeţea şi proasta dispoziţie; un mixer pentru idei cînd eşti în pană; un hîrdău de petrol pentru a şterge cuvintele greşite care se pronunţă…

Gară după gară, trenul a ajuns în oraşul Green River.

Primul care a coborît a fost Ted.

Îmi pare rău, prieteni, am pierdut pariul, a spus, arătîndu-ne valiza lui încă plină de marfă. Vă datorez un prînz.

Totuşi, afacerile mi se pare că au mers, a spus Giò.

Putea să meargă mai bine.

Nu te plînge, în scurt timp toate femeile din Wyoming vor mirosi a scorţişoară, a spus Vicky.

Ted ne-a privit pe rînd.

Hm, greu.

Ce vrei să spui?

N-am vîndut nici măcar un săpun.

Cum aşa?

Aşa a fost să fie. N-am nici un contract de semnat.

Am rămas toţi tăcuţi.

Voi face rost de el, a spus Ted.

Sigur, îl vei obţine, am spus eu.

A pornit ţopăind pe picioarele lui slabe, urîndu-ne şi nouă să avem noroc.

La Cheyenne, după cîteva ore, i-a venit rîndul lui Vicky să ne părăsească. Pe-acolo trecea linia care urma s-o ducă la Denver.

Te voi citi, Vicky. Cum voi vedea în *Denver Post* iniţialele V.S., voi şti despre cine e vorba.

Regret, Charlie.

Ce regreţi?

Şi eu v-am păcălit, a spus, ridicîndu-se în felul ei de pe banchetă. La Denver mă duc să muncesc ca ospătăriţă: verişoara mea are un local.

Părul ei era şi mai roşu decît cel al actriţei care o interpretase pe mătuşa Peggy.

Voi trece curînd pe la tine, atunci, să văd cum se mănîncă, a spus Giò.

Bine. Ne revedem acolo, am stabilit.

Oricum plăteşte Ted.

Bineînţeles că plăteşte Ted. Pe curînd, atunci!

Vicky s-a îndepărtat cu un zîmbet forţat. A aşteptat pe peron să plece trenul, făcîndu-ne cu mîna. Giò a tras în jos perdeluţa. Am călătorit

împreună alte cîteva zile. Dar nu mai avea chef să vorbească. Iar tăcerea, la un tip vesel ca el, suna ca o notă falsă.

Charlie, nu e nevoie să ajung la destinaţie ca să-ţi mărturisesc că nu există nici o Mary, mi-a spus în ultima seară.

Şi fabrica de cherestea?

Nici aia. Mi s-a spus doar că prin părţile acestea s-a descoperit un nou minereu şi că găseşti de muncă fără să ceri.

Vino la Chicago, Giò…

Nu, mulţumesc, Charlie, toate meseriile pe care le-am avut şi n-a fost nici una care să dureze. Ţi-am spus, simt că Nebraska e locul potrivit pentru mine. Un nou început: asta caut. Şi apoi, nu e loc mai bun să te ascunzi de o soartă rea decît într-o mină.

La gara din Lincoln ne-am îmbrăţişat în tăcere de trei ori.

Păcat, a spus Giò, ar fi fost mai bine să nu cobor niciodată din trenul ăsta, oricum ştim ce ne aşteaptă.

Am rămas singur, pe locul meu, cu nasul turtit de geam, pînă cînd l-am văzut dispărînd în depărtare.

Următoarea oprire ar fi fost a mea.

Omaha.

Ultima staţie sau prima a First Transcontinental Railroad, depinde cum roteşti harta.

De acolo, un alt tren m-ar fi dus la Chicago.

Trecuse deja aproape o săptămînă de cînd plecasem din Los Angeles.

Ultima porţiune a căii ferate a traversat o cîmpie pe care alternau şiruri de copaci uscaţi, pe un cer gri şi coşuri fumegînde la orizont. În locul lui Vicky s-a aşezat un călugăr trapist. M-am temut că va dori să se angajeze într-o discuţie religioasă, aşa încît n-am ridicat nici o clipă privirea spre el, pentru că Dumnezeu e un subiect care nu mă interesează. Cînd în difuzor s-a anunţat ultima gară, lumea a început să-şi dea jos valizele în dezordine, copiii să ţopăie, femeile să-şi pună pe cap pălării impozante. Toată

vitalitatea reprimată zile în şir a ţîşnit dintr-odată ca apa dintr-o ţeavă găurită. În mod miraculos, eu am coborît teafăr, împreună cu călugărul, şi cum am pus piciorul pe pămînt, ne-a răvăşit o rafală de vînt. Călugărului i-a ridicat rasa, dezvelindu-i picioarele goale în sandale, pe mine m-a făcut să-mi pierd echilibrul. Frigul m-a înfiorat pînă la oase.

Am trecut prin mulţime. De la linia vecină celei unde coborîsem noi pleca o altă cursă, spre New York. Persoanele de la geam păreau să nu aibă nici o grijă. Era un tren de lux, cu o locomotivă impunătoare. L-am invidiat pe cel care o proiectase. Iată o muncă într-adevăr plăcută, m-am gîndit, să proiectezi locomotive. Va trebui să-i spun asta lui Giò data viitoare.

Gara m-a întîmpinat în toată maiestuozitatea ei: patru coloane gigantice albe delimitau ieşirea şi te făceau să te simţi mai mic decît o furnică. Dar eu eram obişnuit. Cred că statura mi-a condiţionat perspectiva asupra lucrurilor. Privesc lumea şi celelalte fiinţe umane dintr-un punct de vedere din care totul pare întotdeauna nemărginit şi inaccesibil. Şi totuşi.

Chicago nu era încă un oraş raţional şi interminabil cum a devenit apoi. Dar înfăţişarea pe care o va fi căpătat se afla deja în activitatea care se respira pe stradă. Parcurile de pe lacul Michigan trimiteau la alte parcuri viitoare şi, astfel, bulevardele la alte bulevarde, podurile peste Chicago River la alte poduri. Oricine, dacă încerca să şi-l imagineze, în acei ani, era în stare să prevadă ce va deveni Chicago-ul. Şi acest lucru îmi amintea de calea ferată, înaintînd de la Omaha pînă la Sacramento, şi de oamenii care o visaseră înainte să o realizeze.

Poate trebuia să mă străduiesc şi eu să-l visez pe îngrijitorul unui circ capabil să inventeze cinemaul înaintea fraţilor Lumière şi o acrobată pe cal cu un picior rănit. Numai în felul acesta aş fi întîlnit-o, în casa ei americană, şi ea mi-ar fi spus toată povestea, în faţa unei ceşti de ceai sau a unei infuzii cu scorţişoară.

Am luat o cameră pentru două nopţi pe malul de nord al gurii de vărsare a rîului. Era un mic hotel fără pretenţii, cu o femeie între două vîrste la

recepţie. Am întrebat-o cît costa. Mi-a spus preţul. Femeia şi-a aranjat părul blond, umflat, şi mi-a întins stiloul. Am semnat în registru, am plătit un avans şi am primit cheia. Primul etaj, ultima cameră în capăt. Aveam nevoie de o pauză. Am urcat scara, am închis uşa în spatele meu, am deschis fereastra şi am privit puţin afară. Se vedea o porţiune albastră de lac, la capătul străzii. Am respirat de mai multe ori, încet, apoi am apropiat obloanele şi m-am întins pe pat. Parcă nu mai atinsesem o saltea de un secol. Mă dureau toate oasele. Mi-am băgat mîna sub pernă şi am adormit.

M-am trezit a doua zi la ora prînzului. Mi-am petrecut după-amiaza hoinărind. Într-un local am răsfoit o revistă. Unele case de producţie căutau regizori. Erau anunţuri peste tot. Poate acolo nu le păsa deloc de brevetele Motion Picture Patents Company şi de bucla lui Latham. Auzisem că producătorii din Chicago investiseră bani mulţi în cinematografie şi că făceau concurenţă Los Angelesului. M-am gîndit că aş fi putut încerca. Acum aveam nişte recomandări şi chiar riscam să mă angajeze careva. Oraşul acela mi-a plăcut imediat. Un nou început, cum spunea Giobba. E tot ce ne-ar trebui, e de-ajuns doar să alegem locul potrivit. Şi apoi Mister Fritz deja se descurca fără mine. N-ar fi fost o dramă dacă nu m-aş mai fi întors; mai devreme sau mai tîrziu, i-aş fi trimis prin poştă şi banii pentru cheltuieli.

M-am gîndit toată seara. Îmi notasem cîteva adrese unde m-aş fi putut prezenta. Nesigur, am închis valiza şi am lăsat decizia pe seama unei monede. Dacă era cap, aş fi rămas la Chicago. Am aruncat-o în aer, dar n-am luat-o de pe jos, Christopher. Am lăsat-o acolo, pe podeaua acelei pensiuni. A doua zi, picioarele mele s-au trezit curioase şi odihnite şi au hotărît singure să plece spre Youngstown. Doar cît să vorbesc cu femeia aceea, nu mai mult.

M-am întors la gară şi am intrat în biroul de informaţii. Cinci sau şase bărbaţi stăteau în faţa a trei lungi mese pline cu timbre, hîrtii, cărţoaie şi fişe peste care cădeau firele lămpilor electrice. Pe pereţi erau atîrnate două hărţi

cu întreaga reţea feroviară din Statele Unite şi, între ferestre, un calendar cu numere imense. Am întrebat care era modul cel mai rapid de a ajunge la Youngstown.

De ce vrei să mergi acolo? a spus un funcţionar cu jiletcă, cravată şi un zîmbet şiret, fără să ridice capul.

Trebuie să rezolv o chestiune, am răspuns prosteşte.

N-oi fi lăsat gravidă vreo fată, a spus cel mai tînăr din grup. Avea fruntea înspăimîntător de albă.

Aş vrea doar să ştiu ce tren trebuie să iau ca să ajung la Youngstown.

Ah, pentru asta nu trebuie să ne întrebi pe noi, a spus un al treilea, şi el cu jiletcă şi sacou şi nişte ochelari rotunzi. Încearcă să vorbeşti cu şeful de la mişcare, el ştie totul. Poate-ţi dă şi un sfat despre cum să te descurci cu fata aia.

Mi-am muşcat limba şi am rămas în joc.

Unde îl găsesc pe şeful ăsta?

Voiam să-i mai dau o şansă.

N-o să-l găseşti aici. Poţi încerca să suni la Philadelphia sau la Washington, dar la ora asta sigur e ocupat. Dacă aş fi în locul tău, aş căuta pe cineva să mă ia în vreun mărfar de animale. Ce ziceţi, colegi?

Da, sigur. Peste puţin timp pleacă de la linia patru o garnitură cu porci. Poate e loc.

Se distraseră suficient.

M-am apropiat de prima masă, am luat un timbru, l-am apăsat bine în tuşieră şi, spre uimirea generală, l-am lipit pe fruntea funcţionarului celui mai tînăr, cea mai albă frunte de bărbat pe care o văzusem vreodată. S-a lipit ca pe o hîrtie imaculată.

Mulţumesc din suflet, în numele tuturor clienţilor, am spus. Şi am ieşit cu o clipă înainte să se dezlănţuie asupra mea o ploaie de călimări, pipe şi rigle.

Ca să evit alte neplăceri, m-am urcat în primul tren care pleca. Mă simţeam bine cum nu mi se întîmplase de mult timp: tocmai descoperisem extraordinara putere taumaturgică de a lipi un timbru pe fruntea cuiva. În plus, fusesem norocos. Fără să vrea, angajaţii aceia de la Chicago and North Western Railway îşi făcuseră datoria: mă făcuseră să urc într-un tren care mergea în direcţia mea. Mai mult sau mai puţin. Mergea la Pittsburgh, în Pennsylvania, dar eu aveam să cobor înainte.

1. „Doamne, izbăveşte, Doamne, apără/ Împăratul nostru, ţara noastră!/ Cu sprijinul credinţei,/ Să ne conducă cu mînă înţeleaptă!“; „Sînge şi bogăţie pentru împăratul nostru,/ Sînge şi bogăţie pentru ţara noastră!“; „Soarele Domnului să strălucească/ În pace peste Austria fericită!“ (germ.).
2. Iov (it.).
3. În traducere literală, „slujbă pentru mine“ (engl.).

Interior noapte. 24 decembrie 1975

Charlot e aşezat în mijlocul camerei.

Dă din picior, ca şi cum ar auzi muzică. Îşi leagănă capul. Apoi se ridică, întreabă un şir de scaune goale dacă e vreo domnişoară care vrea să danseze cu el. Îşi scoate pălăria şi ia de mînă aerul. Îi strînge talia şi schiţează primii paşii dintr-un vals.

E cu spatele la Bătrînă. Din cînd în cînd îşi ridică pantalonii cu bastonul. Bagă bastonul într-o gaică şi îl ţine ridicat. Apoi îi dă drumul partenerei imaginare şi continuă singur, desfăcîndu-şi braţele ca o pasăre.

La sfîrşit, înşfacă vioara de pe masă şi invită Moartea la dans. Moartea clatină din cap.

MOARTEA: Nu trebuie să mă faci să dansez, Charlot, trebuie să mă faci să rîd…

Charlot îşi trage una în cap, ca şi cum ar fi uitat de pariul lor. Melonul se strîmbă. Îndepărtează ceva care-l incomodează la picioare, poate un cîine, o pisică sau un copil, apoi deschide gura într-un zîmbet larg şi un picior dispare din pantalonii lui ca într-o scamatorie.

CHARLOT: Vino să-ţi arăt…

MOARTEA: Ce vrei să-mi arăţi?

CHARLOT: Cum se face. Să faci să-ţi dispară un picior, vreau să spun… Uite.

Charlot începe să cînte un cîntec vechi şi repetă mişcarea. Piciorul i se micşorează în cracul de la pantaloni. Şchiopătînd pe o parte se duce pînă la perete, apoi se întoarce. Încearcă să se ajute cu mîinile. Ia ceva de pe masă. Moartea îl urmăreşte atentă.

CHARLOT: Ţine, pune ăştia pe tine.
MOARTEA: Ce sînt?
CHARLOT: Pantaloni scurţi, madame. Se numesc *knickerbockers*.
MOARTEA: Şi eu ar trebui să-i pun pe mine?
CHARLOT: Desigur. E nevoie de ei pentru număr, altfel nu iese.
MOARTEA: Dar sînt bărbăteşti.
CHARLOT: Doar n-o să te formalizezi…
MOARTEA: Cel puţin întoarce-te. Şi nu te uita în oglindă.

Charlot se întoarce. Moartea îşi scoate pelerina neagră, se aşază, întinde pantalonii în faţa ei şi, cu mare efort, îşi vîră picioarele în ei.

CHARLOT (*ca să umple timpul*): Ştii, cînd eram mic, întotdeauna voiam să joc rolul negativ.

Moartea îşi aruncă din nou pelerina pe umeri.

CHARLOT: Mi-ar fi plăcut să te interpretez, o dată.
MOARTEA: Iată, sînt gata.

Charlot o priveşte. Ridică din sprîncenele sale albe.

CHARLOT: Nu-ţi văzusem niciodată picioarele.
MOARTEA: Încetează, te rog…
CHARLOT: Bine, dar apropie-te şi dă-mi mîna.

Moartea îi oferă, timid, mîna. Charlot o strînge într-a lui, nu e prima oară.

CHARLOT: E de-ajuns să legeni genunchiul şi îl tragi spre tine, aşa.

Moartea îl imită. E puţin şovăielnică, dar se străduieşte.

CHARLOT: Nu, nu în felul ăla…
MOARTEA: Nu înţeleg cum faci.
CHARLOT: Încearcă să cînţi, o să te ajute.
MOARTEA: Sînt afonă.
CHARLOT: Nu-i nimic, încearcă. *Señora palafima, voulez-vous le taximeter, la zionta sur le tita, ta ra ta ra ta ra la…*
MOARTEA: Dar n-are sens.
CHARLOT: Nu contează, hai, zi după mine: *Ta ra ta ra ta ra la.…*
MOARTEA (*cu un fir de voce*): *Ta ra ta ra ta ra la.…*
CHARLOT: Nu, renunţ, eşti ca un lemn.
MOARTEA: Te rog, lasă-mă să încerc din nou…
CHARLOT: Nu, îmi pare rău.
MOARTEA: Ultima dată.
CHARLOT: Fă acest exerciţiu, atunci: încearcă să-ţi prinzi glezna.

Moartea îşi întinde degetele scheletice spre talpă. Charlot o ajută. Ridică şi el un picior şi-l întinde puţin în aer. Din cauza efortului burta îi iese din haină. I se vede maioul sub cămaşa descheiată. Cîteva secunde, rămîn amîndoi în echilibru într-un picior, sprijinindu-se de umăr. Un pîrîit şi Bătrîna rămîne cu propria tibie în mînă. Nemişcaţi, ea şi Charlot se privesc în oglindă fără cea mai mică reacţie, ca şi cum s-ar fi uitat la un apus pe Golden Gate.

CHARLOT: În ce hal am ajuns…
MOARTEA: Pînă la os.

Moartea se întoarce spre Vagabond şi izbucneşte în rîs fără ruşine.

Rola cinci

Ultima parte a drumului, între oraşul Akron şi Youngstown, dragă Christopher, am parcurs-o cu ce s-a nimerit. Mai întîi m-a luat un angrosist de ţesături, care venea din Cleveland. M-a văzut mergînd, în modul meu caracteristic, pe marginea bulevardului din Akron, străbătut de tramvaie. Am auzit că mă strigă cineva şi n-am pierdut ocazia. Aş avea nevoie să mă luaţi, am spus, pînă la Youngstown. Mi-a întins un braţ zdravăn şi am urcat în căruţa lui.

Cîţiva kilometri mai încolo, în plină cîmpie, s-a oprit în faţa unui şopron imens. Putea să fie unul dintre depozitele lui Henry, unde filmam interioarele. Sau o şură de fîn pentru animalele de circ ale domnului Goldstein.

Dacă ai puţin timp, merită să cobori, fiule, îţi arăt ceva, mi-a spus bărbatul.

M-am supus. Mai aveam puţin de-acum.

Bărbatul era gras şi se mişca încet. A luat-o înainte. A ajuns la un ţarc şi l-a strigat pe un tînăr care şedea pe o canistră de metal.

Jeremiah, deschide, am un străin cu mine. Să-i arătăm minunăţia noastră.

De unde vii? m-a întrebat Jeremiah, apropiindu-se de noi.

California, am spus, Los Angeles. Sînt pe drum de o săptămînă şi jumătate.

Oh, bine, atunci urmează-mă. Nu ştiu dacă prin părţile tale ai văzut vreodată ceva asemănător.

Bărbatul cu ţesăturile rîdea satisfăcut. Probabil ducea acolo pe oricine trecea pe pămînturile alea.

Nu mă pot abţine, a spus. Cînd fac drumul ăsta, mereu mă opresc. E ceva care mă face să mă simt bine.

Curiozitatea începea să mă-mboldească. Jeremiah a împins o uşă mare de lemn şi m-a lăsat să intru. Lumina orbitoare a soarelui a intrat în şopron, perforînd în diagonală scîndurile şi luptînd cu umbra care dispărea. Cînd tot spaţiul înconjurător a fost luminat, am distins obiectul ciudat pe care-l aveam în faţă: era un balon. Un balon gri, în formă de trabuc. Cu o inscripţie pe o parte: AKRON. Ar fi putut semăna cu cortul unui circ, dacă nu era ridicat de jos. Numai cîrligele îl împiedicau să se apropie de acoperiş. Sub burtă avea în grijă o nacelă albă şi la proră două aripioare precum cele ale unei timone.

Se numeşte aeronavă, a spus Jeremiah. E o fabrică, aici în apropiere, Goodyear, care ar vrea să le construiască în serie. Sîntem pe cale să le omologăm zilele astea. Ştiu că ei sînt în negocieri cu o societate germană.

Ăsta e viitorul, fiule, nu crezi? a spus bărbatul cu ţesăturile.

Eram uimit.

Cum funcţionează? am întrebat.

Gaz, fiule, gaz şi aer cald. Uite cum au evoluat baloanele aerostatice.

De cît gaz e nevoie pentru a ridica un balon atît de mare?

Destul. Dar e mai simplu decît îţi imaginezi. În fiecare după-amiază le punem să dea o tură: ai chef să încerci?

E sigur?

Acum vreo săptămînă au luat foc două, dar niciodată cu oameni la bord.

Nu ziceai că eşti în căutarea unui mijloc de transport? a spus bărbatul cu ţesăturile.

Unde trebuie să mergi? a întrebat Jeremiah.

Am silabisit numele oraşului Youngstown.

Te ducem noi, stai liniştit. Ai o întîlnire?

Oarecum.

Cu o femeie?

…

Perfect. Ai să vezi ce impresie o să faci.

Am dejunat cu Jeremiah pe o banchetă în faţa şopronului. Mi-a oferit o felie de pîine cu şuncă şi cepşoare. La scurtă vreme după aceea, a sosit un echipaj de patru persoane.

Avem un pasager, le-a spus Jeremiah. Între incisivi i se deschidea un gol care se observa numai cînd rîdea. Cel care trebuia să fie căpitanul echipei mi-a aruncat o privire.

Eşti puţin cam palid, doar nu ţi-e teamă.

Am negat cu putere – cu puterea care-mi mai rămăsese.

Are o întîlnire la Youngstown, a spus Jeremiah, adresîndu-se tuturor celor prezenţi.

Bine, atunci să pregătim păsăroiul, a spus căpitanul.

Jeremiah şi ceilalţi au intrat în şopron şi au început să tragă de nişte pîrghii mecanice. După o vreme, cu un înspăimîntător zgomot de scripeţi şi de arcuri, s-a decopertat acoperişul. Căpitanul m-a invitat să iau loc în cabina mică de sub pîntecele păsăroiului. Ultimul lucru pe care l-am văzut, afară, a fost zîmbetul pe jumătate ştirb al lui Jeremiah care îmi ura drum bun. Am ales un scaun din spate şi m-am cufundat în el fără cuvinte.

Aeronava AKRON s-a ridicat de la pămînt.

Nu zburasem în viaţa mea, Christopher, şi de atunci am avut întotdeauna probleme. În după-amiaza aceea am călătorit într-unul dintre primele dirijabile apărute în Statele Unite. La început am avut o senzaţie de greaţă, ameţeam şi mi-era frică să privesc în jos. Dar n-am suferit niciodată de ameţeli şi odată, la New York, ieşisem pînă şi pe terasa unui zgîrie-nori. Cu multă prudenţă m-am apropiat de geam. Aeronava se ridicase cîţiva metri buni şi acum se unduia uşoară în aer. Din cînd în cînd, din cauza vîntului, simţeam zdruncinături în nacelă, dar, în ansamblu, navigarea era destul de liniştită. Căpitanul a decis că meritam să mergem într-o recunoaştere turistică a întregii zone. A survolat mai întîi oraşul Akron, care dădea

numele velei zburătoare. Văzut de sus, cu acoperişurile lui întunecate, turlele ascuţite şi hornurile care înnegreau cerul, oraşul acela mi s-a părut insuportabil de gri. Am virat pe deasupra reţelei sale ordonate de străzi şi ne-am îndreptat spre cîmpie. De acolo, de sus, se putea zări cu exactitate împărţirea fiecărui lot de teren. Am trecut peste un grup de lacuri, cu case dispuse în jurul lor, apoi am însoţit meandrele unui rîu; reuşeam să disting copacii pe mal, pescarii şi vînătorii de broaşte. Pe unele porţiuni pămîntul era uscat şi nisipos, ca şi cum ar fi fost năpădit de rugină, pe altele, acoperit de vegetaţie sau de fabrici. O vreme a continuat aşa, apoi, la un moment dat, căpitanul a spus ceva din cabina de pilotaj. N-am reuşit să prind sensul cuvintelor sale. După cîteva minute a venit la mine un alt membru al echipajului.

Eşti gata?

Pentru ce?

Aproape am ajuns.

Am privit în jos. Un grupuleţ de case, cîteva clădiri înalte de peste zece etaje, o piaţă centrală şi o stradă îndreptată spre centru ca multe alte oraşe ale hinterlandului. Provincia americană profundă, cu steagul cu stele şi dungi care flutură deasupra băncii.

Pregăteşte-te, că peste puţin timp cobori.

Nu aveam idee despre ce vorbea, dar am înţeles curînd. Aeronava a început să se rotească asemenea unei păsări care îşi alege creanga cea mai bună pe care să se aşeze. La fiecare rotire pierdea din înălţime. Simţeam o durere puternică în capul pieptului. Căpitanul a întrezărit un luminiş potrivit şi le-a spus oamenilor săi să pregătească contragreutăţile. Fără să ştiu cum şi fără să-mi amintesc nimic, în cursul unei jumătăţi de oră mă debarcaseră şi mergeam singur de-a lungul rîului Mahoning, cu valiza mea, urmărind coada dirijabilului îndepărtîndu-se pe cer.

Trebuie să recunosc: ca sosire la destinaţie, după mai bine de o săptămînă de călătorie, în trenuri, căruţe şi baloane aerostatice, a fost destul

de teatrală. Păcat că nu s-a nimerit pe-acolo nici un saltimbanc sau esmeraldă să asiste la spectacol. Doar nişte vagabonzi navigau contra curentului, uitîndu-se spre mal. Doi stăteau pe iarbă şi beau. Şi-au turnat, pe rînd, berea pe gît, apoi au aruncat sticla în apă. M-au studiat în tăcere.

Munceşti la cărbune sau la oţel? m-a întrebat cel mai gras.

Avea un accent ciudat şi gura năclăită.

Nici la una, nici la alta, am răspuns.

Cei doi s-au privit nesiguri.

Şi atunci de ce ai venit aici?

Aici nu e altceva: cărbune sau oţel, oţel sau cărbune, alege.

Caut o femeie cu oasele din sticlă, o unguroaică, am spus.

Păcat, nici picior de bere ungurească pe-aici, a spus primul şi a început să rîdă.

Celălalt a rîs şi el.

Cei doi erau beţi mangă. M-am înclinat în faţa lor şi am pornit din nou la drum.

Aşteaptă, străine, aici sînt oameni de toate naţiile: africani, evrei, greci, scoţieni, irlandezi ca noi. Cunosc chiar şi un sirian. Dar unguri, nu. Nu cred.

Mulţumesc oricum, i-am strigat, fără să întorc capul. Curios: de fiecare dată cînd căutam pe cineva sau ceva, dădeam întotdeauna peste irlandezi.

Dacă n-ai venit să-ţi rupi spinarea în fabrica noastră, eşti oricum un nefericit, se vede după cum mergi, a spus al doilea.

Am continuat să parcurg cărarea prăfuită şi, în vreo zece minute, am ajuns, în sfîrşit, în Youngstown. Oraşul, la prima vedere, era senin, cu trotuare largi şi cărămida caselor albă sau ruginie. Tramvaiul zăngănea pe mijlocul străzii principale, în timp ce pe margine erau parcate primele căruţe cu motor pe care unii le numeau deja automobile. „BINE AŢI VENIT ÎN YO-TOWN“ scria pe un panou. Am luat-o ca pe un semn. Mai încolo am găsit piaţa cu copaci pe care o văzusem din dirijabil şi m-am

aşezat pe o bancă. În faţa mea se înălţa sediul impozant al DOLLAR BANK.

Bine, pînă aici ajunsesem. Acum era vorba doar să descopăr florăria unei acrobate şchioape, emigrată în Yo-Town cine ştie cu cîţi ani în urmă. Îmi revenea mie deschiderea jocului. Dar aici era la modă baseballul, nu hocheiul, ca în Anglia. Mi-am şters picioarele de iarbă şi am luat-o spre movila de lansare. Nu mă hotărîsem încă dacă să încerc o minge rapidă sau una curbă. M-am gîndit la Walter Johnson. Juca la Washington Senators. Printre tineri, era cel mai bun în rolul său. Un jurnalist îl poreclise „*The Big Train*“ pentru că nimeni nu văzuse niciodată nişte aruncări mai rapide decît ale sale. Mi-am strîns pumnul şi m-am ridicat.

Aerul era dens şi inima reîncepuse să-mi bată neregulat. Am traversat piaţa şi am luat-o pe o stradă secundară. Valiza începea să-mi atîrne grea. Mi-am controlat pulsul, apoi am intrat în primul magazin care mi-a ieşit în drum. O prăvălie cu dulciuri evreieşti. În vitrină erau expuse plăcinte de grîu, pîini împletite, biscuiţi cu fructe uscate şi vinuri cuşer. După tejghea, un bătrîn cu şorţ, barba lungă pînă la piept şi *kippa* pe cap primea clienţii; la cîţiva metri mai încolo, cineva care putea să fie fiul lui, un individ numai sprîncene, mustaţă şi obraji rotunzi, mă urmărea cu oarecare suspiciune.

Mi-am dres glasul şi m-am adresat amîndurora.

Locuiţi de mult în oraşul acesta?

Nici unul din cei doi n-a răspuns.

Mă întrebam dacă locuiţi aici de mult şi dacă puteaţi să-mi indicaţi o florărie, vă rog.

Ca primă aruncare, nu era mare lucru. Nici cei de la Los Angeles Angels n-ar fi avansat prea mult în ritmul ăsta.

Poţi încerca la cimitir, a spus în sfîrşit cel mai tînăr, îndesindu-şi şi mai mult sprîncenele.

Cea pe care o caut eu ar trebui să fie cea mai veche, sau cel puţin una dintre cele mai vechi, dacă mai există.

Nu există mai vechi decît aia de la cimitir, a spus bătrînul.

Nu cred să fie cea pe care-o caut.

Te-ar putea ajuta Makrouhie, o armeancă, trăieşte aici de cincizeci de ani.

Şi unde…?

Nu trebuie decît să ajungi în capătul cartierului şi să întrebi. Toţi ştiu unde locuieşte.

Bine, mulţumesc.

Pentru nimic, străine.

Spor la treabă.

Şi ţie. Şi sper să-l găseşti pe florarul ăsta al tău.

Eram dezorientat. Într-o singură oră dădusem deja peste doi irlandezi beţi, doi evrei probabil ortodocşi şi eram pe cale să mă duc să vizitez o armeancă. De-acum nu m-ar fi uimit nici măcar dacă un dresor de şoimi din Kîrgîzstan ar fi trecut prin faţa mea pe cal.

Pe Makrouhie mi-a arătat-o un băieţel negru care se juca cu nişte dopuri de sticlă lîngă un zid. A întins un deget în direcţia unei femei care-şi măturа pragul casei. M-am apropiat şi am întrebat-o dacă puteam să-i vorbesc. Avea părul încă negru şi un batic pe cap. M-a măsurat din creştet pînă-n tălpi cu ochi pătrunzători şi ameninţători. Mi-a studiat valiza. Aerul meu melancolic şi neglijent.

Cauţi un loc unde să dormi?

Şi asta.

Cîţi dolari ai?

Destui cît să-ţi plătesc o cameră dacă mi-o oferi.

Pregăteam cina, vino.

Locuia într-un apartament modest, dar plin de lucruri. O sobiţă de fontă scotea fum aspru de carne arsă. Femeia a întors-o de două ori pe grătar, a presărat peste ea puţină sare, apoi mi-a dat o farfurie şi mi-a spus să mă aşez la masă.

A trecut mult timp de cînd n-am mai stat la masă cu un bărbat.

Putea să aibă o vîrstă infinită. Vîrsta tuturor oamenilor care veniseră în Lumea Nouă. M-am gîndit că poate cîndva fusese frumoasă.

Mi s-a spus că tu mă poţi ajuta.

A trecut mult timp de cînd n-am mai ajutat pe nimeni.

Caut o femeie, am spus, apucîndu-mă de mîncat.

Nu-i uşor să găseşti pe cineva în locul ăsta.

Din puţinul pe care l-am văzut…

Stăpînii din acest oraş sînt pe cale să se reorganizeze. Noaptea se reunesc aproape de rîu şi ard nişte cruci de lemn. Li se spune Ku Klux Klan, un nume ridicol, care aduce cu zgomotul unei cutii de tablă ce se rostogoleşte pe pămînt. Cu tunica lor de culoarea laptelui se joacă de-a linşatul negrilor, spînzurîndu-i de copacul cel mai apropiat. Dar au ceva şi cu cei ca mine, cu evreii, cu cine nu e protestant. Dacă accepţi un sfat, întoarce-te de unde ai venit, cît mai repede.

M-a trecut un fior pe şira spinării mele de refugiat şi transplantat.

În cîţiva ani o să ne alunge. O să ne dea foc la case; oraşul ăsta nu va mai fi la fel.

Mi-era teamă că plonjasem, încă o dată, în delirurile vreunei alte nebune. Nu ştiam ce să spun.

Tu ce fel de dezrădăcinat eşti? Spaniol sau turc? Libanez? Egiptean? Sau corcitură? De orice naţie ai fi, o să scapi numai dacă faci mulţi bani. Cînd ai bani, se schimbă lucrurile. Numai cu bani devii american.

Cuvintele îi tulburau chipul, dar nu venisem pînă acolo să vorbesc despre rase şi naţiuni.

Femeia pe care o caut e unguroaică, am spus. Cu mulţi ani în urmă, nu ştiu cîţi, a deschis în Yo-Town o florărie.

Am mestecat cu furie o altă înghiţitură. Carnea aia era tare ca scîndura. Mi-era ruşine de orice spuneam, mă simţeam ca şi cum aş fi încercat s-o

păcălesc pe bătrîna aia. Dar nu puteam altfel, adică să mă prefac convins că totul era adevărat.

Makrouhie s-a ridicat de la masă. Avea picioarele slăbite, dar pasul încă energic. S-a dus la cuptor, a luat grătarul şi a început să-l cureţe cu o cîrpă. Am văzut-o ştergîndu-şi gura. Poate o jignisem, fără să-mi dau seama.

De acord, Makrouhie, am spus, de acord. Din cîte ştiu, femeia aia ar putea să fie moartă de-acum sau să se fi mutat în alt oraş sau să fi fugit cu primul circ care a trecut prin părţile astea.

O lumină melancolică i-a traversat privirea. S-a întors în partea cealaltă.

Mîine te duc acolo, a spus încet.

Nimic altceva în seara aceea. Doar cele patru cuvinte.

Mîine te duc acolo.

Întins pe o saltea de lînă nedărăcită, după o oră, le-am repetat din vîrful buzelor. Mi-a luat ceva timp să mă apuce somnul.

A doua zi dimineaţă, Makrouhie m-a trezit devreme. M-a întrebat dacă beam lapte. I-am spus că da. La masă am găsit biscuiţi cu ghimbir. Erau cam uscaţi, dar i-am înmuiat şi i-am mîncat oricum. Makrouhie s-a aşezat lîngă mine.

Trebuie să ajungem în afara oraşului, dar eu nu mai sînt în stare să merg la fel de repede ca altădată.

Nu ne grăbim, i-am spus.

Aş fi avut multe alte lucruri s-o întreb, dar am rămas amîndoi în tăcere. Femeia şi-a înfăşurat un şal pe umeri, apoi a luat dintr-un colţ un baston de lemn.

Pe străzi bătea vîntul. Am înaintat spre periferia oraşului Yo-Town, în partea opusă celei din care venisem. Curînd, casele au devenit mai izolate şi, după vreun kilometru şi jumătate, ne-am trezit înconjuraţi de cîmpie. Makrouhie mi-a arătat cu bastonul un indicator. OAK HILL. Am cotit într-acolo şi ne-am trezit că mergem prin iarbă de-a lungul unui ţarc. În spate, pe

cîmp, noul anotimp înroşise toate frunzele arţarilor. Înainte să ajungem la poartă, au apărut primele pietre funerare. Erau albe cu vîrfurile rotunjite. Ieşeau alandala din pămînt. Cele mai vechi se înclinau ca nişte bolovani uitaţi acolo de cineva. În capăt, două mici coloane de marmură atingeau crengile copacilor.

Makrouhie a împins poarta şi a intrat în cimitir. Toate întrebările pe care voiam să i le pun mi se topiseră în gît. Am înaintat pînă la umbra unui stejar. În faţa unei lespezi mai mici decît celelalte, Makrouhie s-a oprit. Eu rămăsesem cu cîţiva paşi mai în spate. M-am apropiat. Am citit inscripţia de pe lespede.

Eszter Neumann
(Budapesta – Youngstown)

acrobată

Ea e cea pe care o cauţi? mi-a spus Makrouhie.

Nu reuşeam să-mi desprind privirea de la piatră. Doar un nume, sus. Nici data naşterii, nici cea a morţii.

Da, am spus, cred că da.

Cînd ai vorbit ieri despre o unguroaică şi despre o florărie, m-am gîndit imediat la ea. Dar mi s-a părut imposibil. Apoi ai pomenit de circ şi mi-am dat seama că nu mă înşelasem. A trecut atît de mult timp de cînd n-am venit s-o vizitez.

Cîteva insecte se adunaseră la rădăcinile stejarului. Ziua aceea căpăta o sonoritate tristă, care nu-mi plăcea. Apoi Makrouhie a făcut ceva ciudat. Şi-a arcuit încet spatele, atît cît îi permitea vîrsta, şi a lăsat bastonul să cadă pe pămînt.

La început făceam asta mereu, a spus îndreptîndu-se cu greu. Veneam în fiecare săptămînă şi îi aduceam un baston. Dacă săptămîna următoare nu-l

mai găseam, aduceam altul, şi apoi încă unul. Timp de un an am avut grijă să nu-i lipsească. Mă gîndeam că i-ar fi folosit, pentru că nimeni nu ştie cît ai de mers după ce mori. Iar ea avea un picior beteag.

Nostalgia altera vocea lui Makrouhie în acelaşi mod în care bătrîneţea îi degradase chipul. Brusc, am simţit cum mă lasă puterile. Călătoria mea se termina acolo, în cîmpul acela, în jurul acelei pietre acoperite de iarbă.

Makrouhie a continuat să vorbească, dar n-o mai ascultam.

La început, nimeni din Yo-Town n-a crezut povestea ei. O consideram nebună. Cum poţi să crezi o şchioapă care ajunge într-un ţinut şi, în cîteva cuvinte greşite, spune că este acrobată? Au început toţi să rîdă.

N-o mai ascultam şi nu mai aveam nici un chef. Simţeam doar un mare gol în stomac, mai rău decît în balonul aerostatic, cu o zi înainte.

Dar se pricepea la flori. Avea talent pentru asta. Le lega laolaltă cu mişcări sigure şi rapide, o învăţase bunica ei. Nimeni în Yo-Town n-a aranjat niciodată un buchet de flori sau o orhidee mai bine decît ea. Mi-am dat seama de asta şi i-am sugerat să deschidă o mică florărie pe South Avenue împreună cu prietena mea, Viola, care era oarbă şi nu ştia cum s-o scoată la capăt. Eszter a spus: o şchioapă şi o oarbă, nu-i rău. N-ar fi pariat nimeni, dar ideea a funcţionat.

Deja înregistram vocea lui Makrouhie fără intenţie.

Într-o seară mi-a cerut să o însoţesc. Ne-am dus la rîu, ea tot cu mersul ei chinuit, nesigur. Era o lună frumoasă, care lumina cîmpia. Pe mal şi-a desfăcut părul. Era roşcat ca frunzele acestor copaci. Lung. Mi-a aruncat bastonul ei. Nu se despărţise niciodată de el pînă atunci, cel puţin nu în prezenţa mea. A rămas într-un singur picior ca o barză. Şi acum priveşte, a spus ea. Mai întîi a început să se învîrtă, folosindu-se numai de braţe şi de singurul picior, roţi, sărituri, tumbe, apoi a făcut o săritură în aer şi, timp de cîteva minute, s-a transformat într-un peşte care zvîcnea pe suprafaţa lucrurilor, o fiinţă fără greutate care dansa în lumină şi traversa umbrele, era tot ce nu te aşteptai să vezi, o anomalie, o nesupunere, nota cea mai înaltă a

unei viori, orgoliul cuiva care e din nou el însuşi, într-o altă parte a lumii, pe un alt rîu, la mii de kilometri de locul unde s-a născut, şi înţelegeam acest lucru, îl simţeam pe piele şi aş fi vrut să cobor pe malul acela şi să sar şi eu, cu aceeaşi neaşteptată şi binecuvîntată uşurinţă, însă picioarele mi-au fost întotdeauna greoaie şi nu făceau nici jumătate din ale ei. N-am învăţat niciodată să-mi îmblînzesc ghinioanele, pagubele, regretul, răsuflarea mă înlănţuia de locul din care observam scena, însă răzvrătirea ei îmi făcea bine, puţin din bucuria aceea cădea asupra mea ca un medicament, sfîşia sforile care ne leagă de pămînt. Apoi Eszter şi-a strîns părul cu o panglică, reluîndu-şi mersul întretăiat şi trăsăturile ei obişnuite. Din seara aceea nu m-am mai îndoit de ea, de poveştile ei, şi eu am fost cea care, în cele din urmă, am pus să i se graveze pe lespede acest cuvînt pentru că nu era nimic altceva decît o acrobată, şi voiam să o ştie şi cizmarul, şi avocatul care sînt îngropaţi lîngă ea.

Am privit, fără să vreau, spre celelalte două pietre funerare din apropiere, mai drepte decît a ei: Andy Vargas, *cizmar*, era scris pe una, iar pe cealaltă: Hubert Moore, *avocat*. În dreptul ultimei, împrăştiat pe jos, un mănunchi de flori.

În schimb, prietena noastră, Viola, o crezuse încă de la început, pe nevăzute. Vocile nu mint niciodată, îmi spunea. Dar asta îţi va povesti ea însăşi, eu am obosit să vorbesc. Nu locuieşte foarte departe de aici. Să mergem.

Era un ordin, spus cu siguranţa cuiva care a luat întotdeauna decizii pentru sine şi pentru ceilalţi. Dar acum îmi venise mie rîndul să nu mă supun.

Îmi pare rău, eu nu vin.

Makrouhie a încercat să mă întrebe în tăcere.

Viola te aşteaptă, a spus ea.

Îmi pare rău, e inutil.

Sînt mulţi ani de cînd te aşteaptă.

Cum adică?

Eszter a spus că va veni un bărbat, mai devreme sau mai tîrziu, să întrebe de ea. Spera că într-o bună zi o vei găsi, speram asta şi eu, şi Viola. Într-o vreme eram romantică, acum sînt doar bătrînă şi am picioarele strîmbe.

Inima a început să-mi freamăte în piept.

Vino, îţi va povesti Viola totul.

Am urmat-o fără să mai opun rezistenţă. Am ieşit din cimitir mergînd încet, după puterile lui Makrouhie. Nu era nimeni în jur, numai vîntul printre copaci, zgomotul pantofilor noştri. Makrouhie s-a sprijinit de braţul meu, acum că nu mai avea bastonul. Simţeam asprimea oaselor ei. Viaţa îi consumase tot corpul, gram după gram, lăsînd numai cîţiva mărăcini subţiri, o coajă de lămîie stoarsă. Am coborît pe drumul pe care venisem, lăsînd colina în urma noastră. Mai jos, reîncepea freamătul oraşului.

Un grup de băieţi erau opriţi lîngă un magazin. Îşi sprijiniseră bicicletele de zid şi fumau pe trotuar. Ne-au privit insistent, trăgînd, din cînd în cînd, şuturi pietricelelor.

Makrouhie mi-a înşfăcat braţul.

Simţeam toate privirile acelea asupra mea şi zgomotul pe care-l făceau pantofii noştri.

Un băiat s-a desprins de grup şi s-a înfipt în faţa noastră. Un tip înalt, cu o cămaşă în dungi şi pălăria rotundă. Avea dinţi mari, puţin neregulaţi şi pătaţi de nicotină. A scuipat pe trotuar, apoi şi-a atins pălăria.

Nu te-am văzut niciodată pe aici, mi-a spus.

M-am uitat fix în ochii lui, fără teamă.

Dacă ai venit aici să găseşti de lucru la cărămidărie, ţine minte că nu ne trebuie încă un nenorocit de muncitor venit din afară. Puşcăria noastră e plină de lume care voia în sindicat.

Makrouhie şi-a înfipt încă o dată degetele ei noduroase în braţul meu şi a încercat să mă tragă înainte. Băiatul s-a dat într-o parte, cu ochii

scăpărînd.

Nu voiam să o implic pe bătrînă, aşa că mi-am rezervat numai o întrebare.

Cum se numeşte cartierul ăsta? am întrebat-o pe Makrouhie, cu voce tare.

Băiatul a fost cel care mi-a răspuns.

De ce vrei să ştii, turcule?

Pentru că nu vreau să greşesc drumul cînd mă voi întoarce.

Ăsta e cartierul lui Dan. Vino cînd vrei: te aştept.

Pe curînd, Dan, i-am spus.

Abia aştept, turcule.

Rămăsese stabilit. M-aş fi întors, sigur că m-aş fi întors, imediat cum aş fi avut timp. Am mărit pasul. Respiram fără să respir, ca şi cum aş fi fost sub apă şi trebuia să ies la suprafaţă, dar n-aş fi fost în stare să termin nici măcar o frază. Aveam mare chef să-mi întorc paşii în direcţia opusă, în schimb continuam să merg, aproape din inerţie. Voiam să o văd în siguranţă pe femeia aceea ciudată pe care o cunoscusem cu o seară înainte. Sau măcar ce mai rămăsese din femeia aia, ceva ce viaţa nu consumase încă şi moartea încă nu luase.

Ne gonesc, a spus Makrouhie după o lungă tăcere. Eram deja în afara razei lor de acţiune şi mergeam pe lîngă un şir de case construite cu împrumut de la stat.

Se întîmplă aşa de multă vreme. Bunicii lor erau adepţi ai sclaviei. Iar părinţii lor au avut ceva pînă şi cu Eszter, pentru că şi ea era străină, şi şchioapă. Şi avea mulţi prieteni negri, ca Viola. Acum Dan şi prietenii lui au moştenit tradiţiile familiei.

În timp ce Makrouhie vorbea, vedeam alte femei ieşind pe la uşi. Doi copii au traversat strada.

Odată au dat foc florăriei. Numai o vază cu şapte fire de floarea-soarelui a scăpat. A fost singurul lucru rămas intact în mijlocul cenuşii. Dădeau un

efect ciudat: şapte fire de floarea-soarelui în fum, cu tulpina uşor înclinată, dar cu floarea încă deschisă, insolent. Cînd totul s-a sfîrşit, Eszter le-a luat şi a pornit spre centrul din Yo-Town cu vaza aceea în mînă. Părea o madonă schilodită în procesiune.

M-am gîndit că acum şi ea, care înainta strîmbă, strivindu-se de mine, semăna cu o madonă şchioapă.

E vina mea. Eu am greşit că am trecut pe acolo, dar nu-mi venea să înconjur toată colina.

Aş fi vrut să-i spun lui Makrohuie că nu greşise cu nimic, dar încă îmi tremura vocea.

Trebuia să-mi imaginez că, lîngă mine, te-ar fi luat drept armean, turc, libanez. Pentru ei e acelaşi lucru. Sirian, evreu, italian, african, ţigan… Amărîţii ca noi merg pe o parte a trotuarului, iar ei pe cealaltă. S-au reorganizat, ţi-am spus ieri. Noaptea se întîlnesc pe cîmp şi fac ceremonii ciudate, poartă aceste tunici lungi albe ca să ne înfricoşeze şi dau foc crucilor lor de lemn, care luminează cîmpia. Vor să purifice America, ce lucru ridicol, să-i alunge pe străini, să ne închidă pe toţi într-un ghetou.

Dorinţa de a mă întoarce la Dan era tot mai mare.

Am petrecut mai mult de cincizeci de ani în acest oraş, am văzut venind trenul şi apărînd fabricile, am muncit pămîntul şi am frămîntat pîinea cu făina de pe aceste ogoare, şi totuşi n-a servit la nimic, e ca şi cum n-aş fi venit niciodată.

Nu aveam curajul să o privesc în faţă.

Adevărul e că venim toţi de pe pămînturi nefericite. Al tău care e?

Al meu e o insulă, am spus.

Viola nu locuia în cartierul lui Dan, Christopher, ci în cartierul cărbunelui. De acolo, în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară, în funcţie de ture, zeci de muncitori porneau spre valea fabricilor, cum îi spuneau ei, nu foarte departe de rîu.

Viola locuia la parterul unei clădiri din piatră şi cărămidă. Afară era un mic clopot. Makrouhie mi-a cerut că trag de sforicică şi să-l fac să sune. Imediat după aceea, s-au auzit nişte paşi confuzi şi o voce a întrebat cine e.

Viola, eu sînt, am o surpriză.

Uşa s-a deschis, încet. Din spatele ei a apărut zîmbetul unei fete tinere şi mulatre şi o femeie mai neagră decît clapele negre ale unui pian, sprijinindu-se în baston.

Fata m-a privit cum priveşti o fantomă şi mi-a spus să intru. Un mic salon modest: au vrut să mă aşez în unicul fotoliu. Ele s-au aşezat pe scaunele din jur. Pe o etajeră am observat *Flora of the Northern United States*, de John Torrey, *Philosophia botanica*, de Carl von Linné şi *De florum coltura*, de un preot iezuit.

Mă simţeam stînjenit pentru că mă priveau în continuare fără să spună nimic, apoi, în sfîrşit, imediat ce s-a odihnit şi şi-a tras răsuflarea, Makrouhie ne-a prezentat.

Ea e Naima, fiica Violei.

Fata mulatră mi-a zîmbit. Avea părul lung, sînii mari şi o rochie lejeră.

Ea, în schimb, e Viola, despre care ţi-am vorbit.

Femeia şi-a înclinat capul. Era masivă, înfăşurată toată într-o fustă. Fără să vreau, i-am privit fix pleoapele întredeschise şi orbitele ochilor şi m-a încercat un sentiment de ruşine.

Şi tu, a spus Viola, care e numele tău?

Eu mă numesc Charlie Chaplin, am spus, dar vin din partea lui Arléquin.

Aş fi putut să pomenesc numele domnului Gabor, însă relaţia dintre el şi Eszter nu-mi era foarte clară, bănuiam o altă iubire nefericită şi am tras concluzia că era mai bine să mă încredinţez pistei originale.

M-am făcut comod şi le-am aşteptat reacţia.

Cele trei femei se afundaseră din nou în tăcere. Apoi Viola a înălţat o mînă şi fiica ei s-a ridicat cu o eleganţă luminoasă şi liniştită, s-a dus în altă

cameră, de unde s-au auzit zgomote de sertare care se deschideau şi se închideau, şi în cele din urmă s-a întors cu un plic de hîrtie. Naima mi l-a înmînat cu o anumită delicateţe. Avea mîinile graţioase şi pielea mătăsoasă. L-am luat şi l-am pus pe genunchi, întorcîndu-l.

Pe o parte a plicului era scris: *Pentru Arléquin*.

Prima a vorbit Viola.

Sînt mai bine de douăzeci de ani de cînd ne întrebăm dacă va veni cineva să ia plicul acesta. Eszter mă avertizase: va fi un bărbat mai negru decît noaptea, ca tine. Îţi baţi joc de mine, i-am spus ei, iar ea a început să rîdă.

Emoţia îi schimba puţin vocea. În timp ce vorbea, îşi freca uşor mîinile de fustă.

Cu Eszter nu ştiai niciodată dacă vorbea serios sau nu. Poveştile ei erau atît de neverosimile şi absurde: împăraţi şi ţari care asistau la spectacolul ei, buchete de flori în fiecare seară, saltimbanci care se certau pentru ea… eu ştiam că vocea îi era sinceră, dar şi dacă n-ar fi fost, care era diferenţa? Să-ţi transformi propria tinereţe într-o bîrfă fantastică nu e un mod frumos să o regreţi? Cui făcea rău? Şi totuşi, din prima zi în care a sosit în Yo-Town, a dat naştere unor nesfîrşite discuţii: despre accidentul ei, despre singurătatea ei, despre trecutul ei. Pe mine adevărul nu mă interesează, domnule Chaplin, nu-l mai consider atît de necesar, oamenii ca noi s-au descurcat întotdeauna fără el şi, de aceea, nu te voi întreba nimic, dar eu şi Makrouhie am avut imediat un sentiment de solidaritate faţă de Eszter şi faţă de maniera atît de extravagantă şi ironică pe care o alesese ca să se apere. Imaginează-ţi reacţiile tuturor domnilor din Yo-Town cînd a declarat că este fiica unui celebru trapezist ungur pe nume Sandor Neumann, că şi-a petrecut viaţa în circurile din jumătate de Europă, că a avut ani de zile unul dintre numerele cele mai apreciate de echilibristică pe sîrmă din Imperiul Austro-Ungar şi din regatul Angliei şi, în fine, că a căzut dezastruos de pe cal în timpul unui turneu în America. Am adorat-o pentru curaj. N-aş şti să

explic, dar a fost ca şi cum găselniţele ei ne-ar fi răsplătit pentru multe umilinţe. Şi totuşi Eszter dădea senzaţia că o să se facă fărîme, dintr-un moment într-altul. Soţii de ispravă din Yo-Town, şi soţiile lor foarte devotate, n-au înţeles nimic. Iniţial au rîs de ea, apoi au început să scuipe venin şi să o trateze ca pe o dezechilibrată. Au chinuit-o cu vulgaritatea aluziilor lor, i-au făcut greutăţi în orice se apuca. Lui Makrouhie i-a venit ideea asta cu florăria. Ce aveţi de pierdut, ne-a spus: tu ai avut copila asta, ai fost părăsită de un bărbat şi îţi lipseşte vederea; tu, în schimb, i-a spus lui Eszter, tocmai ţi-ai părăsit lumea, oricare ar fi fost ea. Există întotdeauna cîţiva nefericiţi care vor să cumpere flori. Ni s-a părut un sfat bun, chiar dacă n-avea să fie uşor. De altfel, nu prea era de ales. Au venit de mai multe ori noaptea să ne distrugă plantele şi să spargă vazele, să ne ameninţe cu scrisori anonime: AFARĂ CU CURVELE ŞCHIOAPE ŞI NEGRE DIN YO-TOWN, dar Eszter nu şi-ar fi retras un cuvînt din ceea ce numea versiunea ei asupra faptelor, adăugînd, dimpotrivă, noi şi surprinzătoare detalii despre trecutul ei. Pînă cînd florăria a luat foc.

O ascultam pe Viola cu atenţie.

Eszter şi-a promis ei înseşi că trebuia s-o redeschidă cu orice preţ şi să-i dea înapoi fiicei mele ceea ce incendiul îi luase. A muncit pe brînci, dar a reuşit. Ceilalţi imigranţi au început să intre în prăvălie, să aibă încredere. Cînd am fost în stare să-mi reiau locul şi să-mi ofer micul meu ajutor, atît cît era, florăria era din nou ca la început. Cu vitrina ei decorată cu flori şi vaze. Am atins fiecare lucru şi am început să plîng. Pentru scurtă vreme ne-au lăsat în pace. Ne-au ignorat. Ea a devenit mai prudentă. Începuse să îmbătrînească. Dar într-o dimineaţă am auzit-o schimbîndu-se în sera din spate şi mărturisesc că am simţit invidie: în ciuda piciorului ei rănit şi a vîrstei, am ghicit paloarea pielii ei intacte şi strălucitoare. Corpul ei delimita o linie în aer, în mijlocul trandafirilor, şi avea ceva atît de dureros şi intolerabil, că o făcea prezentă chiar dacă eu n-o puteam vedea. Cine ştie cum arătase în costum de scenă. Un costum sclipitor în centrul arenei. Ochii

mei orbi, domnule Chaplin, şi i-au imaginat pe cei ai bărbaţilor care asistau la numărul ei. Ochi de rege şi de lampagii, ochi de marinari, de hoţi, de cămătari, ochi de farmacişti, de beţivi, de actori, muzicieni, militari, ochi de avocaţi, medici, ţărani, aventurieri, fierari, tîmplari, ochi de bolnavi de inimă, ochi de preoţi… Înainte de incendiu, Eszter ne spusese că după ea îşi pierdeau capul şi paiaţele, şi impresarii cu care lucra, şi că doi fraţi de sînge, pe nume Bastiani, se certaseră iremediabil, pînă într-acolo încît aveau de gînd să desfiinţeze compania dacă ea nu l-ar fi ales pe unul din ei. Sub cortul acelui circ, spuzit cu stele fosforescente, Eszter i-a refuzat pe amîndoi şi primul a înghiţit o sabie, tăindu-şi gîtul, celălalt a vîndut tot şi a dispărut.

În acest punct, Viola s-a întrerupt şi m-a întrebat dacă aveam nevoie de ceva. Aveam gîtul uscat, i-am spus că aş fi acceptat cu plăcere un pahar cu apă. Fiica ei s-a dus să-l ia şi am putut să-i admir încă o dată mişcările pline de armonie.

Apoi, într-o dimineaţă, la uşa florăriei noastre a sosit Hans, a continuat Viola. Avea un aer viclean, s-a lăsat atins pe cap şi pe chip, din care ochii îi ocupau mare parte. Era mai scund decît tulpina unei anemone. Nimeni, în Yo-Town, nu întîlnise niciodată un pitic. Fuseseră Amos, care avea corpul diform şi trebuia să se mişte folosindu-se de braţe, şi Homer, care era bolnav mintal şi avea un deget în plus la fiecare picior. Dar un pitic, niciodată. I-am deschis eu şi sînt sigură că cineva, pe stradă, s-a oprit să privească. Probabil că era o scenă năucitoare pentru locuitorii oraşului nostru: o femeie oarbă şi un pitic stînd în prag. Eszter Neumann lucrează aici? a întrebat Hans, cu o voce ascuţită. L-am lăsat să intre, uimită. Apoi am închis uşa, rapid. Mi-era teamă să nu apară şi alţii: un bărbat cu joben, un fachir, o confrerie de maimuţe, toţi locuitorii acelor poveşti delirante. Eszter a început să plîngă cum l-a auzit vorbind.

Dar noi te plictisim, a intervenit Makrouhie, şi apoi nu e nevoie să-ţi spunem o poveste pe care deja o cunoşti.

Cunosc numai o parte din ea, Makrouhie, e absolut necesar pentru mine să aflu restul.

Viola m-a privit cu recunoştinţă, ca şi cum ar avea nevoie să-şi ducă la capăt povestirea, cu voce tare.

Vă rog să continuaţi, i-am spus, în timp ce fiica ei, Naima, îmi turna, din nou, apă.

Viola şi-a netezit fusta şi a aşteptat să termin de băut înainte să-şi reia discursul.

Hans a rămas cîteva zile cu noi, a spus ea. Cu Eszter vorbea o limbă care, după mine, putea să fie maghiară, rusă sau germană. Cred că şi el era îndrăgostit, dar Eszter începea să rîdă cînd îi spuneam asta. Într-o seară, la sfîrşitul cinei, Hans şi-a dres glasul şi a anunţat că va pleca a doua zi dimineaţă. L-am auzit scoţînd ceva din traista lui. O cutie cu manivelă. Pe asta ţi-o trimite Arléquin, i-a spus. Arléquin? a întrebat Eszter.

Viola şi-a şters încă o dată mîinile de fustă.

Domnule Chaplin, eu nu ştiu cine e Arléquin, nu l-am cunoscut niciodată. Eszter ne povestise că era un gigant cu umerii imenşi şi mîinile mici şi că nimeni n-avea nici cea mai mică idee de unde venea, dar trebuie că era puţin scrîntit. Ne-a spus că îl ţineau la circ pentru că în Europa nu era uşor să găseşti oameni cu pielea atît de neagră. Impresarii îşi dăduseră seama că uimea publicul ca un animal exotic, ca o girafă, un elefant şi atunci îl foloseau ca asistent în destule numere, dar nu avea vreo abilitate specială. E corect, domnule Chaplin? Pur şi simplu, le ducea cuţitele aruncătorilor, echipamentele acrobaţilor, scaunele clovnilor, dădea de mîncare animalelor, curăţa cortul după ce pleca publicul… Cînd Eszter l-a întrebat pe Hans ce era cutia aceea cu manivelă din mîna lui, Hans i-a răspuns că era un cadou ajuns cu întîrziere. În ziua în care plecase spre America, fiecare angajat din vechiul ei circ îi dăruise cîte ceva. Chiar şi femeia cu barbă, o pereche de cercei, deşi toţi credeau că o ura. Arléquin nu avusese nimic să-i dea…

Viola s-a oprit.

L-am aşteptat pe Arléquin ani de zile, domnule Chaplin. L-am aşteptat şi după moartea lui Eszter.

Şi acum sîntem fericite că eşti aici, a încheiat Makrouhie.

Mulţumesc, abia am reuşit să rostesc.

Naima, fiica Violei, mi-a zîmbit, iar eu m-am ridicat în picioare. Nu mai e nimic de adăugat.

Viola a întins o mînă în direcţia mea.

Din cînd în cînd, eu şi Makrouhie ne tot spunem povestea asta ca să ne umplem bătrîneţile. Să ne iertaţi. Aţi fost foarte răbdător cu noi.

Am privit-o pentru ultima dată.

Lipseşte numai un lucru, a mai spus Viola.

Fiica ei s-a întors în cealaltă cameră, a scotocit în pîntecele galben al unei mobile şi a reapărut cu acea cutie din lemn.

Poţi s-o iei, mie nu-mi foloseşte. Naima şi Makrouhie ştiu bine ce e înăuntru. Dă-i-o lui Arléquin împreună cu plicul.

N-am spus nimic. Mi-am luat geanta şi am atins-o pe braţ.

În seara aceea, m-am întors tîrziu în apartamentul lui Makrouhie. Aveam nevoie să umblu ca să elimin toată tensiunea acumulată. Din cartierul cărbunelui am coborît în valea fabricilor, apoi pe prundul rîului. Mahoning forase pămîntul ca un animal în fugă, desenînd coturi de apă pe toată cîmpia. I-am însoţit înaintarea sinuoasă o lungă bucată, pînă cînd mi-au obosit picioarele şi mi s-a golit mintea. Cînd m-am întors în Yo-Town, lumina zilei se stingea.

Makrouhie mă aştepta, aşezată în pragul casei. Se legăna încet, ajutîndu-se cu umerii.

E ceva de mîncare pe masă dacă ţi-e foame, a spus ea.

Mîine plec, Makrouhie.

Mănîncă oricum, vei avea nevoie.

Bine, mulţumesc.

Pe masă am găsit nişte brînză şi o roşie. Pîinea era într-un coş. Cînd am terminat, am spălat ce era de spălat şi am făcut ordine pe masă. Deasupra albiei, Makrouhie agăţase o etajeră pe perete, cu o balanţă veche, flori uscate într-un pahar, o vază spartă şi numeroase lumînări. Mi-am şters mîinile şi m-am întors afară.

Makrouhie se legăna în continuare pe scaunul ei, observînd piaţa fără copii la ora aceea.

Eu mă duc la culcare, am spus.

Am rămas puţin în prag, nesigur dacă să adaug ceva. Ştiam că a doua zi dimineaţă o să rămînă închisă în camera ei pînă plecam. Aş fi vrut s-o ating pe umăr şi s-o opresc din mişcarea aceea continuă a ei: ar fi fost ca şi cum aş fi dat înapoi timpul şi aş fi atins toate lucrurile care oscilează, împiedicîndu-le să se mai clatine. Sau ca şi cum aş atinge cardiganul cu ochiuri mari al unei mame aşezate la fereastră, de partea cealaltă a unui ocean, şi aş aduce-o înapoi.

A fost o zi frumoasă, am spus în cele din urmă, după o lungă tăcere.

Da, a fost o zi frumoasă, a repetat Makrouhie.

Abia în pat am scos din geantă plicul pentru Arléquin din partea lui Eszter. L-am cîntărit în mîini. Apoi am luat cutia din lemn pe care mi-o dăduseră acele femei şi am aşezat-o în faţa mea. Am mirosit-o. Mirosea a cireş. Avea două deschizături, deasupra, cu două lentile de sticlă, şi o manivelă pe o parte. Traversasem America şi nu ştiam încă de ce.

Dar n-am avut curajul să-mi apropii ochii de lentile. M-am temut că orice magie ar fi fost acolo, înăuntru, ar dispărea la prima privire. Le-aş fi arătat-o lui Henry şi lui Ricardo la întoarcerea mea. După calculele mele, trebuia să preceadă cu cîţiva ani atît invenţia aparatelor de filmat brevetate de Motion Picture Patents Company, cît şi a rolei de peliculă sau a peliculei prelucrate de compania Eastman Kodak. Orice drăcovenie ar fi fost, o lanternă magică sau cine ştie ce dispozitiv cronofotografic, bărbatul care o

realizase trebuie să fi fost un pioner uimitor. Cu îngăduinţa buclei lui Latham.

Am pus totul la loc şi mi-am făcut în viteză bagajul. Nebunul ăla de Mister Fritz putea să fie mîndru de munca mea. Totul se desfăşurase mult mai repede decît prevăzusem. La Los Angeles i-aş fi cerut datoria pe care o avea la mine, repunerea imediată în funcţia de regizor şi capul lui Brandon. N-ar mai fi îndrăznit să rîdă filfizonul ăla care ştia să facă numai glume pe seama mea. Trebuia doar să mă întorc la timp pentru a ne pregăti de procesul cu cei de la Motion Picture în cel mai bun mod, împreună cu avocaţii lui Mister Fritz. În cazul în care îi mai rămăseseră destui bani ca să-i plătească şi maică-sa nu-l dezmoştenise. Despre procesul acela s-ar fi vorbit din California pînă în statul New York ca de cea mai mare contraofensivă din istoria americană împotriva monopolului într-o industrie care se năştea. Am adormit închipuindu-mi titlurile din ziare:

UN ENGLEZ MĂRUNT ÎL SFIDEAZĂ PE THOMAS ALVA EDISON

EPITAF PENTRU FRAŢII LUMIÈRE

EMOŢIONANTA POVESTE A UNUI SALTIMBANC CARE A INVENTAT CINEMATOGRAFUL DIN IUBIRE

O CASĂ DE PRODUCŢIE MICĂ DEMONTEAZĂ EXCLUSIVITATEA COMERCIALĂ
A UNUI GIGANT DE PE PIAŢĂ

LOVITURA CÎŞTIGĂTOARE A LUI CHARLES CHAPLIN

MOTION PICTURE: JOS MÎINILE DE PE CINEMA…

Un ecou al întregii campanii de presă ar fi ajuns pînă în Europa şi cine ştie dacă Arléquin însuşi, în caz că mai trăia, nu va citi, mai devreme sau mai tîrziu, un articol care-l privea. Admiţînd că ştia să citească.

Somnul a venit uşor şi plin de vise.

A doua zi dimineaţă m-am trezit plin de energie. Aşa cum prevăzusem, uşa camerei lui Makrouhie era închisă. Nu voia să mă vadă plecînd. I-am fost recunoscător şi pentru asta. Fusese de-ajuns o zi ca să ne îndrăgim şi să ne pierdem. Am închis uşa şi am traversat strada.

De data aceasta aş fi făcut lucrurile fără să mă abat de la program. Nici o aeronavă. Nici o discuţie cu funcţionarii de la North Western Railway. Numai un tren de luat, cel care trebuia. Spre Omaha şi apoi, de acolo, în sens opus, spre Ogden, Las Vegas, Salt Lake City…

Gara din Yo-Town era în afara oraşului. Văzusem liniile de cale ferată cu o zi înainte, lîngă rîu. Oraşul acela îmi purtase noroc. Îmi înapoiase ceva asemănător copilăriei. Cînd prietenii lui Dan au apărut de după o movilă de nisip, fluieram un motiv popular pe care-l cînta tatăl meu.

Dan a apărut ultimul, eu continuam să fluier.

Hei, turcule, aveam o întîlnire noi doi, în cartierul meu.

Am mers mai departe.

Nu-mi plac cei cu memoria scurtă, a spus Dan.

Avea aceeaşi cămaşă cu dungi din ziua precedentă şi zîmbea arătîndu-şi dinţii mari, neregulaţi şi murdari.

Am procedat ca şi cum nu l-aş fi auzit. Dan m-a ajuns şi mi-a pus o mînă în piept.

Nu-mi plac nici ăştia care fluieră, turcule.

Îţi urmez sfaturile, am spus atunci cu mult efort, dîndu-i mîna la o parte. Plec din oraşul tău, poţi să stai liniştit. Chiar dacă nu sînt turc.

Prea tîrziu, stîrpitură. Dacă am înţeles bine, ieri m-ai sfidat în public şi nimeni nu-l sfidează în public pe Dan McRoy, ca apoi s-o şteargă. Prin

părţile noastre se cheamă laşitate. Am dreptate, turcule care zici că nu eşti turc?

Nu i-am răspuns.

E de-ajuns să o recunoşti în faţa prietenilor mei şi pe urmă, din partea mea, poţi să pleci.

E o ofertă generoasă, Dan, a spus un prieten de-al lui.

Hai, repetă odată cu noi: sînt un fă-tă-lău, sînt un fă-tă-lău, a spus altul.

Mi-am lăsat sacul într-o parte şi peste el haina, apoi mi-am suflecat mînecile cămăşii.

Dan a zîmbit.

În gardă, am spus, înaintînd spre el.

Hei, băieţi, a spus Dan, şoricelul s-a transformat în leu. Mai că-mi vine s-o iau la fugă.

Prietenii au rîs fals.

Dan a evitat o directă, demonstrînd că are reflexe bune, dar a doua lovitură nici n-a văzut-o plecînd. Era o combinaţie pe care o păstram doar pentru cele mai bune ocazii. A căzut ca o păpuşă de cîrpă în nisip. Am rămas un pic dezamăgit. I-am luat de jos pălăria şi am aruncat-o peste el.

Tocmai îmi strîngeam lucrurile cînd am simţit că-mi ia foc spinarea de la o lovitură de ciomag. Nu ştiu ce mă nimerise, dar orice ar fi fost, probabil era dintr-un material foarte dur. Am căzut în genunchi. Imediat după aceea, s-a năpustit asupra mea o serie de lovituri cu picioarele şi cu ciomagul. Acum mă rostogoleam şi eu prin praf şi nu puteam face altceva decît să încasez. Trebuiau să fie cel puţin trei. Am încercat să-mi protejez geanta. M-am ghemuit şi mi-am strîns braţele în jurul ei. Nu mă gîndeam la nimic altceva decît la cutie, mi-era teamă că o vor distruge şi gîndul acesta mă înnebunea.

M-a descoperit două ore mai tîrziu un grup de muncitori de la cărămidărie care ieşiseră din tură. Cineva a propus să nu se amestece şi să anunţe autorităţile, dar cel care era probabil maistrul-şef a spus că anunţarea

autorităţilor ar fi însemnat deja să-şi asume un risc. Aveau de ales numai între a mă lăsa acolo sau a mă salva. Cînd a început să-şi scoată salopeta, nimeni n-a protestat. A înnodat-o de a altuia care făcuse acelaşi lucru, apoi m-a întins pe cele două salopete ca într-un hamac şi le-a ordonat celorlalţi muncitori să mă ducă în oraş, la femeile lor. Seara, mi-au oferit primele îngrijiri, dar mulţi au pariat că n-o să apuc zorile. La fabrică nu mă cunoştea nimeni. Nu avea importanţă. Cine mă adusese în halul acela nu-şi greşea niciodată ţinta. Un grup sau altul de fanfaroni era acelaşi lucru. Se luau mereu de aceiaşi nefericiţi şi atacau în gaşcă.

Un copil a spus că în ziua precedentă mă văzuse ieşind din cimitirul de pe Oak Hill împreună cu bătrîna aceea care locuia în Yo-Town de cincizeci de ani. Trimiseseră imediat după ea pentru că deliram. La miezul nopţii, Makrouhie a pus să fiu transportat acasă la Viola şi m-a încredinţat fiicei ei, care a avut grijă de mine. În zori ardeam din cauza febrei şi aveam corpul tumefiat şi plin de tăieturi, dar eram încă în viaţă.

Mi-au trebuit multe zile ca să mă vindec. Zile de comprese şi alifii uleioase, decocturi de rădăcini de salce şi bace uscate de soc. Zile de dureri la oase, de greţuri, de vînătăi şi ochi umflaţi, Christopher. Băut cu paiul. Bandaje. Sînge închegat în păr, barbă crescută şi stări de agitaţie nocturne. Naima mi-a îngrijit tăcerile şi neliniştile, nerăbdarea şi suferinţele, aşa cum făcuse toată viaţa cu mama ei. Mi-a arătat că geanta şi conţinutul ei erau tefere, la picioarele patului. Stai liniştit, îmi spunea, imediat ce vei fi în stare să te ridici în picioare şi să-ţi clăteşti faţa singur, vei putea să pleci. În fiecare noapte o simţeam veghind asupra mea în tăcere.

M-am resemnat. Întreruperea aceea amîna orice lucru. Dar era ca un răgaz. Mi-am dat seama că nu mai petrecusem atît de mult timp într-un pat de cînd avusesem vărsat, copil fiind. De atunci, nimeni nu se mai ocupase cu o asemenea grijă de mine. În ciuda rănilor, luna aceea era prima vacanţă iraţională pe care mi-o impunea viaţa.

Mă instalaseră într-o cămăruţă la intrare, dar nu-mi lipsea nimic. Din cînd în cînd, venea şi Viola să mă viziteze. Îi auzeam bastonul atingînd peretele. Ne întreţineam vorbind despre proprietăţile medicinale ale *Nelumbo nucifera*, cunoscută în mod obişnuit ca floare de lotus. Mai rar trecea Makrouhie. Se sprijinea de scaun. Mă privea dormind.

Cînd am reuşit să mă ridic puţin pe perne, i-am cerut lui Naima o peniţă şi o călimară şi caietul pe care-l păstram în geantă. Naima le-a găsit uşor. Mi-a adus şi un suport din lemn ca să pot scrie pe el, apoi m-a lăsat singur. Mă durea cînd strîngeam peniţa între degete, dar m-am străduit. Am deschis caietul şi am notat o listă de lucruri, pentru că mi-era teamă că le uit.

Un îngrijitor negru: Arléquin
Eszter: acrobată pe cal
Eszter are oasele de sticlă
Eszter cade şi îşi rupe un picior
Eszter vinde flori în Youngstown
Tatăl lui Eszter era trapezist
Din dragoste pentru Eszter, unul dintre fraţii Bastiani înghite o sabie, celălalt dispare
Arléquin construieşte o cutie magică ca să captureze timpul
După cîţiva ani, un pitic se duce să o caute pe Eszter

Prima concluzie: cinematograful a fost inventat într-o cuşcă de tigri.

E lista unui nebun, m-am gîndit. Dacă lista aceea ar fi căzut în mîinile unui doctor, diagnosticul lui ar fi fost cel scontat. Dar m-a liniştit să-mi văd gîndurile pe hîrtie. Ca şi cum fiecare cuvînt era mai uşor decît un balon aerostatic şi tocmai le legasem de un stîlp de ancorare. Dar timpul trecea. Aveam, mai mult sau mai puţin, zilele numărate, în toate sensurile.

Aşa cum îmi promisese, după patruzeci şi opt de ore de cînd mă ridicasem din pat, Naima m-a însoţit la gară, împreună cu un grup de muncitori. Pentru orice eventualitate. M-au urcat în primul tren spre Omaha. I-am văzut dispărînd pe peron, ca o turmă de figuranţi dintr-o ultimă fotogramă, figura zveltă a Naimei, în fundal. Pe geamul ferestrei s-a întipărit reflexia zîmbetului meu caraghios, forţat.

Am petrecut ultima săptămînă de convalescenţă în tren, dormind şi aşteptînd să-mi revină puterile în fiecare parte a corpului. Aveam încă muşchii dureroşi şi spongioşi şi făceam eforturi să-mi deschid sau să-mi închid pur şi simplu pumnul. Am ajuns la Los Angeles la cîteva zile de la procesul cu Motion Picture. Ultimii bani pe care-i aveam în buzunar i-am dat unui tip cu o pălărioară de piele îndesată pe cap şi un automobil negru cu spiţele roţilor roşii. Un Ford model T. L-am întrebat dacă putea să mă ducă pe Tamarind Avenue cît mai repede. Mi-a spus să urc.

Omul pe care muncitorii de la Fritz Mutoscope Company l-au văzut coborînd într-un nor de praf în faţa porţii lor îşi tîra puţin picioarele şi se sprijinea într-un bastonaş de bambus, avea un cot bandajat, pomeţii încă umflaţi şi bocancii tociţi, ca aceia pe care îi pingelea bunicul meu, dar silueta ar fi trebuit să le pară familiară. Şi totuşi nimeni n-a părut să mă recunoască. Am înaintat spre hala unde lucra Henry. După cîţiva paşi, toţi îşi pierduseră deja interesul faţă de mine. Se opriseră doar ca să se uite la Fordul negru, care pornise deja, ridicînd praful. Nu era în mod sigur un comitet fastuos de primire. De altfel, nimeni nu putea să ştie de sosirea mea. Primul care m-a salutat a fost Bennet, un monteur care-mi fusese foarte de ajutor în cîteva ocazii.

Hei, Charlie, m-a strigat.

M-am dus spre el cu entuziasm.

Doar n-ai căzut de pe bicicletă? a spus Bennet, bătîndu-mă pe spate.

Mă pregăteam să-i răspund că n-am învăţat niciodată să merg pe bicicletă, dar la aeronave sînt de neîntrecut. Nu mi-a dat timpul necesar.

Ne mai vedem noi, Charlie, sînt aşteptat, a spus grăbit şi şi-a luat zborul spre depozitul unde filmam interioarele.

L-am observat îndepărtîndu-se cu un pas energic şi mulţumit. Am ridicat privirea. Totul în jur părea contaminat de o isterie fericită. Ca şi cum lumea nu se mai învîrtea în gol, în dezordine şi în precaritate. Tîmplari, electricieni, tehnicieni, muncitori… fiecare ştia ce avea de făcut. Dar era doar o impresie. Şi, în fond, cine ştie dacă era vorba despre o veste bună sau rea. M-am îndreptat spre turnul de control. Am urcat cît am putut de repede scara. Mister Fritz stătea la locul obişnuit, cufundat în fotoliul său. Buclele lui albe se lungiseră puţin de cînd plecasem. Avea masa plină de hîrtii şi pe uşa biroului său intrau şi ieşeau două femei foarte ocupate.

M-a remarcat abia cînd am ajuns lîngă masa lui, obturîndu-i lumina. Şi-a ridicat ochii. Chiar şi obrajii lui mi s-au părut mai graşi şi mai moi. Şi-a scos ochelarii, şi-a şters transpiraţia cu o batistă şi, în sfîrşit, gura i s-a deschis într-un zîmbet.

Chas, le cunoşti pe noile mele secretare?

Am clătinat din cap.

Ea e Evelyn şi ea e Katie: mă gîndesc să le încredinţez lor biroul de presă.

Bună, Chas, au spus Evelyn şi Katie în cor.

Am schiţat un salut, apoi le-am văzut dispărînd pe undeva.

Mister Fritz s-a întors la hîrtiile lui.

Iartă-mă, Chas, dar trebuie să termin de citit dosarul ăsta pînă după-amiază. Spune-mi, pînă una alta, cum e viaţa ta.

Poate studia actele pentru proces.

Am găsit dovada pe care o căutam, am spus cu voce scăzută.

Mister Fritz a părut că nu bagă de seamă.

Am repetat fraza subliniind fiecare silabă.

Am găsit dovada, Mister Fritz.

Mister Fritz şi-a desprins ochii din dosarul lui. Avea o expresie absentă, lipsită de memorie.

Dovada pentru ce, Chas?

Timp de o săptămînă, în tren, învîrtisem în cap o cantitate de scurtmetraje în care, cînd totul era deja pierdut, ajungeam eu să salvez şandramaua, tăbăcit cum mă tăbăciseră prietenii lui Dan, plin de vînătăi, dar cu ochii zîmbitori. Şi din cauza asta nu trimisesem înainte o telegramă. Ca să rămîn, pînă la final, ultima speranţă pentru companie şi apariţia mea să fie ca a unuia care se întoarce de la capătul lumii să aducă întăriri şi să elibereze fortăreaţa de asediu. Dar între atîtea posibile reacţii, nu prevăzusem replica lui Mister Fritz.

Simţeam cum îmi creşte enervarea în voce.

Sînt săptămîni de cînd colind America, cu toate mijloacele de locomoţie posibile, am fost ciomăgit lîngă un rîu şi dumneavoastră nu vă amintiţi pentru ce?

Chipul lui Mister Fritz a rămas neschimbat, fără să trădeze nici o curiozitate, dimpotrivă, a părut iritat, ca de o întrerupere neplăcută.

Mi-aţi dat o lună de avans, cu şaisprezece dolari pe săptămînă, am continuat eu.

Abia în acest punct obrajii lui au avut o tresărire.

Ai avut întotdeauna o memorie perfectă pentru bani, Chas, dar credeam că aceea fusese lichidarea. O modalitate frumoasă de a scăpa de necazuri, foarte original. Voiam să-ţi spun asta de ceva timp.

Eu nu vreau deloc să ies din scenă.

Îmi pusesem în tine multe speranţe şi-ţi mărturisesc că m-am simţit trădat. Iată-l pe primul care părăseşte nava, acum că se scufundă. Exemplul tău a fost urmat de mulţi, dacă asta te consolează cu ceva. În afară de tine, la primul semn de faliment a plecat o treime din personal, actori şi tehnicieni: unii la Chicago, alţii chiar la concurenţă.

Chiar credeaţi că m-aş fi vîndut altcuiva?

Nu credeam nimic, Chas. Voiam doar să-mi închei socotelile, ca tine. În fond, meritai banii: pînă în ziua aia îţi făcuseşi bine treaba.

Nu-mi vine să cred.

Atunci, ia-o aşa: sînt un jucător care nu ştie să se oprească. Văd întotdeauna cărţile adversarului şi bluful tău era atît de evident, că aveai nevoie de o lecţie.

Sînteţi sigur?

Nu te poţi supăra: a mers rău, Chas, se întîmplă… În fond, treizeci şi doi sau şaizeci şi patru de dolari merită preţul acestui spectacol. Nu puteau să stea mult în mîini ca ale tale. Ştiam că te vei întoarce, cu coada între picioare. Aş fi pariat orice sumă. Ţi-a luat exact atît timp cît să se liniştească apele.

Nu înţeleg despre ce vorbiţi.

Probabil ai citit ziarele?

Nu.

Avea dreptate idiotul ăla de Brandon, care te-a urmat la scurt timp: ţi-ai greşit meseria, Chas. Tu nu trebuia să te faci regizor, dar nici *gag-writer*[1]. Ai fi avut mai mult noroc dacă te-ai fi prezentat ca actor în altă parte. Ţine, asta-i adresa unui prieten de-al meu: îl cheamă Mack Sennett. Du-te la el, spune-i că vii din partea mea, dar fără înşelăciuni, de data asta, te rog.

Carnea i s-a cutremurat într-un violent tremur de rîs. Îi tresălta burta.

Nu m-am prezentat nicăieri, Mister Fritz, şi nu interpretez nici un rol.

Nici eu. Ce vrei? N-am timp de pierdut cu dezertori ca tine.

Mi-am pus frîu limbii: dacă n-aş fi avut o sarcină de îndeplinit, aş fi plecat pe loc. M-am aplecat spre geantă şi am scos din ea cutia lui Arléquin.

Iată, asta e dovada de care vorbeam.

Am aşezat-o pe masă, peste teancul lui de documente.

Trebuie să recunosc că fantezia nu ţi-a lipsit niciodată. Într-adevăr, nu eşti unul care se dă uşor bătut.

Apropiaţi-vă ochii de cutie.

Hai s-o lăsăm baltă, Chas, apreciez sceneta ta, dar acum ieşi pe uşa aia, te rog, şi nu te mai arăta niciodată. Mă doare şi capul. Nu-ţi cer înapoi nici măcar un dolar. Terminăm la egalitate: e un rezultat frumos pentru tine, crede-mă.

Uitaţi-vă înăuntru, Mister Fritz.

Eşti un mare pisălog, Chas.

Mister Fritz a atins în sfîrşit cutia.

Şi ce-i asta? a întrebat.

Cinematograful înainte de fraţii Lumière.

Păi, întoarcerea ta nu e mai puţin surprinzătoare decît finalul. Ai stofă, Chas, dar de data asta nu-ţi va folosi. Pleacă şi nu mai face scandal.

Cutia aceea vă va ajuta să cîştigaţi procesul, Mister Fritz.

Dacă despre asta e vorba, ai ajuns tîrziu, ca de obicei. Motion Company a renunţat la somaţie la cîteva zile după plecarea ta. Dar nu te preface că nu ştii lucrurile astea: s-a scris în toate ziarele.

Au renunţat la somaţie? Deci compania noastră nu mai e în nici un pericol?

Compania mea, Chas, a mea. Nu, nu ne va mătura de aici nici un tribunal. Dimpotrivă, dat fiind că eşti aşa de neinformat, te anunţ că în ultimele săptămîni un film de-al nostru despre Războiul Civil, *Uniformele albastre*, a avut un succes complet neaşteptat, că toate conturile ne-au revenit pe plus.

Un bîzîit greţos mi-a invadat urechile. Am luat cutia de pe masă împreună cu adresa lui Mack Sennett şi le-am pus deoparte. Mi-am ridicat geanta.

Ce vrei, Chas? m-a întrebat iar Mister Fritz, din scaunul lui, înainte să ies. Ai nevoie de alţi bani?

Eram cu spatele la el.

În fine, pot să ştiu de ce ai venit aici?

Eram la un pas de scară.

Vreau să mă credeţi, Mister Fritz, am spus fără să mă întorc.

Am părăsit clădirea aceea într-o stare de uimire totală, Christopher. Mă simţeam ca pe o bicicletă căreia i se tăiaseră frînele. Dădeai din pedale înapoi, dar ea mergea mai tare şi mai tare.

Într-o anumită privinţă, Mister Fritz avea dreptate: venise momentul să uit de toată povestea aia şi să-mi reiau adevărata meserie.

1. Scriitor de gaguri (engl.).

Interior noapte. 24 decembrie 1976

Charlot are dinaintea sa un glob enorm.

Îl priveşte cu lăcomie. Îl mîngîie. Îl sărută. Apoi îl ridică în aer. Îl învîrte pe un deget. Îl aruncă dintr-o mînă în alta. Îi dă un şut. Îl blochează, îl strînge în braţe, ca o statuie grecească, îi dă un alt şut. Îl lasă să se rostogolească pe umeri. Se întinde pe o masă şi începe să-l azvîrle, ca pe o minge, cu posteriorul.

O dată, de două ori.

Încet.

MOARTEA: Las-o baltă, Vagabondule, nu merită să te chinuieşti atît.

CHARLOT: Ai dreptate, la fel ca mare parte din oamenii care o populează, lumea e doar un balon umflat. Ţine. (*I-l aruncă*)

Moartea e luată prin surprindere. Se ridică de pe scaun, îl respinge cu fruntea, aproape că îi cade gluga. Charlot, întins încă pe masă, îl trimite înapoi cu tocul.

MOARTEA: Ţi se pare că e momentul să începi să te joci?

CHARLOT: E cel mai bun mod în care ca să mori, nu crezi?

Moartea nu ştie cum să prindă balonul, e confuză. Îl loveşte, neîndemînatic, cu cotul.

CHARLOT: Bravo, aşa. Facem astfel: pierde cine îl lasă primul să cadă.

Charlot se dă jos de pe masă şi aruncă din nou balonul.

MOARTEA: Oricum ar fi, ai pierdut deja, Vagabondule.

CHARLOT: Iată de ce se spune că ai un caracter sinistru.

MOARTEA: Nu-i adevărat, am caracterul cerut de munca mea.

CHARLOT: Chiar eşti prost dispusă în seara asta…

MOARTEA: Eu? Dar tu?

Cei doi continuă să se joace cu balonul.

CHARLOT: Eu ce?

MOARTEA: N-am văzut niciodată un comic mai trist decît tine, la cinema…

CHARLOT: De ce, mergi la cinema?

MOARTEA: Uneori, cînd se nimereşte: sînt şi unii care mor pe platou sau într-un scaun de catifea.

CHARLOT: Atunci, de ce n-ai venit să mă iei cînd turnam un film? Ce scenă ar fi fost…

MOARTEA: Vezi că eşti trist?

CHARLOT: Nu sînt trist, doar că nu vreau să mor acum.

MOARTEA: Eşti un actor tragic, Vagabondule. Odată am citit într-un ziar că hispano-americanii îţi spun Carlitos, *el genio de la desventura*[1]…

CHARLOT: Citeşti şi ziarele?

MOARTEA: Ferparele, întotdeauna. E pagina mea de divertisment.

Charlot se gîndeşte puţin, îşi arcuieşte o sprînceană.

MOARTEA: Fii atent, cade…

Charlot se dezmeticeşte brusc şi, cumva, loveşte globul înainte să aterizeze pe covor, dar e o lovitură atît de strîmbă, că Moartea trebuie să facă o piruetă ca să-l atingă.

MOARTEA: Prinde, hai.

Charlot începe să alerge, dar Moartea întinde un picior şi îi pune piedică. Charlot încearcă disperat să-şi recapete echilibrul şi, în schimb, se împleticeşte prin cameră, gesticulează, se clatină.

CHARLOT (*căzînd*): Nu merită!

În copilărie era un maestru al rostogolirilor, dar de data asta nu interpretează. Se agaţă de perdele, se loveşte de un scaun, se izbeşte de perete, însă cu o ultimă săritură ajunge globul de cauciuc şi îl găureşte cu un briceag elveţian apărut pe neaşteptate în mîinile sale. Balonul ţîşneşte, săgetînd aerul, imposibil de prins. Gluga Morţii îl urmăreşte convulsiv, însă picioarele scheletice nu ştiu în ce direcţie s-o apuce. Lumea cade fleşcăită la picioarele Bătrînei.

MOARTEA: Ai trişat!

Charlot clatină din cap, cu indiferenţă. Bătrîna e năucită.

MOARTEA: Nu era asta înţelegerea!

CHARLOT (*în ciuda gîfîielii*): Nimeni n-a spus că nu puteai să-l înţepi. Şi apoi, şi tu ai trişat: ai pierdut şi nu trebuie să te fac să rîzi.

Charlot îşi pune, aristocratic, piciorul stîng peste cel drept şi dă să se sprijine de spătarul scaunului, dar mîna îi alunecă şi sfîrşeşte prin a se lovi

cu capul de masa din lemn masiv. Vagabondul rămîne acolo, mort pe loc, cu limba scoasă. Bătrîna se apropie şi se uită la el: ochiul actorului e ca al unui peşte pe nisip, dar strîmbătura lui o binedispune.

MOARTEA: Bine, Carlitos, anul acesta ţi-l dăruiesc. Chiar că eşti comicul cel mai trist pe care l-am văzut vreodată, ai fi fost un Hamlet magnific.

Moartea îi pune o mînă pe cap şi cealaltă pe bărbie. Apoi, cu o mişcare neaşteptată şi precisă a mîinilor, îi îndreaptă gîtul de parcă ar fi fost cel al unei marionete.

După cîteva clipe, Vagabondul îşi revine. Camera e goală. Nu înţelege bine ce s-a întîmplat, dar se uită în oglindă şi-şi dă seama că e încă viu.

1. Geniul ghinioanelor (sp.).

Rola şase

Înainte să mă abandonez definitiv destinului meu de actor, m-am întors o ultimă dată în Anglia, să-mi vizitez mama la spitalul de nebuni din Cane Hill. Avea părul cenuşiu, vorbea cu scaunele şi blestema. Cînd am intrat, a continuat să privească pe fereastră, cum făcuse întotdeauna. Nu s-a întors spre mine, dar tot m-a recunoscut. Şi-a mîngîiat haina ei de catifea. Măcar să-mi fi adus o ceaşcă de ceai în după-amiaza aia, mi-a spus, m-aş fi simţit imediat bine. M-am aşezat pe patul ei de campanie, cu bare nichelate şi n-am schimbat nici un cuvînt.

Cînd Fred Karno m-a văzut intrînd din nou în biroul lui din Londra ca să-i cer un rol oarecare într-unul din show-urile lui, chiar şi de simplu figurant, n-am avut nevoie să deschid gura. M-a primit cu un zîmbet regal, fără să mă întrebe nimic. Dintr-un sertar al mesei a scos o mapă cu numele meu pe ea şi mi-a întins-o. Înăuntru era un contract ca prim actor al companiei. Te aşteptam, doar atît mi-a zis, mestecînd un rest de trabuc. Am semnat fără să citesc şi, după o săptămînă, eram deja într-un nou turneu de teatru peste ocean. Nu-mi mai era teamă să urc pe o scenă. Am traversat din nou America, cum le-am povestit tuturor, şi după cîteva luni am debarcat din nou la Los Angeles. Aduceam în scenă *A Night in an English Music Hall*. Eu interpretam rolul bătrînului curtezan beat, acelaşi pe care îl voi interpreta în seara asta, în faţa unei singure spectatoare, imediat ce voi fi terminat de scris această scrisoare pentru tine. Teatrul a căzut pe jos de rîs, fără să ştie că-l aplauda pe fiul unui alcoolic, iar eu am înregistrat un răsunător succes personal. Din invidie, ceilalţi membri ai companiei, la sfîrşitul spectacolului, mi-au făcut cadou o cutie de tabac, înfăşurată în

hîrtie de staniol, plină de resturi de machiaje uscate. Cu un bileţel: *Puţin rahat pentru un rahat*.

Tocmai plătisem băutura tuturor. M-am supărat atît de rău, că m-am hotărît s-o iau pe drumul meu, de data asta fără să mai întorc. Aveam încă în buzunar adresa lui Mack Sennett, pe care mi-o dăduse Mister Fritz, şi mi-am zis să fac o încercare.

A doua zi m-am trezit în faţa unui bărbat cu două draperii lungi şi negre în loc de sprîncene, maxilarul pătrat şi gura cărnoasă. Fără cultură, dar cu un entuziasm molipsitor, irezistibil pentru tot ce-i plăcea. Eşti prea tînăr pentru cinema, mi-a spus Sennett prima oară cînd am vorbit. Pot să îmbătrînesc cît vreţi, am răspuns. I-a plăcut replica. M-a bătut zgomotos pe umăr şi m-a angajat pe o perioadă de probă.

În după-amiaza aceea ploioasă din 1914, în care căutam în vestiarul de bărbaţi de la Keystone un costum pentru o scenă pe care o filmam, ţineam bine minte ce-mi spusese Fred Karno, că în toate poveştile e nevoie de un pic de melancolie. Pentru mine nu era greu să o găsesc: o purtam deja în ochi, în mîini, în sînge. Din cîte spuneau femeile, aveam puţină tristeţe şi în vintre, dar acest lucru sfîrşea întotdeauna prin a le fascina. M-am gîndit că, dacă puneam o fărîmă de tristeţe şi într-un film comic, aş fi putut seduce pe oricine. Trebuia să răstălmăcesc simţul proporţiilor. Am ales astfel o pereche de pantaloni deformaţi, mi-am încheiat cu greu o vestă şi un sacou prea strîmte şi m-am încălţat cu doi pantofi enormi, scîlciaţi. M-am privit în oglindă. Nu mă simţisem niciodată atît de în largul meu. Îmbrăcămintea mea era o formă de nesupunere. Am adăugat un melon, un baston, un papion. Lipsea doar un ultim detaliu: mi-am răvăşit părul, mi-am lipit sub nas o mustăcioară neagră şi, pentru prima dată, am ştiut care era faţa mea.

Cînd am ieşit din cabina de machiaj şi m-am apropiat de aparatul de filmat în acest costum mizerabil, a fost de ajuns să mă mişc în faţa acelei vulpi de Mack Sennett ca şi cum aş fi avut păduchi la subsuoară. Pe Sennett l-a apucat un rîs nervos atît de puternic, că a început să tuşească, i-au dat

lacrimile şi puţin a lipsit să nu se sufoce. Îl aveam în palmă. I-am răsucit bastonul pe sub nas, cum mă învăţase Marceline, şi am alergat cu picioarele crăcănate şi un aer confuz, imitînd mersul unui bătrîn birjar londonez, pe care, împreună cu mama mea, îl spionam în fiecare seară din mansarda noastră din Pownall Terrace. Aveam impresia că patinez pe un singur picior sau că stau pe verticală pe marginea Marelui Canion. Mi-am răsucit mustaţa şi le-am făcut cu ochiul tuturor doamnelor prezente, dar îmi tremurau mîinile. Timp de zece minute n-am făcut altceva decît să mă împiedic pe urmele fiecărei fuste care trecea pe acolo, apoi am intrat cu aerul unui miliardar în vacanţă pe un platou care reproducea holul unui hotel, dar, pe ascuns, am furat o bomboană unui copil, m-am agăţat de o sticluţă de alcool şi i-am cerut scuze unei scuipători că am lovit-o…

Cînd am ajuns pe jos cu picioarele în aer, după ce am prins un cîine de coadă, nu mai rîdea doar Sennett, ci şi maşiniştii, femeile de serviciu, salahorii, figuranţii. Nu rîdeau de ce se întîmpla, de comicul, de caraghioslîcul situaţiei, rîdeau de mine, de consecinţele pe care ceea ce se întîmpla le întipărea pe chipul meu, de înspăimîntătoarea mea neîmpăcare cu lumea, pentru că nu depinde doar de costum să fii cu adevărat ridicol.

Au continuat să rîdă ani de zile, fără să se poată opri, şi eu am semnat un contract după altul, pînă am ajuns să fiu cel mai plătit actor din toate timpurile: 670 000 de dolari pe an, peste 10 000 pe săptămînă. N-a trecut mult şi am avut suficient de mulţi bani încît să-mi construiesc studiourile mele, la numai trei kilometri de ale lui Mister Fritz, pe un lot de cinci acri de portocali. Am cumpărat chiar şi o Locomobile albastră, cu anvelopele albe, şi am angajat un şofer japonez, pe nume Kono. Serile în care observam de pe trotuare restaurantele de pe Carson Street erau la ani-lumină depărtare; acum puteam prînzi în fiecare zi la Armstrong Carlton, la Musso sau oriunde aş fi vrut pe Hollywood Boulevard. Somon, hering afumat, inimă de oaie sau pate de ficat.

Din acel moment, cinematografia mi-a absorbit toată energia. Aveam răbdarea unui măgar. Eram în stare să repet şi de-o sută de ori aceeaşi scenă şi, în anumite seri, trebuiau să mă aşeze în pat încă machiat, pentru că altfel nu m-aş fi oprit niciodată. Ca să mă menţin în formă, exersam la sală sau în piscină înainte de cină, iar ziua mă duceam la pedichiură, pentru că am avut dintotdeauna o mare consideraţie faţă de mîinile şi picioarele mele. Acum învăţasem să respect cu stricteţe programele, nu jucam niciodată cărţi, abia dacă beam un păhărel de porto, cînd şi cînd, dar numai pentru ca noii mei colegi să nu creadă că sînt un călugăr abstinent, plin de gravitate, cum crezuseră actorii companiei lui Karno.

Numai marţea mă destindeam la meciurile de box la Doyle, în Vernon. Într-o noapte mi s-a întîmplat să-l văd pe Balbetta Groogan cîştigînd fără probleme împotriva unui texan. Încă era cel mai bun, în ochii mei, şi îşi amintea toate eschivele pe care le învăţase de la mine. L-am văzut şi pe Webster. Stătuse tot timpul în spatele corzilor, pe vine, cu părul albit. Dar n-am coborît în vestiare. M-am îndepărtat de ei şi de arena aceea aglomerată, cum făcusem deja la San Francisco, repetînd pe buze aceeaşi rugăciune: fie ca zeul fulgerului şi al tunetului să nu te părăsească niciodată, Balbetta.

Restul vieţii mele îl ştiu toţi. Nu numai boxerii dansau pe vremea aceea în ritmul a cincizeci de bătăi pe minut. Chaplinita contagiase întreaga planetă, o epidemie. Succesul, Christopher, avea cadenţa unui foxtrot dezlănţuit.

Şi unul dintre primele sale efecte a fost că eu şi fratele meu, Syd, am putut să o scoatem pe mama noastră din spitalele de nebuni din Cane Hill şi Peckham House şi să o mutăm în California. Adevărul e că munceam atît de mult, încît rareori ajungeam să o vizitez, dar mă simţeam mîndru că îmi reunisem familia în altă parte. Cu vîrsta, mama se mai calmase. Pentru lungi momente semăna cu o doamnă puţin distrată, cu un zîmbet ofilit şi nişte tresăriri de copilă în ochi. Cînd se plimba, îi plăcea să ofere îngheţată trecătorilor sau să cumpere mii de metri de mătase fină. O lăsam în pace.

Eram bucuros că mîinile ei puteau atinge tot ce-şi doriseră. De cîteva ori am luat-o cu mine pe platou. Dar cînd m-a văzut ivindu-mă de la machiaj în hainele lui Charlot, mi-a spus că ar fi trebuit să-mi cumpăr un costum nou şi că eram palid ca o nălucă.

Ar trebui să mai stai şi tu afară, la aer, Charlie.

Scenariului pe care visasem dintotdeauna să-l realizez, un film despre circ, m-am dedicat, în cele din urmă, abia la sfîrşitul anului 1925. Eram de-acum un bărbat de treizeci şi şase de ani şi, de la o vreme, acest coşmar mă vizita în fiecare noapte: mergeam pe o sîrmă, prin aer, la o înălţime ameţitoare de la pămînt, dar cîrligul de siguranţă se desprindea de haină şi mi se bălăngănea prin faţa ochilor, în timp ce o turmă de maimuţe înnebunite îmi trăgeau în jos pantalonii.

Am început de acolo, de la scena aceea, şi, în timp ce lucram la ea, am recăzut imediat în lumea aceea de rumeguş, de rîsete şi de lacrimi, cum scrisesem în primul cadru (în fond, doar asta eram, un scriitor de inserturi).

N-a fost un film uşor. I-am consacrat doi ani şi a trebuit să-l întrerup de mai multe ori. S-au întîmplat de toate: furtuni, greşeli, jafuri. Am pierdut mai întîi cortul, apoi negativele. Într-o dimineaţă, un incendiu ne-a distrus studiourile şi am examinat dezastrul acela, geamurile sparte, aparatura inutilizabilă, norii de cenuşă cu ochii mei lucizi şi, deja machiaţi, de vagabond. Părul mi-a albit într-o noapte. În ultima zi, ne-au furat chiar şi rulotele, eu am divorţat de a doua mea soţie şi divorţul nostru a produs un scandal. Dar nu din cauza asta am preferat să nu vorbesc în autobiografia mea despre filmul acela, Christopher. Ar fi trebuit să explic prea multe lucruri şi încă nu puteam. Oamenii nu m-ar fi crezut.

Adevărul e că am continuat numai pentru că ştiam că lăsasem ceva la jumătate şi că sînt dator. Şi apoi, în ce priveşte munca, sînt un încăpăţînat incurabil, încerc mereu să termin ce încep. Voiam să redau tuturor magia unui circ ambulant, aceeaşi pe care o cunoscusem cînd eram copil. Tot ce

ştiam despre mimică şi despre echilibru de acolo provenea, dar îmi rămăsese senzaţia că nu-mi încheiasem ucenicia: trebuia încă să învăţ să merg pe sîrmă, să mă arunc cu bicicleta de pe un stîlp şi să vorbesc cu leii.

Am lucrat destul şi la coloana sonoră. Muzica m-a locuit dintotdeauna. Mi-o amintesc cu precizie pe mama mea, cîntînd în camera noastră, şi o armonică şi un clarinet afară, dintr-un pub de pe Kennington Road, care cîntă *The Honeysuckle and the Bee*. De cîte ori ţi-am intonat-o cînd erai mic?

Tu eşti mierea, caprifoiul, eu albina ta…

Dacă n-aş fi devenit actor, sigur aş fi fost violoncelist. Este instrumentul care îmi place cel mai tare, pentru că sunetul lui se apropie de vocea unei femei. Cu ani în urmă, scrisesem deja nişte melodii pentru cîteva scurtmetraje şi pusesem pe note *Piciul* şi o bună parte din *Goana după aur*. Să mă gîndesc la un acompaniament sonor mă ajuta să găsesc idei mai bune pentru intrigile mele. Seara, după cină, făceam o plimbare solitară şi fluieram ce-mi venea în minte; la întoarcere, acasă, însemnam, cu unele greşeli, pe portativ şi repetam ore în şir la pian. Dar, pornind de aici, la aranjamentele pentru o întreagă orchestră se gîndea apoi un muzician. Se numea Frank şi cînta la fligorn, persoana cea mai drăguţă pe care am întîlnit-o vreodată. Îi fredonam motivul şi apoi îi spuneam, continuă tu. Ne înţelegeam de minune şi cred că avea puteri telepatice, pentru că reuşea întotdeauna să toarne în formă ceea ce eu tocmai născocisem. Dar, în fond, singura telepatie de care sînt în stare fiinţele umane poartă numele de sensibilitate. De fiecare dată cînd maestrul Frank mă chema pentru prima execuţie, nu-mi încăpeam în piele de bucurie. Mă aşezam singur sau cu vreun alt colaborator în faţa unei orchestre adevărate, într-un studio liber al United Artists, mă făceam comod şi ascultam. Mi s-a părut mereu un

miracol mai mare decît al cinemaului: nici un montaj nu m-a emoţionat niciodată atît de mult.

De altfel, mi-am încheiat cariera de muzician compunînd un comentariu sonor pentru un film de acum jumătate de secol. Şi pentru *Circul* am scris, bătrîn fiind, cîntecul acela pe care, la optzeci de ani, am avut chiar lipsa de pudoare de a-l cînta, *Swing Little Girl*, plus o temă despre dezamăgirea în dragoste şi un final simfonic de care sînt mîndru. Eu sînt acolo, Christopher, şi, dacă ţi se va face dor de vocea mea, caut-o în acele acorduri sentimentale, nu mi-e ruşine de ele. Acolo este tot ce aş fi vrut să spun despre viaţă cînd cuvintele nu-mi erau de-ajuns.

Şi astfel, în filmele la care compuneam muzica exista deja povestea pe care aş fi spus-o. Cumva, îmi venea întotdeauna înaintea scenariului, pentru că ea *era* de fapt scenariul meu şi-mi ghida fiecare mişcare. Ştiam că tot ce filmam s-ar fi sincronizat perfect cu fiecare notă, pentru că îl gîndisem deja în termeni de dans şi de balet. Dar, dacă ar fi fost după mine, de data aia aş fi proiectat un cadru negru, nesfîrşit, şi n-aş fi lăsat nimic altceva decît tema sfîşietoare a unei trompete. Ca spectatorii să-şi imagineze singuri circul lor.

Am deschis filmul cu secvenţa unei fete în picioare pe un cal alb, care aleargă în jurul arenei. A fost omagiul meu pentru Eszter, pentru frumuseţea ei pe care nu o putusem admira pe viu. În timpul repetiţiilor, mi-a scăpat şi am strigat-o aşa pe actriţa pe care o alesesem. Seara, două dintre paiaţele care în scena aceea sînt dojeniţi de impresar că nu stîrnesc rîsul au venit la mine.

Ai cunoscut-o pe Eszter? m-au întrebat.

Pentru rolul lor nu dorisem alţi actori, ci pe cineva care să provină cu adevărat dintr-un circ. Se numeau Coluccini şi Barrante. Erau deja în vîrstă, dar cu părul lor alb şi pungile sub ochi mi s-au părut perfecţi pentru rolul pe care voiam să li-l atribui. Unul era de origine italiană, avea o beretă cu moţ, burta mare şi o haină spălăcită; celălalt, frunte, nas şi gură colorate în roşu, un acoperămînt de cap rotund, ciudat, şi accent spaniol. Dar natura îi

dăruise acel aer melancolic care ar fi fost imposibil de obţinut doar prin machiaj.

Nu, nu am cunoscut-o pe Eszter, dar am auzit vorbindu-se mult despre ea, le-am răspuns. M-am dus o dată să o caut, eram foarte tînăr, dar singurul lucru pe care am reuşit să-l văd a fost locul unde era îngropată.

Noi am lucrat cu ea, a spus Coluccini, şi vocea lui mi-a amintit de a lui Zarmo, jonglerul.

Te asigurăm că era o minune, a spus celălalt.

Cea mai bună acrobată pe cal care a existat vreodată.

Făceam parte din compania ei.

Şi am continuat să facem parte din ea şi după ce Eszter şi mulţi alţii au plecat.

Am muncit în toată Marea Britanie.

Şi la Hippodrome, la Londra.

Cînd le-am spus că la Hippodrome, înainte de sfîrşitul secolului trecut, lucrasem şi eu acolo, printre pisicile Cenuşăresei, m-au îmbrăţişat de parcă ar fi fost naşii mei şi n-ar fi ştiut-o niciodată.

Cel în sacou a scos o sticlă de vin şi trei pahare dintr-unul din buzunarele sale şi am ciocnit împreună, pentru ocazia care ne adusese din nou împreună şi pentru strălucitoarea mea carieră.

Apoi pentru Marceline, care o sfîrşise rău.

Pentru acrobaţii care greşiseră un exerciţiu.

Pentru dresorii care nu fuseseră ascultaţi.

Pentru balerinele cu buzele roşii.

Pentru piticii cu viaţa scurtă.

Pentru prestidigitatorii cu ochelari.

Pentru urşii negri.

Pentru clovnii frivoli ca o sticlă de şampanie.

Pentru aruncătorii de cuţite saşii.

Pentru cine ne învăţase meseria.

Cei doi prieteni ai mei aveau o memorie de elefant şi au continuat încă o vreme. În ce mă priveşte, am ridicat paharul şi pentru unii actori care fuseseră uitaţi şi pentru cîţiva scenarişti rataţi. Cînd ne-am îmbătat bine de tot, paiaţa mai solidă a zis un lucru ciudat.

Această ultimă urare e pentru Arléquin.

Da, pentru Arléquin.

Să ne audă, de pe colina lui.

Am rămas cu paharul în aer şi o expresie uimită pe faţă.

Ce-i cu tine, regizore?

Îţi aduci aminte de Arléquin, cel de la Hippodrome.

Era cel care dădea de mîncare animalelor.

Am înclinat puţin capul.

Trăieşte într-un ospiciu lîngă Londra, nu ştiai?

Sînt o grămadă de colegi cu el, toţi oameni care nu mai muncesc.

Mi se învîrtea capul.

Arléquin mai trăieşte?

Sigur, Mister Chaplin.

M-am făcut alb ca varul.

Tocmai mi-am adus aminte că am ceva să-i dau, am spus.

Imediat după ce filmul a fost terminat şi distribuit în săli, m-am suit într-un tren şi apoi pe un vapor. Nu mai fusesem la Londra de ceva vreme şi de fiecare dată suferam. Cînd jurnaliştii îmi cer să amintesc de copilăria mea şi le văd pe faţă zîmbeţelul acela lăcrimos al unuia care habar n-are despre ce vorbeşte, începe să-mi clocotească sîngele în vine. Nu e nimic sugestiv sau romantic în mizerie şi în necazuri. Şi apoi n-am avut niciodată încredere în genul ăsta de întrebări. Mă tem că ştiu ce ascund ele. Avantajul copilăriei mele nefericite e că nu mă voi obişnui niciodată cu luxul. Dar şi după moartea mea vor continua să mă acuze de egoism, că am ştiut să am grijă chiar prea bine de afacerile mele şi, în cele din urmă, că m-am aranjat în

Elveţia, eu, familia mea şi banii mei, în deplină siguranţă, cu scuza că am fost alungat ca un bolşevic din America de McCarthy: în fine, nu mă iartă că am avut tot succesul acela şi că n-am sfîrşit-o rău. Îi enervează sfîrşitul vesel pe care Oona, mama ta, l-a dat vieţii mele şi de care eu, în schimb, l-am lipsit întotdeauna pe Charlot.

Dar să ai mizeria în urmă e ca şi cum ai avea-o tot timpul în faţă. Văzusem prea mulţi oameni pierduţi prin cabine, chipul pe care-l aveau sub machiaj, mai trist şi deznădăjduit decît un pui de vrabie pe marginea unui balcon pustiu, cu aripile frînte, oameni care sar în gol de la fereastră sau se aruncă într-un rîu: Frank Tinney, Max Linder, Marceline… oameni care distraseră lumea întreagă sau o seduseseră, şi cîteva fete, pe care nici frumuseţea n-a reuşit să le salveze şi al căror nume a fost uitat. Pentru mine, a fost întotdeauna o luptă cu Moartea, Christopher. N-aş putea s-o uit tocmai în această seară, cînd Bătrîna va veni în sfîrşit să mă ia. În fiecare nou scenariu, în fiecare nou film. Nu e unul pe care să nu-l fi turnat cu senzaţia că pun totul la bătaie şi cu conştiinţa că, mai devreme sau mai tîrziu, aveam să mor. De aceea am bătut întotdeauna fierul cît era cald. Cel puţin mă duceam să vizitez pe cineva care nu avea nevoie de explicaţii în legătură cu aceste subiecte.

O săptămînă m-am oprit în oraş. În prima seară, am hoinărit fără ţintă de-a lungul Tamisei, apoi m-am dus să mănînc într-un restaurant din Covent Garden. La masa de alături un bărbat citea un ziar american, *Los Angeles Times*. Mi-a plăcut întotdeauna să trag cu ochiul în ziarul altora, de cînd, mic fiind, urmăream imaginile cu Sherlock Holmes în *Strand Magazine*. Ştirile par mai interesante dacă sînt furate. Şi cu atît mai mult dacă sînt din urmă cu cîteva zile, ca în cazul ăla. Ziarele vechi exercită asupra mea o fascinaţie irezistibilă şi misterioasă. În seara aceea, însă, aş fi făcut mai bine să mă uit în farfuria mea. Bărbatul mînca o friptură şi plăcintă cu rinichi şi ţinea într-o mînă pagina de divertisment. N-am putut să nu observ un titlu cu caractere mari. Era semnat de unul dintre criticii cu cea mai mare

autoritate din California, Slim Anderson. M-am apropiat şi l-am rugat să-mi împrumute o clipă ziarul. Bărbatul a consimţit fără chef, dar a continuat să mă fixeze cît am citit articolul.

SUCCESUL ŞI DECLINUL UNUI CLOVN
STEAUA LUI CHAPLIN AJUNGE PE FUNDUL ATLANTICULUI

Ieri seară, într-un cinematograf din Santa Monica, proiecţia ultimului film al lui Charlie Chaplin, *Circul*, s-a transformat într-o învălmăşeală comică. Crezînd că regizorul era în sală, travestit în hainele unui *clochard*[1], publicul s-a dezlănţuit şi l-a înconjurat pe nefericit, acoperindu-l de injurii, pînă cînd şi-a dat seama de greşeală.

De ieri putem să ştergem numele lui Charlie Chaplin de pe lista stelelor de cinema şi să-l înscriem pe cea a cometelor strălucitoare care au traversat cerul Los Angelesului sfîrşind, ruşinos, în mare. Reacţia violentă şi fără apel a publicului retează, să sperăm că pentru totdeauna, cariera acestui oribil clovn. Ca să rezumăm noul său lungmetraj, *Circul*, e de-ajuns să recurgem la o serie de adjective: neruşinat, obraznic, provocator, iritant, lipsit de structură, ilogic, dezlînat, neplăcut, plictisitor… dar unul le rezumă pe toate: ridicol. *Circul* este o jignire adusă atît bunului-simţ, cît şi simţului estetic, o insultă faţă de orice lege a naraţiunii.

Dar la multele defecte nevinovate ale acestei pelicule delirante se adaugă unul care, după toate probabilităţile, a iritat cel mai mult sufletul spectatorilor: morbida insistenţă asupra celor mai nedemne şi dezgustătoare detalii ale umanităţii. Timp de o oră, prin faţa ochilor noştri uimiţi şi îngroziţi a defilat, fără respect şi fără nici o formă de pudoare, orice tip de diformitate umană. Glume jalnice ale naturii, creaturi anormale şi alţi monştri neverosimili au ocupat fiecare colţ al cortului: paiaţe triste şi fără degete, schelete ambulante, oameni anapoda, impresari şi taţi sadici, hoţi…

puţinii copii din sală au început să plîngă în timp ce mamele lor încercau în van să le acopere ochii. Niciodată ca în acest caz n-a fost mai evident cum o intrigă, deja fragilă, neşlefuită şi şubredă, este doar pretextul pentru a pune în scenă meschina imperfecţiune a lumii. Şi ca să-şi bată joc, cum a făcut întotdeauna Chaplin, de orice autoritate constituită. De la poliţişti, la armată. La ce să te aştepţi, de altfel, de la unul care a dezertat din război în tinereţe? Din fericire, proprietarul sălii a decis, la furia poporului, să suspende degradantul spectacol. Evenimentul confirmă faptul că cinematografia, mai mult decît orice altă meserie, este astăzi expusă masivei proliferări de impostori, aventurieri şi şmecheraşi care şi-au cîştigat o faimă nemeritată. Revine privirii noastre critice de cetăţeni americani şi de martori publici să împiedicăm denaturarea funcţiei sale. Episodul din Santa Monica e o avertizare clară împotriva celor care vor să ne colonizeze conştiinţele şi să ne ia ochii cu şarlatania lor.

În faţa privirii uluite a acelui bărbat, am rupt pagina de ziar, am pus-o în buzunar şi am ieşit din restaurant. Multă vreme am continuat să citesc în secret acest articol, aşa cum ai citi un document clandestin la adăpostul camerei tale, cu teama că, dintr-un moment în altul, cineva ar putea să dea buzna peste tine. A fost singura recenzie negativă importantă pe care a avut-o *Circul*, dar exista ceva în fragmentul acela pe care aveam nevoie să-l văd cu limpezime şi pe care continuam să mi-l ascund mie însumi. Cum ştii, în trecut fusesem un bun încasator. Un dolar pe repriză, tariful meu, cinci cenţi pe lovitură, mai mult sau mai puţin. Un salariu obişnuit, te asigur. Dar niciodată, niciodată şi iar niciodată, oricîte jigniri sau pumni au căzut asupra mea, n-am simţit cum îmi tremură buzele sau cum mi se umplu ochii de lacrimi ca în faţa acelui articol. Reproşul că am înfăţişat „meschina imperfecţiune a lumii“ îmi sună şi acum ca un elogiu nemeritat, dar asta mă consola doar parţial. În alte ocazii răspunsesem întotdeauna cu aceeaşi monedă. Şi totuşi, dacă în seara aceea Slim Anderson în persoană ar fi stat

acolo în faţa mea, n-aş fi ştiut ce să-i zic. Cuvintele lui loveau unde trebuia. Nu era vorba despre frigăruia de adjective pe care mi-o rumenise. Sau despre vechea calomnie că fusesem un dezertor. Continuam să primesc insulte şi pene albe prin poştă, dar şi medaliile vreunui brav combatant, pentru că-l distrasem în cinematografele improvizate pe front. Nu, nu era asta, cuvintele sfredeleau şi mai în profunzime. Acuzaţia de escrocherie era cea care îmi făcea atît de rău. Nu voiam să-mi amestec lăbuţele în noroiul autocompătimirii: aş fi putut să mă cufund în el încă de cînd adunam merele căzute pe sub tejghelele pieţelor din Londra. Dar că cinemaul ar fi fost numai o paranteză în viaţa mea o bănuisem de la început, nu trebuia să mă mai ia nimeni la mişto pe chestia asta. Aş fi fost întotdeauna un peşte pe uscat în mediul ăla, la fel ca în America. Şi totuşi m-am lăsat tîrît de curent. În capul meu se cuibărise o flotă de fluturi şi fiecare purta pe aripi un curcubeu de minciuni. Mă înfuriasem din cauza inocenţei mele. Avea dreptate el: nu eram altceva decît un autodidact improvizat şi de împrumut, o puşlama de cartier, un fanfaron. Mai bine să ies din scenă – şi fără proteste. Şi să o fac înainte ca vreun ministru al justiţiei să dea un decret şi să-mi anuleze viza de intrare şi de şedere în Statele Unite. Să te tirezi, să o tai, să te cari: se poate spune în multe feluri. Da, ar fi fost mai bine să agăţ aparatul de filmat într-un cui.

Mda, n-a fost o perioadă prea grozavă pentru mine. Eram obosit şi deprimat. Credeam că *Circul* va fi opera consacrării mele; m-am temut că va fi ultima. M-am gîndit chiar şi să mă mut în China. Dar, în cele din urmă, am decis să-mi duc cît mai curînd la capăt misiunea secretă, cum le spusesem prietenilor mei, fără să fiu luat în serios: să dau înapoi proprietarului de drept acest lucru pe care îl păstram de aproape douăzeci de ani şi apoi, imediat întors în California, să retrag toate copiile filmului din circulaţie şi să-mi schimb meseria.

Parcul cu trandafiri.

Un nume parfumat pentru un azil, m-am gîndit.

Întrebasem prin jur, dar cei de acolo, de la periferia Londrei, credeau că e un spital de bătrîni. Pentru dezechilibraţi, bătrîni schizofrenici şi ipohondri cărora nu le mai rămăsese nimeni pe lume. Dacă vrei să-ţi regenerezi creierul, amice, ăla e locul potrivit, mi-a spus un bărbat cu o halbă de bere în mînă din pragul unui pub. Îţi fac nişte electroşocuri şi pac! te-au rezolvat. Dar e de-ajuns o mică greşeală şi cobori de pe colina asta mai ramolit decît bunică-mea. Mai bine berea decît chestiile astea. Gîndeşte-te, ai încă timp. Dacă vrei, îţi fac cinste.

I-am mulţumit, dar i-am spus că aveam o întîlnire. Mi-a întors spatele, jignit.

Cînd am ajuns la poartă, primul lucru pe care l-am văzut au fost nişte femei în halate albe traversînd grădina. Mi-au trecut prin faţă uşoare ca nişte năluci. Dar a fost suficient să trec de intrare ca să-mi dau seama unde ajunsesem. Parcul cu trandafiri nu era decît un spital pentru clovni trişti, acrobaţi cu oasele ruginite, delicaţi ca nisipul, jongleri cu mîinile tremurînde, impresari rataţi care vorbeau continuu, iluzionişti solitari care nu avuseseră nici ocazii, nici şansă, şi femei care încetaseră să se mai îngrijească. Toţi înăcriţi de nenoroc şi de uitare, aşteptînd doar o pneumonie sau un atac de cord care să-i ia definitiv de pe faţa pămîntului, unul după altul. O sală imensă de aşteptare, Christopher.

Dar nu e nimic mai refractar faţă de moarte decît un om de circ sau de teatru. Mi-o spunea mereu Coluccini, cu satisfacţie evidentă, în timp ce terminam filmul. Scopul lui era să ajungă la o sută douăzeci de ani, ca să facă în ciudă uitării şi nerecunoştinţei oamenilor, şi aceeaşi ţintă şi-o fixase şi Barrante, paiaţa spaniolă. Grupul celor de o sută douăzeci de ani, îi spuneam.

Într-o parte a grădinii, un mic grup de bărbaţi şi femei stăteau de vorbă. M-am apropiat. Mi s-a părut că vorbeau de foste turnee. Cine ştie de cîte ori îşi spuseseră deja acele poveşti, dar probabil nu le rămăsese prea mult de

făcut. Cînd şi-au dat seama de prezenţa mea, s-au întrerupt, ca în faţa unui nou-sosit. Eram încă prea tînăr, dar puteam să fi avut o recidivă sau o criză, nu se ştie niciodată la ce vîrstă ţi se încheie cariera.

Cauţi pe cineva? m-a întrebat un tip înalt cît un stîlp de telegraf.

Îl caut pe Arléquin, am răspuns, mi s-a spus că trăieşte aici.

E sus, în camera lui, a spus o femeie cu buzele rujate excesiv.

M-am înclinat în faţa ei şi am pornit spre clădirea din centrul parcului, o vilişoară din alte vremuri. Înainte să ajung la uşă, am observat că pe marginea aleii cu prundiş şi sub copaci fuseseră uitate trei sau patru şevalete de lemn, cu nişte desene în creion. M-am oprit să le privesc. Colţurile foilor se zbăteau în vînt. Primul reprezenta un cal, dar fusese abandonat pe la jumătate, tropăind şi cabrîndu-se, apoi se terminau brusc, ca şi cum cel care-l schiţase s-ar fi întrerupt subit, cu un gest nervos, şi ar fi aruncat creionul. Şi celelalte desene erau incomplete: animale şi oameni din care se vedea numai o parte a corpului, fără să se distingă restul. Un catalog de acţiuni lăsate în suspensie: paşi şchiopi, priviri mutilate, cuvinte pe cale de a fi rostite în tăcere de buze frînte.

Bărbatul pe care-l căutaţi le-a făcut, mi-a spus o fată în halat, pe care n-o auzisem apropiindu-se.

Arléquin?

Aici toţi cred că e puţin sărit de pe fix, dar îi îngăduie să picteze şi să vorbească singur. Sînteţi rude?

Nu, am zis cu greu. Cîndva am lucrat cu el, dar eram copil pe atunci.

Îi va face plăcere să vă revadă, dar să nu staţi prea mult.

Bine.

Şi să nu vă lăsaţi impresionat.

Am mai văzut şi alte persoane în starea lui.

Uneori strînge pumnii, ca şi cum l-ar durea mîinile, apoi se aruncă pe pat şi începe să tremure.

Din cauza asta nu-şi termină desenele?

Nu ştiu. Mie îmi place să cred că ăsta e războiul lui personal împotriva tuturor lucrurilor care sînt perfecte şi apoi se strică. De-asta desenează cai cu două picioare şi oameni cu un singur ochi şi soldaţi fără un braţ…

S-ar putea să aveţi dreptate, ar fi fost mai bine dacă am fi venit pe lume imperfect încă de la început.

Da.

A învăţa să pierzi perfecţiunea e prea crud, iar să o urmăreşti toată viaţa, un gest inutil, splendid.

Pare un vers de Shakespeare.

Nu-mi mai amintesc cui aparţine.

Sînteţi Charlie Chaplin, nu-i aşa?

Da…

V-am recunoscut imediat, chiar dacă nimeni nu şi-ar fi dat seama. Îmbrăcat aşa, păreţi o persoană foarte normală.

Sînt o persoană normală. Neîmplinită, ca desenele lui Arléquin.

Fata zîmbeşte.

Ar trebui să-l vedeţi, Chaplin, pe prietenul dumneavoastră. Cînd se opreşte acolo, în picioare, cu creionul între degete, atunci se opresc toţi în această grădină, li se întîmplă un soi de miracol, aşa cum trăiesc oamenii în faţa filmelor dumneavoastră, iar liniile frînte ale calului li se par desăvîrşite.

Măcar de aş fi capabil de o astfel de magie.

Personajul dumneavoastră este.

Ce vreţi să spuneţi?

Aşa cum îl văd eu, vagabondul e un clovn alb, cu aerul lui de nobleţe tristă şi decăzută, pe care-l au toţi clovnii albi, şi, în acelaşi timp, e August, bufonul obraznic, copilul capricios care face mutre şi are mîinile murdare: uneşte cele două suflete ale oricărei paiaţe. Nimeni nu reuşise asta înaintea dumneavoastră, de cînd există circul.

Este unul dintre cele mai frumoase lucruri care i s-au spus vreodată lui Charlot.

Cred că e un lucru adevărat.

Lucrezi aici de mult?

Destul de demult. Dar dacă dumneavoastră aţi urcat pînă aici, o exista vreun motiv, nu vreau să vă fac să pierdeţi timpul. Mergeţi la primul etaj. Dacă vă întîlniţi cu cineva, spuneţi că aţi vorbit cu Elisabeth.

Bine, Elisabeth, mi-a făcut mare plăcere să stau de vorbă cu tine.

Şi mie.

Am mai aruncat o privire casei de pe ultima foaie, cu zidul ei coşcovit, acoperişul lipsă şi o fereastră care se deschidea doar pe jumătate. Mi l-am închipuit pe Arléquin în faţa pînzei, cu toţi ceilalţi în jurul lui.

O desenează continuu, în fiecare zi, a mai spus Elisabeth. Dacă se simte bine, în spatele casei, se înfăţişează şi pe el. Sau mai bine zis, o jumătate din el.

Cine l-a învăţat să deseneze aşa?

Un spaniol, ne-a spus, la circ.

Pereţii din jurul scării erau cojiţi. Într-o vreme, trebuie că fuseseră verzi, dar acum se distingeau numai cîteva urme de vopsea şi o linie discontinuă. Am spus numele lui Elisabeth la intrare şi m-au lăsat să trec. La primul etaj se deschideau o serie de camere. Nu erau uşi, aşa că puteai să priveşti în interiorul lor. Mi s-a părut ceva impudic, dar nu mi-am desprins ochii. În faţa mea s-a desfăşurat o mulţime zumzăitoare de bătrîni aşezaţi pe marginea patului şi de oameni care repetau întruna, ca o placă stricată, aceeaşi mişcare. Unii se legănau, ca şi cum s-ar fi aflat pe un trapez invizibil, alţii vorbeau cu voce tare, sub o boltă dată cu var.

Mi-am adus aminte de mama mea, într-o seară, în mansarda noastră, care sărută pîinea, o rupe şi-o aruncă în bucăţi mici pe piept şi pe cap, ca şi cum ar fi fost cenuşă, şi chiar şi peste umeri, gestul unui animal.

Am făcut alţi cîţiva paşi.

Camera lui era penultima.

I-am zărit mai întîi umerii. Uscăţivi din cauza bătrîneţii, dar spinarea îşi menţinea încă demnitatea, chiar dacă era strîmbată iremediabil. Semăna cu a unui cizmar aşezat la masa de lucru. Apoi, imediat, i-am descoperit barba albă, crescută în dezordine, care-i acoperea obrajii; m-am concentrat pe profil, buzele umede, nasul drept, fruntea brăzdată de riduri, părul rar, cu smocuri gri şi ochii negri, profunzi. Dar mai mult ca orice m-au impresionat mîinile. Îşi continuau treaba, deloc deranjate de prezenţa mea, sigure pe ceea ce făceau. Mi-am mutat privirea pe foaia pe care desenau. Doar un labirint de linii fără sens, un ghemotoc de fire înnodate, pînza unui păianjen făcută cocoloş de degetele unui gigant.

Deschid valiza pe care o am cu mine şi abia atunci Arléquin se întoarce.

Asta vă aparţine, îi spun.

Arléquin e nervos. Trebuie că m-a auzit urcînd treptele, dar ştie că astăzi nu e zi de vizite. De altfel, în douăzeci de ani, sigur n-a venit nimeni să-l vadă. Numai un pitic, odată, cine ştie. A cîntărit fiecare pas de-al meu, pe coridor, şi a înţeles că veneam la el, spre camera lui. M-a văzut intrînd. Poate crede că sînt interesat de desenul lui, de soiul acela de măr mare pe care nu-l va termina niciodată şi în interiorul căruia şterge şi rescrie cuvinte pe care nimeni nu va putea să le înţeleagă, unul peste altul.

Ia delicat scrisoarea pe care i-o întind şi îşi citeşte numele pe plic. Simt că începe să i se întretaie răsuflarea. Înainte ca emoţia să mă paralizeze, deschid din nou valiza şi extrag cutia lui de lemn. Dau la o parte desenul incomprehensibil al lui Arléquin de pe masă şi o aşez acolo. Arléquin mă observă atent, dar cu aerul rătăcit al cuiva care nu mai ştie ce urmează să se întîmple.

L-ai inventat la limită, aş vrea să-i spun.

Şi gura lui se mişcă, dar nu mai are dinţi, care să nu lase cuvintele să iasă.

Îmi întinde o mînă şi o strînge pe a mea. Tremură, or fi ani de cînd n-a mai strîns mîna unui om.

A trecut atît de mult timp, spune.

Apoi chipul i se luminează ca o lampă veche cu petrol.

Ia cutia şi iese din cameră, cu pasul lui de om bătrîn, traversează coridorul, coboară scara scorojită. Ies la fereastră şi-l văd ajungînd cu o încetineală fără precauţii la ultima bancă din parc, luînd loc, apropiindu-şi, în sfîrşit ochii…

Ştiu ce vede.

Arena nisipoasă a unui circ,

măciuci, *bolas* şi cercuri în aer,

nişte bărbaţi în livrea care ies din arenă,

o gaşcă de paiaţe,

întunericul beznă care conţine un public,

intrarea unui şir de şase cai la trap,

unii sînt înşeuaţi cu hamuri strălucitoare: şei de săritură, găici, pieptare, scări, alţii au doar o zăbală şi hăţurile care le cad pe pieptul lucios,

fiecare are o pată cu forme diferite pe bot: un romb între urechi, o floare pe nas sau o dungă lungă, albă, care-i acoperă tot capul,

se învîrt în arenă unul lîngă altul şi-şi flutură coamele şi cozile ca şi cum ar avea conştiinţa vanitoasă a frumuseţii lor,

se aliniază după o schemă anume exact în centrul arenei, îşi unesc capetele, apoi saltă înapoi şi se deschid ca un evantai, formînd o stea,

cînd figura e completă, de sub burta unuia dintre ei apare o balerină cu un costum deschis la culoare şi un bici în mînă,

parcă a fost născută în acel moment, din pîntecele acelui cal,

apariţia ei e ca o bătaie mai lentă a inimii,

cu o rotire neaşteptată se urcă pe cal şi îi atinge pe toţi ceilalţi cu vîrful degetelor,

abia atinşi de mîinile ei caii îşi iau avînt, ridicîndu-se pe picioarele din spate şi nechezînd sălbatic,

o pocnitură de bici fărîmiţează desenul stelei,

arena se transformă într-o învălmăşeală de animale neascultătoare şi rebele care aleargă dintr-o parte în alta, se evită, schimbă direcţia,

Eszter se roteşte pe deasupra lor,

cu o uşurinţă scandaloasă,

sare de pe un cal pe altul, în alergare, recăzînd întotdeauna în şa după tumbe ameţitoare, ca şi cum ar şti dinainte toate mişcările animalelor,

ochii lui Arléquin sînt aţintiţi asupra ei, n-o scapă din vedere,

degetele lui se deschid şi se închid,

de la exerciţiile de grup, Eszter trece la irezistibile ture de vals, în duet cu cîte un cal,

toată vasta colecţie de eşantioane a nebuniei unui echilibrist,

ultimul salt mortal e atît de sus, că Eszter iese cîteva secunde din cîmpul vizual,

Arléquin o vede recăzînd, dar numai ca să dispară din nou într-un amestec de copite şi de muşchi,

caii refac, cuminţi, formaţia anterioară, se reaşază în şir, reiau trapul şi ies din arenă,

prima impresie e că au zdrobit-o şi acum o să-i apară corpul neînsufleţit şi stîlcit pe nisip,

dar pe jos nu rămîn decît amprentele copitelor lor.

Dacă scena ar fi fost proiectată pe un zid, în acest punct s-ar auzi zgomotul peliculei care se desprinde de pe rolă şi începe să păcănească în proiector, bătaia de aripi a unei păsări care încearcă inutil să se desprindă de la sol şi se izbeşte cu insistenţă disperată de geamul unei ferestre, dar scena e închisă într-o cutie cu manivelă şi nu face zgomot.

Arléquin se ridică şi face cîţiva paşi nesiguri spre mijlocul grădinii.

Mă apropii de ultimul lui desen şi toate frazele scrise se limpezesc brusc.

Acum îmi amintesc…

N-am nici un drept să stau acolo. Mă ridic şi eu. Traversez din nou coridorul acela, cobor treptele în fugă şi ajung iar în grădină.

Odată mi-ai atins chipul. Adormisem pe o laviţă şi nu era nimeni. Mi-ai atins obrazul, eu m-am prefăcut că dorm în continuare.

Arléquin şade pe iarbă.

Are scrisoarea lui Eszter, deschisă, în mîini.

Mi se adună în faţă o mulţime de umbre: Zarmo şi Marceline, Ytzakh Gabor, Makrouhie, Viola, mulatra Naima…

Îl ating pe umăr şi părăsesc locul ăla.

Nu ştiam că a-ţi aminti e ca şi cum ai avea o crampă.

De departe îi văd mîinile închizîndu-se una peste alta şi mi se pare că-şi înfige unghiile în piele.

Mai păstrez căldura vîrfului degetelor tale.

Îmi promit mie însumi că voi pleca înapoi spre Los Angeles cît mai repede posibil, ca să-mi joc iarăşi şansa.

O adiere proaspătă îmi izbeşte chipul.

În mijlocul brazdei, aud un cal cabrîndu-se şi o acrobată arcuindu-se înapoi prinsă de hăţuri, aproape atingînd nisipul arenei cu părul lung, blond, în timp ce costumul îi sclipeşte în luminile circului, şi fiecare lucru îmi apare, în sfîrşit, restituit, pentru toată viaţa, imperfecţiunii firave a echilibrului.

În spatele meu, Arléquin se mişcă prin grădină ca un mic licurici vesel pe o colină cu pomişori-ghimpoşi.

Toate acestea, dragă Christopher, s-au întîmplat înainte, mult înainte să o cunosc pe mama ta. Dar trebuie să-ţi mărturisesc că imediat ce m-am întors la Hollywood, am dat ordin să fie retras filmul meu din săli şi, a doua

zi de dimineaţă, am aruncat cîteva lucruri la întîmplare într-o valiză. Mi-am pus în şifonier paltonul lung, cu guler de astrahan. Hainele pe care le purtam în ziua în care am ajuns în America îmi veneau încă la perfecţie. Le păstrasem în tot timpul ăla şi, îmbrăcîndu-le, mi-am dat seama cît erau de tocite încă pe-atunci. N-a fost nevoie să mă machiez. Mustăţile le-am lăsat în cutia lor şi nu mi-am vopsit părul. Nimeni nu m-ar fi recunoscut. Redevenisem un vagabond anonim de patruzeci de ani, hălăduind prin America, cum erau mulţi în perioada aceea, cu hainele lor zdrenţuite şi o pătură de lînă pe umeri.

Nu ştiu dacă picioarele mele aveau o direcţie precisă, dar a doua zi m-am trezit la gara din San Francisco. Un feroviar cu un steguleţ tocmai anunţa iminenta plecare a trenului spre Sacramento. Am cumpărat bilet şi m-am urcat în el. Au închis uşa în spatele meu. Vagonul a zvîcnit o dată, încît puţin a lipsit ca cei aflaţi încă în picioare să nu-şi piardă echilibrul; trenul s-a mişcat un pic înainte, un pic înapoi, ca pentru a se scutura de toată rugina.

Apoi.

Apoi, încet, roţile de fier au început să se învîrtă.

Una în urma alteia.

Ta-tam ta-tam.

Ta-tam ta-tam.

Nu se învîrtiseră nici de trei ori, că eu ştiam care mi-era destinaţia.

La Sacramento aveam să cumpăr un alt bilet pentru First Transcontinetal Railroad.

Ta-tam ta-tam.

Pînă la Omaha.

Ta-tam ta-tam.

Şi apoi la Youngstown.

Ta-tam ta-tam, ta-tam ta-tam, ta-tam ta-tam.

Trenul alerga deja prin mijlocul cîmpiei acoperite de brumă.

Youngstown. Brusc, am simţit mîinile Naimei îngrijindu-mi vînătăile din toţi anii ăia şi m-am blestemat în toate limbile pe care le ştiam pentru obtuzitatea mea. Dacă aveam o întîlnire în vreo parte a lumii cu cineva, atunci cu ea era. M-am simţit ca înainte să turnez scena-cheie a unui film, încărcat cu aceeaşi energie din momentul în care o concepusem… Din cauza agitaţiei, am început să rîd fără să mă pot opri. Un domn mi-a cedat locul şi s-a îndepărtat în grabă, temîndu-se că trebuie să călătorească lîngă un dezechilibrat care rîdea ca Chaplin.

Youngstown m-a întîmpinat după o săptămînă, cu obişnuitul său aspect neîngrijit. Casele aveau aceeaşi culoare ca prima dată, albe şi ruginii, tramvaiul zăngănea tot pe mijlocul străzii principale, ocupată acum de mult mai multe autovehicule, parcate la marginea trotuarelor, iar indicatorul care ura bun-venit se zbătea încă în vînt, dar colţurile din lemn se destrămaseră, ca un mesaj demodat.

Nu ştiu la ce mă aşteptasem, dar toate păreau că merg de la sine, arătîndu-se indiferente la întoarcerea mea. Numai banca pe care stătusem deja o dată avea aerul unei văduve care mă aştepta în piaţa cu copaci. M-am aşezat cu greu. Cu o anume mulţumire am observat sediul DOLLAR BANK care nu mă mai lua în rîs cu enormele caractere ale firmei sale în vîrful edificiului din faţă. Acum aveam buzunarele pline de dolari şi totuşi nu eram fericit.

Să parcurg distanţa de la bancă pînă la florăria Violei şi al lui Eszter m-a costat multă osteneală. Picioarele îmi cîntăreau mai grele ca plumbul şi m-am temut că devenisem ca personajul dintr-o poveste pe care mi-o citea mereu mama: doar o creatură mai uşoară decît un fulg ar fi putut să mă salveze.

Am luat-o pe South Avenue învins de oboseală şi m-am oprit în faţa florăriei, dar pe partea cealaltă a străzii.

Naima era în picioare.

O puteam vedea, dincolo de vitrină.

Vorbea cu o clientă, o femeie înaltă, cu chipul prelung, care lăsa impresia că e grăbită. Îi arăta florile, o sfătuia pe care să le aleagă. A ridicat un buchet de gardenii şi abia atunci mi-am dat seama de cîtă delicateţe era în stare fiecare gest al ei. Trata cu respect toate lucrurile, ca şi cum toate lucrurile ar fi avut nevoie de asta, şi reda importanţă şi demnitate lumii, cu grija ei discretă. Cum de nu înţelesesem asta mai devreme? Ea era tot ce rămînea din Eszter. Acrobata trebuie că o învăţase toate secretele, ca pe o fiică. Toate trucurile ei de echilibristă, misterul uşurinţei ei. Brusc, am fost sigur că, dacă ar fi vrut, Naima ar fi fost în stare să dea un spectacol chiar acolo, pe trotuar, într-o serie impresionantă de salturi mortale. Părul şi-l ţinea strîns în coadă, la spate, şi dinţii albi îi luminau fiecare expresie a chipului.

Şi-a îndreptat ochii în direcţia mea, cu o privire care mi-a pătruns în fiecare fibră, s-a cufundat în părul meu ciufulit, în micile mele picioare nervoase, în cutele hainei mele descusute şi, brusc, mi-a fost milă de mine, de cum trebuia să-i par, de ce eram şi ce aş fi fost. De nefericirea mea, în ciuda succesului planetar. Mi-am dorit să nu-şi amintească. Dar, cu groază, am văzut-o lăsînd jos gardeniile, scăpînd cu amabilitate de femeia înaltă, ieşind din florărie şi venind spre mine. S-a apropiat încet, apoi mi-a luat mîna şi a ţinut-o îndelung într-ale ei.

… Tu?

N-a fost nevoie de alte cuvinte în dimineaţa aceea.

Cînd am însoţit-o acasă şi a răsucit cheia în uşă, m-am mirat că nu era nimeni înăuntru. Trebuie să-mi promiţi ceva, Charlie, mi-a spus Naima. Cît stai aici, nu-mi pui nici o întrebare. Cum vrei. Ne-am înţeles, deci? Ne-am înţeles. Naima m-a condus dincolo de holul de intrare, prin salonaşul unde fusesem primit întîia oară, pînă la cămăruţa unde mă găzduise aproape o lună. Am ghicit patul şi dulapul, şi fereastra, după perdea. Naima s-a întors spre mine şi m-a mîngîiat pe faţă. Cred că era prima mîngîiere adevărată pe care, după mult timp, o primeam de la o femeie. Diferită de mîngîierea

celorlalte fete pe care le întîlnisem în anii aceia. Ceva s-a topit în mine, ca un sîmbure de gheaţă. Am rămas acolo în picioare, ameţit de întuneric şi de căldura mîinii ei în mijlocul tăcerii.

Îţi aminteşti cît erai de trist cînd te-au adus aici, în ziua aceea?

Adevărul e că nu-mi amintesc prea multe.

Cine ar fi zis, pe-atunci: cel mai necunoscut actor al lumii… Erai tot tumefiat, faţa ţi se făcuse mare cît un dovleac, ochii negri, părul mînjit, dar stîrneai rîsul şi aşa.

Nici vînătăile nu mă iau în serios…

Ai noroc, dar acum mergi la culcare, oi fi obosit. Aşternuturile de pe pat sînt curate.

Mulţumesc, noapte bună.

Noapte bună şi ţie, Charlie.

A doua zi m-am trezit cînd soarele era deja sus pe cer. Naima era în bucătărie, pregătind micul dejun.

Trebuie să deschizi florăria, i-am spus.

Nu, astăzi nu.

Lumina care pătrundea pe fereastra de deasupra spălătorului îi cădea în diagonală pe pielea închisă la culoare. Naima a luat din bufet o cutie cu biscuiţi. Se mişca în spaţiu cu pasul hotărît şi natural al cuiva care îşi dedică toată atenţia lucrului pe care-l face, iar această atitudine o făcea atît de frumoasă, liberă, vulnerabilă. Mi-a pregătit lapte. Am ieşit la scurt timp după aceea.

Curînd, şirurile de case de la periferia oraşului Youngstown s-au risipit şi cîmpia s-a înstăpînit. Probabil că plouase îndelung, pentru că terenul devenise tot numai o mocirlă. Şi totuşi, oricît îl transformase ploaia, peisajul acela nu mi se părea străin. L-am recunoscut mai încolo, cînd, după o curbă lungă, lîngă noi a apărut, în linie dreaptă, o împrejmuire din lemn. Urcam pe un deal cu arţari şi pomişori-ghimpoşi, iar destinaţia noastră mi-a

fost limpede înainte să văd întinderea de pietre funerare care se iveau în mijlocul acelei bălţi.

Am intrat în cimitir, afundîndu-ne picioarele în mîl. Oak Hill era pustiu în dimineaţa aceea şi singurul sunet care reverbera în spaţiul nesfîrşit îl scoteau pantofii noştri, trecerea păsărilor şi vîntul care scutura ramurile copacilor. Am înaintat printre diverse inscripţii funerare; vopseaua unora se decolorase şi nu mai puteai citi numele care fuseseră gravate decît trecîndu-ţi un deget peste scobitura pietrei. Unele date dispăruseră, altele rezistau, într-o amestecătură de numere care restituiau privirii înspăimîntătoarea irealitate a vieţii.

Cu puţin înainte să ajungem la cizmarul Andy Vargas şi la avocatul Hubert Moore, pe care mi-i aminteam îngropaţi lîngă Eszter, Naima s-a oprit în faţa a două trunchiuri de coloană care probabil fuseseră plantate acolo de cîţiva ani. S-a apropiat de primul, s-a aşezat pe vine şi şi-a băgat mîinile în noroi. Nu i-a trebuit mult să găsească ce căuta. Din mocirlă a scos un baston din lemn, noduros şi lung, l-a curăţat de pămînt şi l-a sprijinit de piatră.

Am făcut un pas înainte. Am citit numele lui Makrouhie Dolmayan, născută la Hrazdan, în 1831, şi decedată la Youngstown, în 1916. Apoi pe cel al Violei Baldwin: Chicago, 1848 – Yo-Town, 1917. Piatra funerară a lui Eszter Neumann era la cîţiva metri distanţă.

La ora apusului şi în zilele însorite, umbra stejarului le îmbrăţişează pe toate trei, a spus Naima. Supraveghetorul a fost foarte amabil şi mi-a îngăduit să le îngrop alături.

Cum s-a întîmplat?

S-au dus una după alta, în decurs de cîteva luni, învinse de o boală tăcută şi fără simptome. Le-am văzut topindu-se zi după zi, consumîndu-se ca două lumînări. Au murit în acelaşi fel: mai întîi s-au dus cuvintele lor, apoi toată căldura pe care o aveau în corp. Din picioare şi din mîini. Numai pielea din jurul inimii a mai rămas caldă şi ochii holbaţi pentru a reţine cît

mai multă lumină. Chiar şi cei ai mamei mele, care erau orbi. În cele din urmă a rămas numai răsuflarea lor. Ore în şir. Un fluierat puternic ca un protest, apoi doar un şuier. Pînă cînd s-au prăbuşit în neant. Ca atunci cînd te scufunzi în apă. Mama a avut un spasm final, apoi şi-a întins degetele într-un ultim salut.

Din pudoare, am lăsat ochii în jos.

Că e posibil să încetezi brusc să-l vezi pe celălalt, să-i vorbeşti, să-l atingi şi că această absenţă va dura o veşnicie, a continuat Naima, e ceva de neînţeles. Aproape în fiecare zi, acasă, mă trezesc conversînd cu un scaun gol.

Îmi pare rău, Naima. Aveam multe să le întreb pe amîndouă, îmi dau seama de asta abia acum.

Mama spunea că orice întrebare i-aş fi pus, răspunsul tău eram eu, şi că într-o bună zi vei descoperi asta.

Vino cu mine, Naima, în California: te voi face o stea de cinema…

Ce-i asta, o ofertă de muncă, Mister Chaplin?

N-aş fi putut să despart în vocea ei rîsul de plîns.

De-acum, răspunsul eşti tu.

Mare păcat că am întîrziat la această întîlnire, mi-a spus, e ca în filmele tale: în cele din urmă, vagabondul pleacă singur pe un drum de ţară ca ăsta, legănîndu-şi umerii.

Am încercat să ridic o mînă, dar Naima mi-a pus un deget pe buze şi s-a pus din nou în mişcare.

În seara aia am dormit pentru ultima oară în patul în care zăcusem, convalescent. Noaptea din Youngstown mă apăsa pe umeri ca cele din Londra, cînd locuiam într-o mansardă. După cîteva ore un tren m-ar fi redat, pentru totdeauna, splendorilor şi otrăvurilor Hollywood-ului, tuturor filmelor pe care trebuia încă să le turnez şi celor pe care nu le-aş fi turnat niciodată. M-am întors cu faţa la perete, cu ochii închişi, gîndindu-mă la luminile Los Angeles-ului şi la celelalte surghiuniri pe care ar fi trebuit să le

înfrunt. Nu i-am deschis nici cînd Naima s-a întins lîngă mine. Corpul ei era un arc perfect, dar am preferat să-l ghicesc măsurînd numai curbele neregulate ale răsuflării ei. Naima a rămas acolo puţin, fără să mă atingă, eu am continuat să mă prefac că dorm, ea s-a ridicat şi a ieşit din cameră. În sfîrşit, am adormit. Dimineaţa m-am trezit înainte de zori. M-am dus pe hol şi m-am oprit în faţa camerei ei. Uşa era deschisă şi şoldurile ei umpleau vag patul. Ştiam că era trează cum fusesem şi eu, cu cîteva ore înainte, dar am încercat oricum să nu fac zgomot şi m-am aşezat lîngă ea cîteva minute, fără să o ating, furîndu-i doar puţin din căldura pe care corpul ei o degaja la cîţiva centimetri distanţă. În timp ce toate lucrurile se trezeau la viaţă în jurul nostru, m-am ridicat cu o forţă pe care nu o bănuiam şi am ieşit din acele aşternuturi, din acea casă, din acel peisaj de dealuri şi fabrici care se ivea pe fereastră şi care ar fi putut fi al meu şi al ei. Am închis valiza, m-am îmbrăcat şi m-am îndreptat spre gară.

Dragă Christopher, pînă şi pe ultimul clovn pe care l-am interpretat l-am făcut să spună că dorinţa este tema vieţii. Dar o gîndea pînă şi Monsieur Verdoux, unul dintre personajele cele mai ambigue cu care i-am păcălit pe cronicari, un tip care avea obiceiul să le ardă în soba din bucătărie pe bătrînele doamne cu care se căsătorea şi care a dus la consecinţe extreme logica criminală a capitalismului. Pur şi simplu fără dorinţă n-a existat niciodată viaţă pentru mine. Ţi se va spune că traumele sexuale sînt cele care îţi marchează personalitatea. Să nu-i asculţi: sexul e o boală numai pentru burghezi. Adevărata traumă este mizeria, crede-mă. Tînăr, îmi promisesem să am cîte o fată pentru fiecare literă a alfabetului englez. Agnes, Barbara, Carole, Dorothy… Iubirea ar fi fost dicţionarul meu. De atunci încolo n-a existat niciodată o femeie despre care să nu mă fi întrebat dacă mi-ar fi plăcut sau nu să o sărut. E o întrebare pe care continui să mi-o pun şi acum, să nu te superi, nu înseamnă că o îndrăgesc mai puţin pe mama ta.

Şi totuşi, de ceva timp, mă surprind adesea gîndindu-mă că dorinţa cuiva sau a ceva dă întotdeauna naştere prostiei, vulgarităţii, cruzimii şi infantilismului fiinţelor umane. Dorinţa m-a făcut de multe ori să fiu ridicol nu numai în ochii lumii, ci şi în ai mei, m-a făcut să devin surd şi idiot, m-a pus în pericol. Cum scria un poet, am ajuns în punctul de a-mi dori să nu mai doresc nimic. Aş vrea să te avertizez, dar e inutil. Din ipocrizie nu se vorbeşte despre asta, dar e cea mai puternică forţă care există şi nimeni nu e la adăpost, la nici o vîrstă. Cei cincisprezece ani ai tăi valorează cît ai mei; am numai avantajul experienţei, dar sînt la fel de vulnerabil ca tine. Lucrurile stau aşa. Eşti încă un băieţel, Christopher, şi te vei îndrăgosti de multe ori, şi chiar şi tu va trebui să-ţi inventezi imperfecţiunea unor echilibre. Eu, toată această exuberanţă, toată această trăire, împreună cu timiditatea mea disperată, le-am revărsat, în cele din urmă în cinema, iar cinemaul m-a salvat.

Prima oară cînd am păcălit-o pe Bătrînă, Christopher, acum şase ani, a fost cel mai dificil. Venise să mă ia, cum ştiam din 1910, dar cel care a primit-o a fost Charlot. Un Charlot de optzeci şi doi de ani, cu un nor de păr pe cap şi o geografie de riduri în jurul mustăţilor. Am scuturat bastonul şi mi-am ridicat melonul în semn de salut. Apoi am început să dau rotocoale prin cameră, cu pasul meu de pinguin dintotdeauna, picioarele depărtate şi pantofii mei cu cîteva măsuri mai mari. Am spus toate vechile mele gaguri şi găselniţe, chiar dacă nu le mai spusesem de-o viaţă. Dar Bătrîna m-a privit rece ca gheaţa şi am simţit din nou panica ce mă cuprinsese prima dată cînd am păşit pe scenă la New York, împreună cu Stan Laurel, cînd Lumea Nouă ne-a botezat cu un eşec. M-am chinuit să fac feţe caraghioase, dar îmi venea să plîng, pentru că nu te-aş fi văzut crescînd, Christopher, mustăţile false mi s-au dezlipit de pe buze şi mi-au căzut pe jos, iar cînd m-am aplecat să le adun, beteşugurile vîrstei m-au răpus definitiv. Am rămas acolo, îndoit de spate, incapabil să mă îndrept, învins, decrepit şi suferind. Acela a fost momentul în care Bătrîna a început să rîdă, ca Mack Sennett în

studiourile companiei Keystone, ca orice om care m-a văzut la treabă în zilele mele de graţie. Sigur nu e o doamnă apatică, trebuie să recunosc: şi-a făcut întotdeauna treaba cu un anume entuziasm. Ha, Ha! Încă stîrneşti rîsul, Chaplin, mi-a spus cu vocea ei cavernoasă, îţi mai dau un an, l-ai cîştigat: ne vedem la Crăciunul următor. Şi a dispărut din fotoliul meu. Mi-au trebuit destule comprese cu apă caldă şi o pomadă de pin ca să îmi revin din durerea mea de spate, dar eram încă în viaţă.

De atunci, am profitat de fiecare pretext pe care mi-l oferea bătrîneţea: slăbirea vederii, pierderea memoriei, regretul tinereţii. Însăşi condiţia mea îmi oferea un repertoriu inepuizabil de soluţii. Trucul e întotdeauna acelaşi: să faci astfel încît ceva să meargă strîmb şi lumea să apară răsturnată, cu susu-n jos. Dacă un uriaş încearcă, în toate chipurile, să deschidă o uşă şi nu reuşeşte, dar, imediat după, uşa se deschide fără nici un efort în faţa unei pisici, unui copil, a unui biet vagabond sau a unui bătrîn, rîdem. Pentru că e complet opusul a ceea ce se întîmplă în viaţă. Comicul e un salt, un om care se ridică după o rostogolire sau un altul care e pe punctul de a cădea, dar nu cade niciodată. Comicul e stîngaci ca mine, Christopher. Îi ironizează pe cei bogaţi, reface ordinea lucrurilor, repară nedreptăţile. Cum spunea prietenul meu, Frank Capra, închide porţile celor puternici şi le deschide celor slabi şi fără apărare, chiar dacă numai pentru străfulgerarea unui zîmbet. Tocmai acest neverosimil ne umple ochii de lacrimi. Încă de la început, de cînd am cîntat cîntecul lui Jack Jones în locul mamei mele, să stîrnesc rîsul şi lacrimile a fost protestul meu copilăresc împotriva mizeriei, bolii şi dispreţului, refuzul urii şi al tuturor formelor greşite care ajung să guverneze relaţiile umane. E uimitor, cînd te gîndeşti, cît e de uşor să te molipseşti de veselie şi cît de tristă şi bolnavă este, în schimb, lumea.

Pînă acum, în fiecare an, de Crăciun, am reuşit să-i smulg Bătrînei cel puţin un rîset şi să mă salvez. Dar în seara asta voi eşua, Christopher. Tocmai în seara asta, cînd mă simt teribil de bine şi mi se pare că m-am întors la splendoarea de altădată. Sînt sigur că voi fi capabil de un gag

perfect, la primul clac, cum nu mi-a ieşit nici măcar în filmele cele mai bune. Nu există încă nimeni care să ştie să facă pe beţivul mai bine decît mine. Voi fuma pentru ultima dată un băţ de chibrit în loc de o ţigară. Dar Bătrîna nu va rîde, simt asta. Lumea nu iubeşte perfecţiunea, iar eu nu pot să devin mai bun de atît.

Mîine te vor duce în camera mea şi mă vei vedea întins pe un pat. Cînd m-au condus la tatăl meu, la spitalul St. Thomas, am fugit, dar eram mai mic decît tine şi aveam în faţa mea un străin. Mila pentru el a venit după, cînd mi-a fost şi mie teamă că voi pierde totul. Pe mama mea, în schimb, am însoţit-o aproape ţinînd-o de mînă. O internaseră pentru o infecţie, la numai cîteva luni după prima proiecţie a filmului *Circul*. În ultima zi am auzit-o adresîndu-i un compliment unei infirmiere pentru nişte mărgele din sticlă şi lemn pe care le avea la gît. I-am promis că se va vindeca şi am făcut-o să rîdă ore în şir. Însă noaptea ea s-a ridicat în capul oaselor şi mi-a spus Ajută-mă, Charlie. Pe certificat am scris că era născută cu un an mai tîrziu decît în realitate, ca să poată trişa şi în lumea de dincolo.

Ştiu, toate astea sînt prea sentimentale. *Mala música* ar fi spus prietenul meu, Picasso. Dar e muzica mea, Christopher, şi nu mai pot să o schimb. N-am scris mai mult de douăsprezece scrisori în toată viaţa mea, dar am avut timp pentru aceasta, de-acum şi îmi e de-ajuns. Bătrîna a sosit deja. E aici, în faţa mea, în fotoliul de lîngă fereastră, mă aşteaptă. Ştie că nu ies din vila asta de două luni, de cînd te-am dus să vezi inconfundabilul cort al circului Knie, în octombrie.

Peste puţin timp veţi veni să mă strigaţi la cină tu şi mama ta, şi fraţii tăi şi nepoţii, dar eu mă voi plimba deja cu ea, în lumina indecentă a lunii sau cine ştie pe unde. Dar să nu suferi pentru mine, nu mi-e frică. Întotdeauna am fost pe picior de plecare.

Sîntem la genericul de sfîrşit, dragă Christopher, şi nu pot decît să-ţi fiu recunoscător pentru răbdarea ta funambulescă dacă ai rezistat pînă acum la toate palavrele astea. Pentru o singură dată n-am fost credincios principiului

meu că fiecare poveste ar trebui să fie precum un copac pe care-l scuturi şi faci să cadă pe pămînt tot ce e inutil, lăsînd numai esenţialul. Scrisoarea asta nu e un film, şi eu voiam să ştii totul, chiar şi lucrurile superflue, pentru că nu-mi mai amintesc unde am ascuns adevărul. Ar fi frumos să dispari cu un ultim abracadabra. Într-un avion, într-un tren sau într-un balon aerostatic. Dar, în fond, sînt bucuros să mă duc călare numai pe cuvintele mele.

Se spune că universul s-a născut dintr-o mare şi de neînţeles explozie. După mine, trebuie să se fi întîmplat pe arena unui circ. O femeie se rotea în aer şi un bărbat a surprins mişcarea într-o cutie magică, reproducînd-o la infinit, pînă cînd a populat cu umbre pămîntul şi l-a umplut de rumeguş, de rîsete, de lacrimi. Nu se poate să se fi întîmplat decît aşa, Christopher, pentru că numai în dezordinea iubirii orice acrobaţie devine posibilă.

Pa!
Tatăl tău, Charles

1. Cerşetor (fr.).

Exterior noapte. 24 decembrie 1977

Moartea şade în fotoliul lui Charlot.

Charlot lasă creionul pe măsuţa pe care scrie. Se ridică. Îi vine să sughită. Îşi duce mîna la gît. Face un pas, dar nu reuşeşte să stea drept. Loveşte ceva, un penar, îl prinde din zbor. Zîmbeşte, bucuros de reflexele lui, însă apoi îl aşază în gol. Tocul cade pe jos şi toate lucrurile dinăuntru se răstoarnă pe podea. Charlot observă dezastrul. Îi pare rău, apoi ridică din umeri. Face un alt pas şi se rostogoleşte pe un stilou. E complet beat. Se ridică, suferind, încearcă să-şi scoată o mănuşă după ce deja o scosese. Găseşte o ţigară într-un buzunar, se uită la ea, apoi încearcă inutil să scapere un chibrit. Cînd, în sfîrşit, reuşeşte, îl duce la gură în locul ţigării…

MOARTEA: Ajunge, Charlot.

CHARLOT: Dacă eram la teatru, aş fi făcut şi scaunele să rîdă.

MOARTEA: Dar nu sîntem la teatru.

CHARLOT: Aş putea s-o ţin aşa toată noaptea.

MOARTEA: Ştiu.

CHARLOT: N-am fost niciodată mai beat ca acum.

MOARTEA: Tu ai spus că perfecţiunea e nemiloasă. N-ai greşit, Mister Charlot.

CHARLOT: Serios?

MOARTEA: Da, dar de data asta nu m-ai făcut să rîd.

CHARLOT: Îmi imaginez că ar fi inutil chiar dacă m-aş preface că intru în cuşca unui leu sau că merg pe sîrmă în timp ce un şir de maimuţe încearcă să mă facă să cad.

MOARTEA: Da, e inutil.

CHARLOT: Şi numărul cu Vagabondul milionar, primul pe care l-am inventat?

Charlot îşi leagănă bastonul şi îşi loveşte un picior.

MOARTEA: Inutil şi ăla.

CHARLOT: Mă aşteptam.

MOARTEA: În fond, ai trăit cu şase ani în plus faţă de cei care ţi se cuveneau.

CHARLOT: A fost un lucru corect.

MOARTEA: Dar acum trebuie să vii cu mine: optzeci şi opt e un număr optim ca să te duci: din orice parte îl priveşti, nu-şi schimbă valoarea. Pentru chinezi este simbolul dublei fericiri, pentru alţii, cel al universului.

CHARLOT: Ai dreptate, e un număr bun. Îmi pare rău că te-am făcut să aştepţi, dar demult voiam să mă întorc în scenă cu omuleţul meu, să-l facă să reapară într-un film.

MOARTEA: Şi de ce n-ai făcut-o?

CHARLOT: Nu mai era loc pentru el prin părţile astea. Dar, în cele din urmă, l-am interpretat pentru tine, ultimul lui spectacol. Ai fost un public care a rîs mult, pot să mă consider mulţumit.

MOARTEA: Ţi-e frică?

CHARLOT: Nu, am murit de multe ori în teatru.

MOARTEA: Să mergem, îţi va prinde bine să iei puţin aer.

Charlot şi Moartea se apropie de terasă şi pornesc spre cerul înstelat al nopţii. Marele actor se opreşte o clipă, ca şi cum ar fi încă pe scenă, o pauză perfectă, zîmbeşte.

CHARLOT: Ai văzut vreodată o lună mai frumoasă?

Moartea, tăcută, se uită fix la el, iar el o priveşte senin.
Luna plină devine o coasă, iar din coasă devine din nou o lună plină.

CHARLOT: Îmi permiţi o ultimă întrebare?
MOARTEA: Da.
CHARLOT: Arléquin, bătrîne, de ce ai inventat cinemaul?

Suspendaţi în aer, în timp ce, una după alta, toate stelele încep să se stingă ca lămpile dintr-un teatru, Moartea îl priveşte pe Charlot.

MOARTEA: Ştiai, deci?

O lumină cenuşie însufleţeşte chipul Vagabondului, care îşi mijeşte ochii.

MOARTEA: Voiam să învăţ ce simţi atunci cînd ştii că n-o să mai revezi niciodată pe cineva drag sau pe iubirea vieţii tale.
CHARLOT: Acum ştii?
MOARTEA: N-aş fi vrut niciodată să vină ziua asta.
CHARLOT: De-aia m-ai lăsat mereu să cîştig pariul nostru?
MOARTEA: Nu, ne-am distrat şi noi. Dar să te duc, acum, cu mine, e o asemenea suferinţă…

Charlot face o grimasă.

MOARTEA: E ca şi cum ar muri însuşi cinemaul.

Moartea înclină capul.

CHARLOT: Nu e vina ta, Arléquin, ştiam amîndoi că aşa se va întîmpla.

MOARTEA: Am inventat cinemaul pentru Eszter, Vagabondule. Ca să rămînă o picătură din splendoarea ei. Şi pentru tine.

CHARLOT: Hai, nu face aşa. Vei putea să vii în vizită la mine cînd vrei. Te voi face să rîzi din nou, îţi promit.

MOARTEA: Voiam să dăruiesc oamenilor acest teatru de umbre în mişcare ca să-i despăgubesc puţin pentru cît le luam.

CHARLOT: Ştiu.

Arléquin emite un suspin abia perceptibil. Îşi scoate pelerina, degetele lui sînt murdare de pămînt. Charlot îl ia de subraţ.

CHARLOT: Arléquin, bătrîne, nu există film fără început şi sfîrşit, iar ăsta e un sfîrşit bun. Să mergem, pînă nu dispare şi luna.

Amîndoi pornesc, cu spatele la noi, cîntînd *Ta ra ta ra ta ra tam* şi alte vechi cîntece de music-hall…

Notă

Sînt poveşti ca brevetul unei invenţii pentru care n-ai bani să plăteşti depozitarea. Ca să le capturezi, trebuie să iei din viaţă şi din cărţi tot ce se poate: nume, scene, fundaluri, apoi să amesteci timpi şi locuri. Am citit autobiografia lui Chaplin prima oară cînd eram adolescent şi, de-a lungul anilor, am revenit mereu la ea. Dar, aşa cum susţinea Jean-Claude Izzo, formula e cunoscută şi nu e niciodată inutil să o repetăm: aventura pe care tocmai aţi citit-o este complet închipuită, chiar dacă în ea se regăsesc multe întîmplări adevărate.

Acest roman încheie o mică trilogie personală despre Americi.

Povestea lui Rigoberto era sfîrşitul unui Carnaval, între Salvador de Bahia şi Rio de Janeiro.

Cea a lui Capablanca începea în Cuba şi istoriseşte despre un Paşte eliberator.

Aceasta a lui Charlie, în schimb, e un Crăciun şi vorbeşte despre naşterea cinemaului în California.

Intenţia mea ar fi fost să-i dau un parcurs muzical, să o orchestrez în patru mişcări: allegretto, adagio, andante cu variaţiuni şi final. Dar nu mi-a ieşit mai mult decît o mică baladă a lucrurilor răsturnate, chiar dacă mi-a ţinut oricum companie, în zori, pe ruta mea, Last Continental Railroad, între Viterbo şi Roma. Bineînţeles, viaţa, cu întîmplările ei triste sau vesele, a intervenit de mai multe ori, modificînd direcţia tramei şi aducînd schimbări de ton. Pentru mine aceasta este ultima poveste pe care am spus-o unei persoane dragi şi unul dintre ultimele ei zîmbete.

Dar trebuie să mărturisesc că am împrumutat din alte povestiri cîteva nume. Pe boxerul Balbetta Groogan, de exemplu, îl puteţi întîlni, mai în

vîrstă şi într-un alt moment al carierei lui, în *Mr. Vertigo*, de Paul Auster. Am zărit bolta fosforescentă şi spuzită de stele a circului ambulant Bastiani la sfîrşitul cărţii *Austerlitz*, de W.G. Sebald. Şi pe Coluccini, bătrîna paiaţă de origine italiană, îl găsiţi călătorind prin Argentina în paginile cărţii *Un' ombra ben presto sarai*, de Osvaldo Soriano, dar acolo spune despre sine că e un acrobat la pensie. Recunosc că datorez mult numeroaselor interviuri date de Chaplin, precum şi lui David Robinson, principalul lui biograf. Şi că m-am îndatorat cu cel puţin cîteva metafore faţă de Gianni Mura şi cu o bandulieră de idei faţă de Massimo Paradiso (sînt sigur că Mister Fritz l-ar fi angajat ca scenarist). Pentru montaj şi fotografie, am trimis la developat rolele în Sicilia şi sub soarele Ecuatorului, la Quito. Jocul altor contaminări îl las celor care au chef să le descopere.

În ce mă priveşte, sînt recunoscător pentru orice alt ajutor direct sau indirect pe care l-am primit şi continui să cred, ca bătrînul Charlie, că în dezordinea iubirii orice acrobaţie devine posibilă. De aceea, pentru răbdarea voastră funambulescă, mulţumesc şi eu, la final, celor care, din diferite motive, mă au în preajmă.

P.S. La şase ani după moartea lui Chaplin, pe 25 decembrie 1983, a sosit în casa lui din Elveţia o telegramă enigmatică, păstrată acum în arhiva privată a familiei. Avea ştampila poştei din Rio de Janeiro şi pe ea erau scrise aceste cuvinte:

„Consuelo e în sfîrşit în braţele mele, domnule Chaplin. Aveaţi dreptate, totul dispare, dar nu şi dorinţele pe care le-am avut.

Rigoberto Aguyar Montiel“.